

4-1085

NICOLAE
CEAUȘESCU

REZOLUȚIA
CONGRESULUI
AL XII-LEA
AL
PARTIDULUI
COMUNIST
ROMÂN

DIRECTIVELE
CONGRESULUI AL XII-LEA
AL
PARTIDULUI
COMUNIST
ROMÂN

PROGRAM-DIRECTIV
AL
PARTIDULUI
COMUNIST
ROMÂN

REVISTA ARHIVELOR

IANUARIE • FEBRUARIE • MARTIE

1/1981

CUPRINS

DOCUMENTELE ZILELOR NOASTRE ISTORIA ȘTIINȚA A PREZENTULUI	Pag. 5 14
60 DE ANI DE LA FAURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN	
I. ARDELEANU — P.C.R. în istoria poporului român . . .	15
O. MATICHESCU — 45 de ani de la procesul militanților comuniști și antifasciști judecat la Brașov	23
STUDII ȘI COMUNICĂRI	
N. STOICESCU, F. TUCĂ — Posada 650	29
R. CONSTANTINESCU — Documente ragusane în colecția de microfilme a Arhivelor Statului	34
T. MOȚ — Informații inedite privind evenimentele revoluționare de la 1848 în Lugoj	41
TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ	
C. BRATESCU, T. NECȘA — Unele constatări privind evidența documentației cu caracter tehnic	46
*** — Noi localuri ale Arhivelor Statului : Galați, Vaslui	51
LEGISLAȚIE	
A. NICULESCU — Raționalizarea sistemului de evidență a documentelor	56
TEMEIURI PENTRU O ISTORIE MULTIMILENARĂ	
ACHIZIȚII NOI	
S. VATAFU-GAITAN, D. TINCULESCU — Documente din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino	59
DOCUMENTE	
V. VELIMAN — Noi documente turcești privind evenimente de la 1821—1822	65
OPINII	
G. NUSSBÄCHER — Propuneri de datare a unor documente din colecția Stenner	85
CRONICA	
B. RACOVICEANU — Dialog arhivistic româno-chinez . . .	90
M. PIRVULESCU — Sesiunea cercurilor de studii profesionale	92
E. IOSEFIDE, L. MIHAILESCU — Manifestări științifice jubiliare	94
L. MIHAILESCU — Al șaselea simpozion național de istorie agrară a României	97
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	99

CONSILIUL DE CONDUCERE :

Vasile Arimia — președinte, Dan Berindei, Ioana Burlacu, Iulian Cârțână, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Mihail Guboglu, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache, Dumitru Ivănescu, Corneliu Lungu, Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu, Mircea Mușat, Maria Pirvulescu, Emilia Poștăriță, Ioan Pușcaș, Ioan Ranca, Traian Rus, Maria Soveja, Mioara Tudorică

COLEGIUL DE REDACȚIE :

Vasile Arimia, Ioana Burlacu, Costin Feneșan, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Ștefan Hurmuzache — redactor șef, Corneliu Lungu, Mircea Mușat, Mioara Tudorică

Redactor : Elena GHEORGHE
Secretar de redacție :
Ana-Cristina HALICHIAȘ

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LVIII
Vol. XLIII

P. 53395/1981

BUCUREȘTI 1981

Nr. 1

SCRISOAREA COMITETULUI POLITIC EXECUTIV AL C.C. AL P.C.R.

Mult iubite și stimate tovarășe NICOLAE CEAUȘESCU,

Dind glas gândurilor și simțămintelor întregului nostru partid și popor, dorim ca, la aniversarea zilei dumneavoastră de naștere, să vă adresăm, cu sentimente de profundă stimă și afecțiune tovarășească, cele mai calde felicitări și urări de viață îndelungată și fericită, multă sănătate și putere de muncă, spre binele și progresul patriei noastre socialiste, al înfloririi întregii națiuni.

Ne este tuturor deosebit de plăcut ca, în această zi aniversară — înscrisă în conștiința țării ca un înălțător moment sărbătoresc — să aducem un fierbinte omagiu, de aleasă prețuire și cinstire, proeminentei dumneavoastră personalități de conducător de partid și de stat, de înflăcărat patriot și revoluționar, de militant de frunte al mișcării comuniste internaționale și neobosit luptător pentru triumful idealurilor de pace, colaborare și progres ale umanității.

Împreună cu toți comuniștii, cu oamenii muncii din patria noastră, fără deosebire de naționalitate, dorim să dăm glas, și cu acest prilej, recunoștinței și prețuirii noastre deosebite pentru activitatea neobosită pe care o desfășurați în fruntea partidului și statului, în vederea asigurării progresului și înfloririi României socialiste, pentru tot ceea ce faceți spre binele și prosperitatea acestui popor, spre înălțarea lui, în deplină libertate și demnitate, pe culmi tot mai înalte de civilizație și bunăstare, spre comunism.

Sînt unanim apreciate înaltele dumneavoastră calități de comunist, de eminent om politic și de stat, hotărîrea, dîrzenia și pasiunea revoluționară cu care v-ați angajat, încă din anii tinereții, în marile bătălii de clasă, purtate de partidul nostru în condițiile deosebit de grele ale ilegalității, pentru apărarea intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, ale întregului popor, pentru libertate și dreptate socială și națională, pentru cauza nobile a independenței și suveranității patriei.

Întreaga noastră națiune apreciază rolul decisiv pe care-l aveți în elaborarea și înfăptuirea politicii de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României, magistrala contribuție teoretică și practică pe care o aduceți — aplicînd creator adevărurile generale ale materialismului dialectic și istoric, principiile socialismului științific la condițiile concrete din țara noastră — la fundamentarea și elaborarea celor mai corespunzătoare soluții pentru rezolvarea problemelor complexe ale construcției noi orînduiri, pentru asigurarea mersului ferm al patriei pe calea socialismului și comunismului.

Uriașa dumneavoastră activitate organizatorică și politică, realismul și spiritul profund științific pe care-l manifestați cu strălucire în toate împrejurările, căile și mijloacele înnoitoare, profund revoluționare

pe care le promovați cu consecvență neabătută în organizarea și conducerea vieții noastre economice, politice, culturale și sociale au imprimat și imprimă un profund dinamism întregii opere de edificare a noii orînduiri, impulsionează puternic energiile și capacitatea de creație a poporului în lupta pentru o calitate nouă, superioară în toate domeniile construcției socialiste din patria noastră.

Ne mîndrim cu toții că avem un asemenea partid cum este Partidul Comunist Român — centrul vital și conștiința întregii națiuni. La întărirea rolului său conducător în societate, dumneavoastră ați adus și aduceți o contribuție hotărîtoare. Tuturor comuniștilor le oferiți un înalt exemplu de luptă neobosită pentru întărirea continuă a legăturii partidului cu clasa muncitoare, cu țărănimea și intelectualitatea, cu masele largi ale poporului, pentru perfecționarea metodelor, a stilului de muncă și adîncirea democrației de partid, pentru crearea cadrului organizatoric corespunzător promovării neabătute a principiilor muncii colective și imprimarea unui spirit profund revoluționar în întreaga activitate a partidului nostru.

Organizînd opera de edificare socialistă în strînsă legătură cu poporul și pentru popor, ați manifestat și manifestați o preocupare deosebită pentru dezvoltarea și perfecționarea continuă a democrației muncitorești, a democrației socialiste, pentru lărgirea cadrului organizat de participare plenară, în condiții de deplină egalitate, a camenilor muncii, a tuturor fiilor patriei — români, maghiari, germani sau de alte naționalități — strîns uniți în Frontul Democrației și Unității Socialiste, la conducerea tuturor domeniilor vieții economico-sociale, a întregii societăți. Prin dialogul permanent și legătura strînsă pe care o mențineți cu întregul popor, prin prezența dumneavoastră nemijlocită în toate județele țării — în unitățile industriale, la sate, în instituții științifice, culturale sau de învățămînt — acolo unde se realizează practica politică partidului de construcție socialistă, ați determinat în rîndurile comuniștilor, ale întregului popor un puternic avînt în muncă, un spirit nou, de înaltă responsabilitate socială, de dăruire față de cauza socialismului și comunismului, de profund devotament în îndeplinirea sarcinilor și obiectivelor stabilite de partid pentru progresul multilateral al societății românești. Cuvîntul dumneavoastră, ideile și indicațiile pe care le dați, transpuse în practică, își găsesc materializare concretă în marile succese și realizări pe care oamenii muncii din întreaga țară le-au dobîndit în cei peste 15 ani de cînd vă aflați în fruntea partidului și statului — și care au marcat epoca celor mai fecunde înnoiri din întreaga istorie a României — în dezvoltarea avuției socialiste, creșterea și modernizarea forțelor de producție, sporirea venitului național și ridicarea continuă, pe această bază, a nivelului de trai, material și spiritual, al tuturor celor ce muncesc. Pentru toate aceste istorice realizări — care poartă din plin pecetea gîndirii și faptei dumneavoastră cutezătoare — pentru strălucitele succese obținute de România pe calea progresului, civilizației și bunăstării, întregul nostru partid și popor vă înconjoară cu cea mai aleasă dragoste și recunoștință, hotărît să facă totul pentru triumful socialismului și comunismului în patria noastră.

Acționînd cu neobosită energie pentru dezvoltarea socialistă a României, v-ați impus totodată — spre mîndria întregii țări — ca personalitate proeminentă a vieții internaționale contemporane, în calitate de exponent și promotor cel mai autorizat al idealurilor și aspirațiilor de pace și progres ale națiunii noastre, ca strălucit militant pentru cauza generală a socialismului, a colaborării și prieteniei între popoare.

Întreaga politică externă a țării noastre este organic asociată de numele, eforturile și contribuția dumneavoastră — unanim apreciată de popoarele lumii — la promovarea în viața internațională, în raporturile dintre state, a principiilor noi de relații — de deplină egalitate, respect al independenței și suveranității naționale, neamestec în treburile interne și avantaj reciproc, de nerecurgere la forță și la amenințarea cu folosirea forței. Sînt recunoscute și înalt apreciate pe plan mondial preocupările dumneavoastră pentru diminuarea agravării situației internaționale, pentru reluarea și continuarea cursului spre destindere și colaborare, pentru soluționarea numai pe cale pașnică a conflictelor și stărilor de tensiune dintre state. Popoarele lumii prețuiesc în mod deosebit consecvența și hotărîrea cu care militați în slujba apărării celui mai fundamental drept al oamenilor, al națiunilor — dreptul la viață, la existență liberă și demnă, la o dezvoltare independentă și suverană, fără nici un amestec din afară, conform tradițiilor și aspirațiilor lor; ele cunosc și apreciază energia cu care acționați pentru securitate și pace în Europa, pentru dezarmare, și în primul rînd pentru dezarmare nucleară, pentru lichidarea subdezvoltării și instaurarea noii ordini economice internaționale, pentru democratizarea largă a relațiilor internaționale și participarea, în condiții de deplină egalitate, a tuturor statelor și popoarelor la soluționarea marilor și complexelor probleme cu care se confruntă epoca noastră. Prin toată această neobosită activitate, prin inițiativele și acțiunile pe care România le-a desfășurat pe plan internațional, în spiritul păcii și înțelegerii între națiuni, ați adus patriei un mare prestigiu internațional, ați făcut ca poporul nostru să dobîndească stima și prietenia sinceră a tuturor națiunilor lumii.

Comuniștii, întreaga noastră națiune dau o înaltă apreciere contribuției pe care o aduceți neobosit, într-un spirit de profundă principialitate, la dezvoltarea solidarității partidului nostru cu toate partidele comuniste și muncitorești, la întărirea coeziunii lor și promovarea unor relații cu adevărat noi, bazate pe deplina egalitate și dreptul de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, precum și la întărirea relațiilor de colaborare cu partidele socialiste, social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu toate forțele progresiste, antiimperialiste din întreaga lume.

Sărbătorirea în acest an a zilei dumneavoastră de naștere — anul celei de-a 60-a aniversări a creării Partidului Comunist Român — ne oferă mult stimă și iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, prilejul de a vă asigura, încă o dată, de hotărîrea noastră fermă de a acționa neabătut, strîns uniți în jurul dumneavoastră, pentru înfăptuirea marilor obiective stabilite de Congresul al XII-lea, pentru dezvoltarea țării în noua etapă de construcție socialistă. Urmînd înaltul exemplu pe care ni-l oferiți, vom munci neobosit pentru a da viață prevederilor cincinalului 1981—1985, pentru a asigura ridicarea în anii ce vin a întregii activități economico-sociale, a conducerii societății la o calitate nouă, superioară. Însuflețiți de îndemnurile și orientările dumneavoastră, vom milita cu toate forțele pentru întărirea continuă a unității și coeziunii întregului nostru partid, pentru creșterea continuă a rolului său conducător în societate, pentru sporirea capacității sale politice și organizatorice în unirea și mobilizarea plenară a forțelor și energiilor întregii națiuni pentru înfăptuirea Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, pentru victoria politicii de colaborare și pace în întreaga lume.

Din adîncul inimilor noastre vă dorim, cu toții, tovarășe Nicolae Ceaușescu, viață îndelungată și fericită, multe și mari bucurii și satisfacții în întreaga dumneavoastră activitate, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, cu toți cei ce vă sînt dragi și apropiați !

Să ne trăiți întru mulți ani, să vă aflați mereu, cu aceeași energie și tinerețe spirituală, în fruntea partidului și statului nostru, conducînd cu clarviziunea, siguranța și înțelepciunea care vă sînt caracteristice destinele poporului român, înaintarea României pe calea luminoasă a socialismului și comunismului, a independenței și prosperității.

În această zi aniversară, vă adresăm, cu toată căldura inimilor noastre, tradiționala urare : „La mulți ani !“

București, 26 ianuarie 1981

CUVÎNTAREA

TOVARĂȘULUI NICOLAE CEAUȘESCU

Dragi tovarăși,

Doresc să vă mulțumesc pentru urările și felicitările pe care mi le-ați adresat cu prilejul aniversării zilei mele de naștere. Consider aceasta ca o apreciere a activității desfășurate în rîndurile clasei muncitoare, ale partidului, pentru îndeplinirea Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, pentru ridicarea bunăstării materiale și spirituale a poporului și întărirea continuă a patriei noastre socialiste, a independenței și suveranității sale.

Într-adevăr, partidul nostru își îndeplinește cu cinste rolul de forță politică conducătoare, unind eforturile clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ale întregului nostru popor, într-o direcție unică — a îndeplinirii neabătute a hotărîrilor partidului și legilor țării, a edificării socialismului și comunismului. Putem spune că minunatele realizări obținute în anii construcției socialiste sînt rezultatul nemijlocit al activității clasei noastre muncitoare, care, sub conducerea partidului său comunist, îndeplinește neabătut politica internă și externă a partidului și statului. Toate realizările se datoresc unității tot mai puternice a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a celorlalte categorii sociale, în jurul Partidului Comunist Român — unitate care a căpătat o nouă dimensiune în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Fără îndoială, avem realizări mari în toate domeniile de activitate. În deceniul anilor '70, țara noastră a devenit de aproape trei ori mai puternică din punct de vedere industrial. S-au dezvoltat, de asemenea, puternic agricultura și celelalte sectoare ale economiei naționale, au cunoscut importante progrese știința, învățămîntul și cultura, s-a ridicat nivelul de trai material și spiritual al poporului. Putem, într-adevăr, privi cu satisfacție la tot ceea ce am realizat; dar trebuie să spunem deschis — și chiar în aceste împrejurări nu pot să nu menționez aceasta — că am fi putut realiza mai mult dacă am fi lucrat mai bine. Desigur, făcînd abstracție de problemele existente pe plan internațional. Referindu-mă însă numai și numai la activitatea noastră, chiar și în actualele condiții ale situației politice și economice internaționale, puteam avea rezultate mai bune.

Este necesar să fie menționat acest lucru pentru că sîntem la începutul unei noi etape de dezvoltare a patriei noastre. Trebuie să îndeplinim hotărîrile Congresului al XII-lea al partidului, care — după cum se știe — a pus în centrul activității partidului și guvernului, a

întregului popor trecerea la o etapă superioară de dezvoltare a României, la înfăptuirea unei calități noi în toate sectoarele de activitate. În acest cadru se prevăd acțiuni deosebite în direcția asigurării tot mai bune a economiei naționale cu materii prime și energie, dezvoltării agriculturii, afirmării cu o forță mai puternică a activității științifice în toate domeniile vieții economice și sociale. Ținând seama de aceste obiective strategice stabilite de Congresul al XII-lea al partidului pentru următorii cinci ani, trebuie să facem totul ca, încă din primele zile ale anului, să punem o bază temeinică înfăptuirii prevederilor cincinalului 1981—1985, să asigurăm ridicarea patriei pe o nouă treaptă de dezvoltare, creșterea continuă a gradului de civilizație, bunăstare și fericire al întregii noastre națiuni.

Nu doresc să insist asupra acestor probleme. Vom discuta, dealtfel, în zilele următoare, rezultatele cincinalului încheiat, vom adopta comunicatul, care urmează să fie dat publicității în această săptămână. Cu acest prilej va trebui să abordăm și măsurile pentru desfășurarea cu rezultate mai bune a activității în acest an și în cincinalul în care am intrat.

Merită subliniat faptul că partidul nostru a crescut, avînd astăzi peste 3 milioane de membri; s-a întărit compoziția sa muncitorească, s-a dezvoltat spiritul de combativitate, a sporit forța sa organizatorică, politică și ideologică. Avem datoria să facem, în continuare, totul pentru a întări partidul, unitatea sa. Viața a demonstrat că numai în condițiile îndeplinirii de către partid a rolului său de forță politică conducătoare, ale întăririi unității, disciplinei și fermității în muncă și ideologice partidul își poate îndeplini misiunea sa istorică în societatea noastră socialistă. Așa cum am acționat și pînă acum, vom face totul și în viitor pentru întărirea partidului, a forței sale. Eu doresc să afirm și cu acest prilej că nu voi precupeți nici un efort pentru întărirea partidului și a rolului său conducător, a unității și disciplinei sale, a caracterului său muncitoresc, revoluționar — în aceasta constînd garanția mersului ferm înainte, înfăptuirii Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare fermă spre societatea comunistă.

Am obținut rezultate bune în activitatea noastră internațională. Am acționat pentru întărirea relațiilor cu țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, precum și cu statele capitaliste dezvoltate, militînd ferm pentru afirmarea neabătută a principiilor deplinei egalități, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forță în soluționarea problemelor litigioase pe plan mondial. Se poate spune, într-adevăr, că România și-a cîștigat mulți prieteni, simpatia și aprecierea popoarelor lumii pentru politica sa internațională de egalitate și concurență — pe baza acestor principii — cu toate statele, pentru activitatea sa consecventă consacrată soluționării tuturor conflictelor numai și numai pe calea tratativelor, înfăptuirii securității și cooperării în Europa, dezarmării, și în primul rînd dezarmării nucleare, înfăptuirii noii ordini economice internaționale. Partidul nostru a militat și militază în mod consecvent pentru dezvoltarea relațiilor cu partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste, social-democrate, cu mișcarea de eliberare națională, cu alte partide și forțe democratice, cu toate forțele antiimperialiste și anticolonialiste. Considerăm că întărirea unității și colaborării tuturor acestor forțe — ținîndu-se, desigur, seama de diversitatea condițiilor specifice ale activității fiecărui partid, fiecărei

forțe politice — vor asigura unirea într-un șuvoi puternic a maselor populare, a tuturor popoarelor, pentru o politică democratică, de destindere, de independență națională și pace.

Și în viitor partidul și statul nostru vor acționa în același spirit, cu aceeași consecvență. În ce mă privește, doresc să asigur partidul, Comitetul Central, să vă asigur pe voi, dragi tovarăși, că voi face totul, și în viitor, pentru a-mi îndeplini misiunea încredințată de partid și popor, că voi servi întotdeauna cauza socialismului și comunismului în România și în întreaga lume. Voi servi întotdeauna interesele și năzuințele poporului nostru spre o viață demnă, fericită și liberă. Voi face totul pentru a nu dezminți, în nici o împrejurare, faptul că partidul nostru și eu personal slujim neabătut cauza suveranității și independenței României, a înfloririi ei tot mai puternice, ca egală în rîndul națiunilor libere și independente ale lumii. Nu voi precupeți nimic, voi face totul ca partidul nostru să-și îndeplinească misiunea de a uni eforturile tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, ale întregului popor în vederea îndeplinirii Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism, de ridicare a bunăstării și fericirii întregii națiuni.

Trebuie să ne angajăm cu toții să acționăm neabătut — în cadrul sarcinilor pe care ni le-au încredințat partidul și poporul — pentru a servi întotdeauna socialismul, poporul, cauza libertății și fericirii sale. *(Vii aplauze).*

La rîndul meu, mulțumindu-vă încă o dată pentru urările și felicitările pe care mi le-ați adresat, vă urez tuturor succese în activitatea voastră, multă sănătate și fericire !

Doresc să adresez și cu acest prilej partidului nostru urarea de succese tot mai mari în întreaga sa activitate ! Întregului nostru popor îi urez bunăstare, fericire și „La mulți ani !“. *(Aplauze puternice, prelungite).*

SCRISOAREA

CONSILIULUI DE CONDUCERE AL MINISTERULUI DE INTERNE

Mult iubite și stimate tovarășe NICOLAE CEAUȘESCU

La aniversarea zilei dumneavoastră de naștere, eveniment cu largi rezonanțe și profunde semnificații pentru toți fiii și fiicele gliei noastre strămoșești, Consiliul de conducere al Ministerului de Interne, dînd expresie simțămintelor de fierbinte dragoste și nețărmurit devotament ale întregului personal, vă roagă, cu deosebit respect și înaltă stimă, să primiți cele mai alese urări de viață îndelungată, în deplină sănătate și fericire, de ani mulți și luminoși în fruntea partidului și statului, spre binele și propășirea poporului, pentru împlinirea idealurilor sale cele mai scumpe — înălțarea României pe culmile strălucitoare ale socialismului și comunismului.

De ziua acestei mărețe sărbători, în cuget și simțire cu întreaga țară, aducem din adîncul inimilor un vibrant omagiu ilustrei dumneavoastră personalități de genial făuritor de istorie, strălucită intruchipare a celor mai nobile virtuți ale străbunilor și ne exprimăm deosebita admirație față de patosul revoluționar cu care v-ați angajat din fragedă tinerețe în lupta aprigă pentru libertate și independență națională, dreptate și echitate socială.

Sîntem nespus de fericiți că putem folosi acest minunat prilej pentru a da glas deosebitei noastre prețuiri față de clarviziunea, spiritul novator, cuțezanța și dinamismul cu care, de mai bine de un deceniu și jumătate, ați deschis orizonturi nebănuite poporului român, pe toate tărîmurile vieții economico-sociale, inaugurînd, prin mărețele victorii obținute, sub înțeleapta dumneavoastră conducere, cea mai fertilă și luminoasă epocă din milenara istorie a acestui străvechi pămînt.

Stăpîniți de vie emoție, trăim sentimente de înălțătoare mîndrie patriotică, văzînd cum, pe toate meridianele globului, prestigiosul dumneavoastră nume este asociat elogios cu lupta neobosită pentru triumful cauzei păcii, colaborării și înțelegerii între națiuni, iar viziunea și acțiunile pe care le promovați statornic în vederea instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale, în soluționarea marilor probleme care confruntă omenirea, vă definesc în conștiința popoarelor ca un conducător de excepție și proeminentă personalitate a contemporaneității.

Exprimîndu-vă mulțumirile noastre cele mai fierbinți pentru indicațiile și orientările dumneavoastră de o covîrșitoare însemnătate pe care le primim zi de zi, vă asigurăm, mult iubite și stimate tovarășe comandant suprem, că nu vom precupeți nimic pentru înfăptuirea în

mod exemplar a sarcinilor ce ne revin din istoricele hotăriri ale celui de-al XII-lea Congres al partidului, pentru executarea întocmai a ordinelor și misiunilor ce ni le încredințați, aducându-ne întreaga contribuție la apărarea cu responsabilitate comunistă și vigilență sporită a cuceririlor revoluționare ale poporului român, a independenței și suveranității scumpei noastre patrii.

LA MULȚI ANI !

**CONSILIUL DE CONDUCERE
AL MINISTERULUI DE INTERNE**

București, 26 ianuarie 1981

„Istoria este o știință care ajută nu numai la cunoașterea trecutului, dar și la înțelegerea mai bună a prezentului, precum și a ceea ce trebuie făcut în viitor. De aceea, România acordă o mare atenție problemelor istoriei sale, ținând seama că aceasta este strâns legată de întregul proces de dezvoltare a poporului, apoi a națiunii noastre, a statului național.

România a cunoscut sute de ani asuprirea străină, a dus lupte foarte grele pentru a-și cuceri independența, pentru formarea statului național unitar și pentru dezvoltarea de sine stătătoare a poporului. De aceea, pentru România — și pentru orice popor — cunoașterea trecutului are o importanță deosebit de mare, mai ales în împrejurările de astăzi, când mai sînt încă multe popoare asuprite, care luptă împotriva dominației, pentru cucerirea independenței, pentru dezvoltarea ca state independente. Noi tragem învățăminte din aceasta și considerăm că orice popor trebuie să tragă concluziile necesare — în vederea intensificării luptei pentru progres economic și social, pentru independență, pentru a nu mai admite niciodată, în nici o împrejurare, dominația străină“.

NICOLAE CEAUȘESCU,
Interviu acordat cotidianului
danez „Berlingske Tidinde“,
în „Scinteia“ din 9 noiembrie
1980

60 DE ANI DE LA FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

P.C.R. ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

ION ARDELEANU

La 8 mai 1921 în București s-au deschis lucrările Congresului general al Partidului Socialist din România care a adoptat hotărîrea istorică a făuririi Partidului Comunist Român.

Mișcarea muncitorească, socialistă din țara noastră, dezvoltată încă în secolul al XIX-lea, a cărei istorie glorioasă a fost marcată de făurirea în 1893 a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, a constituit temelia făuririi partidului comunist.

Partidul Comunist Român este continuatorul celor mai bune tradiții de luptă ale mișcării muncitorești dezvoltate în secolul al XIX-lea, realitate istorică atestată de activitatea revoluționară teoretică și practică desfășurată în conducerea luptei de eliberare națională și socială a poporului român.

*

*

*

Cadrul economic și social-politic în care s-a desfășurat viața societății românești după primul război mondial este dominat, în primul rînd, de desăvîrșirea procesului istoric de formare a statului național român unitar. Unirea din 1918 a creat condiții propice pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, pentru înmănuncherea energiei și capacităților creatoare ale întregului popor, pentru concentrarea la scară națională a mișcării muncitorești revoluționare, a tuturor forțelor înaintate ale patriei.

Ca urmare a făuririi statului unitar național și a ansamblului de reforme sociale, economice și politice îndeplinite sub puternicul avînt revoluționar al maselor, în societatea românească s-au produs profunde mutații în poziția și structura claselor sociale. Moșierimea, clasa cea mai retrogradă, n-a mai putut să-și apere și să-și conserve pozițiile economice și politice. Lovită puternic în suporturile sale economice și politice prin legiferarea și îndeplinirea reformei agrare, prin aplicarea votului universal, moșierimii i se va reduce simțitor rolul și influența în viața social-politică a țării. Aceasta s-a răsfrînt pe planul raporturilor sociale între clasele exploatatoare, care se schimbă radical în favoarea burgheziei.

Disponînd acum de o piață unică, neîngrădită de bariere artificiale, burghezia a putut acționa, în perioada următoare, cu mai multă forță pentru a-și dezvolta pozițiile pe plan intern, cît și în raportul cu capitalul străin.

Modificări importante s-au produs, de asemenea, în situația și structura clasei muncitoare și țărănimii. În rîndurile proletariatului a

sporit ponderea muncitorilor din ramurile industriei grele, cu urmări pozitive asupra gradului de organizare, conștiință și combativitate a clasei muncitoare în ansamblul său.

Forța socială cea mai numeroasă a societății a continuat să rămână țărăimea, în rîndul căreia, în acești ani, au survenit schimbări profunde. Ca urmare a legiferării și aplicării reformei agrare, la sate a devenit precumpănitoare mica proprietate țărănească; a sporit categoria țărănului mijlocăș, paralel cu creșterea simțitoare a elementelor burgheziei sătești.

Forța proletariatului român a ieșit cu pregnanță în evidență imediat după terminarea războiului, cînd s-a înregistrat un puternic aflax al maselor de muncitori spre organizațiile socialiste, sindicale și de tineret. Partidul socialist a devenit un partid de masă, reunind în toamna anului 1919 aproape 150 000 de membri.

Amplul proces de reorganizare a mișcării muncitorești a fost însoțit de căutări programatice, care să corespundă noii etape de dezvoltare în care pășise România. Receptiv de fiecare dată la idealurile vremii și la aspirațiile maselor populare, partidul clasei muncitoare, cu mult înaintea celorlalte partide politice din țară, și-a reformulat programul în spiritul noilor împrejurări interne și internaționale. Încă din vara anului 1918, Comitetul executiv al partidului, împreună cu secțiunea din București a trasat jaloanele unui nou program, care s-a concretizat în documentul programatic intitulat Declarația de principii, publicat la 9 decembrie 1918. Orientîndu-se în noile împrejurări și sintetizînd experiența revoluționară pe plan internațional, documentul sesizează ca element nou aprecierea cu privire „la intrarea omenirii în faza revoluției sociale“, fază în care „triumful proletariatului se apropie“. În spiritul documentului, revoluția socialistă din România nu mai apărea ca un ideal îndepărtat, ci în termeni de acțiune apropiată. Tot acum, Partidul Social-Democrat din România își schimbă denumirea în Partidul Socialist din România. Nu era o simplă schimbare a titlaturii, ci un act cu conținut politic-ideologic, care reflecta delimitarea față de partidele tradiționale ale social-democratismului.

Reorganizarea mișcării muncitorești avea loc pe fondul procesului de unificare organizatorică a mișcării muncitorești. Pentru unificarea la nivelul întregii țări a organizațiilor muncitorești s-au pronunțat, în consens, toate partidele și grupările socialiste din România, începînd cu primele zile după Unire.

Dînd glas voinței unanime a socialiștilor de pe întreg cuprinsul țării de a acționa în cadrul unui partid socialist centralizat în cadrul României întregite, Comitetul executiv provizoriu al Partidului Socialist și Comisia centrală provizorie a sindicatelor din România au publicat, în acest sens, la 13 februarie 1919, un document programatic oficial de o deosebită semnificație. Prin acest document intitulat „Declarație“, Partidul Socialist și Comisia Sindicatelor salutau „cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum“ și se angajau „să respecte legămîntele de unire hotărîte“. Prin intermediul documentului se făcea apel la toate forțele proletare din provinciile eliberate „pentru unificarea lor, formînd un singur bloc socialist, un singur partid proletar, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din noua Românie spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă. România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine!“

Forumul suprem care urma să consfințească unificarea organizatorică a mișcării socialiste trebuia să fie Congresul general al partidelor socialiste, menit să înarmeze partidul unic cu un program și statut. În prealabil, în zilele de 23—26 mai 1919, la București s-a desfășurat Conferința mișcării socialiste, cu invitați reprezentând partidele social-democrate din teritoriile care s-au unit cu țara. Prin semnificația ei pentru unificarea mișcării socialiste, această reuniune a depășit limitele unei simple conferințe, întrucât, pentru prima dată după desăvîrșirea unității statale s-au întâlnit la o reuniune oficială delegați ai organizațiilor socialiste de pe întreg teritoriul țării. Documentele adoptate de Conferință au fost emanația reprezentanților organizațiilor socialiste anunțate mai sus.

Programul adoptat de Conferință a constituit o sinteză a preocupărilor programatice ale mișcării socialiste de după război. El reafirma teza din Declarația de principii din 1918 potrivit căreia „societatea românească a intrat într-o nouă fază istorică, aceea a revoluției socialiste”. Partidul Socialist este un partid revoluționar, arăta programul în continuare, deoarece acționează pentru „schimbarea totală a organizației sociale burgheze”, scopul său fundamental fiind „cucerirea puterii politice și introducerea dictaturii proletariatului pentru ca prin socializarea mijloacelor de producere să ajungem la transformarea societății capitaliste în societate socialistă”.

Alături de program, Conferința a adoptat și o platformă electorală, în care se preciza poziția partidului clasei muncitoare față de marile probleme ale țării.

Semnificația Conferinței din mai 1919 constă în aceea că a adoptat un program politic și electoral unic, obligatoriu pentru întreaga mișcare socialistă din România, marcînd o verigă esențială pe linia unificării la nivel național a organizațiilor socialiste regionale. Următorul pas pe această linie este făcut la Conferința de la Iași a organizațiilor socialiste (7—8 decembrie 1919), care a hotărît crearea Consiliului General al partidului, organ reprezentativ al întregii mișcări socialiste din România, format din reprezentanți ai tuturor organizațiilor socialiste regionale. În articolul „Datoria Partidului Socialist din România”, Alexandru Nicolau susținea necesitatea transformării partidului socialist în partid comunist : „Partidul Socialist din România trebuie să-și schimbe numele în Partidul Comunist, nume purtat azi de toate partidele de avangardă ale proletariatului. Această nouă denumire va fi consfințirea tacticii revoluționare inaugurate și va da întregului partid o direcție unitară. Aceasta va însemna că partidul clasei muncitoare din România nu va face nici o renunțare de la scopul final și tactica revoluționară”¹.

Urmînd pilda Partidului Socialist și avînd sprijinul acestuia, s-a accentuat și procesul de unificare pe scară națională a organizațiilor sindicale și de tineret. Așa, de pildă, Conferința cercurilor Tineretului socialist, ținută la București în zilele de 10—12 august 1919, a împuternicit Comitetul Central să-și intensifice contactele cu organizațiile de tineret din Transilvania și Banat în vederea pregătirii unificării lor într-o singură organizație la nivel național. S-au apropiat între ele Uniunile sindicale, pregătindu-se terenul centralizării lor pe întreaga țară.

O atenție deosebită s-a acordat acestei probleme de Congresul extraordinar al Partidului Socialist care a avut loc la 13—14 octombrie 1919. În hotărîrea adoptată se arăta : „Sîntem convinși că din aceste

¹ „Scînteia”, 10 august 1919.

dezbaterei care sînt de importanță istorică pentru viitorul proletariatului român va ieși hotărîrea care să lumineze calea viitoare a luptei pe care o duc muncitorimea din țara noastră — unitatea noastră”².

Unitatea nu era concepută ca un scop în sine, ci se urmărea organizarea luptei pentru transformarea revoluționară a societății. Această idee a fost dezvoltată într-un articol publicat în ziarul „Socialismul” din 24 octombrie 1919, în care se arăta : „Acei care își dau seama de spiritul nou al vremii și de adîncul înțeles al frazelor de mai sus, pot să aprecieze înălta concepție politică a partidului socialist, care îmbrățișează nu numai interesele unei clase, dar aspirațiunile întregii societăți omenesti intrate pe calea transformării sociale”.

Acționînd unitar, pe baza unui program comun, organizațiile muncitorești din România s-au afirmat cu și mai multă tărie pe scena vieții politice românești.

Înscriind pe stindardul său de luptă : „România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine”, în elaborarea programului politic cît și în activitatea de traducere în viață a prevederilor sale, partidul clasei muncitoare a ținut seama de realitățile concrete ale societății noastre în epoca dată, de cerințele specifice ale dezvoltării României.

Ancorat în realitățile social-politice ale țării, partidul proletariatului din România și-a spus cuvîntul față de toate problemele care frământau societatea românească postbelică, preconizînd soluții în conformitate, cu interesele clasei muncitoare, ale poporului.

Începînd cu anul 1920, pe primul plan al preocupărilor mișcării muncitorești s-a situat convocarea congresului partidului, menit a unifica mișcarea noastră muncitorească și a o înarma cu un program, cu o strategie și tactică pe măsura epocii care să-i dea posibilitatea să-și poată asuma răspunderea conducerii întregii lupte revoluționare, pentru răsturnarea claselor exploatare, pentru înfăptuirea revoluției proletare.

Această idee călăuzea întreaga activitate a militanților mișcării socialiste. Ideea centrală era aceea a organizării. Tiron Albani, într-un articol consacrat confruntărilor ideologice din sinul partidului socialist scria : „Sarcina centrală a mișcării este să fundeze acest partid revoluționar (...) Partidul Socialist, cu sau fără voia conducătorilor, va gravita spre extrema stîngă și acei ce se vor opune acestui curent al maseilor, vor fi înlăturați”³.

Concentrîndu-și întreaga activitate asupra convocării și pregătirii marelui forum al mișcării noastre muncitorești, socialiștii români au apreciat că, în prealabil era necesară organizarea congreselor regionale, unde — după cum arăta revista teoretică „Lupta de clasă” — să se dezbata la fața locului problemele aflate la ordinea de zi, urmînd ca apoi congresul general „să le dea formă definitivă și să proclame, în deplină claritate, unificarea”.

Un nou pas pe linia unificării organizațiilor muncitorești, a transformării partidului socialist în partid comunist a fost Congresul Partidului Socialist din Ardeal și Banat, ținut la Cluj la 15—17 august 1920. În rezoluția adoptată, Congresul a proclamat desăvîrșită unificarea partidului din Ardeal și Banat cu Partidul Socialist din România veche : „În vederea acestui deziderat — se arăta în rezoluție — partidul socialist din Ardeal și Banat încetează de a mai ființa ca partid inde-

² „Socialismul”, 15 octombrie 1919.

³ „Tribuna socialistă”, 25 iunie 1920.

pendent și lasă în grija Congresului general, ce va avea loc mai târziu cu participarea delegațiilor din toată țara, ca acesta să stabilească atît programul de acțiune, cît și statutul partidului unificat“.

În același spirit și-a desfășurat lucrările și Congresul mișcării socialiste din Banat, ținut la Timișoara în zilele de 19—20 septembrie 1920. Rezoluția adoptată în unanimitate de congres a împuternicit noul comitet ales „să se pună imediat în legătură cu centrul mișcării din București, pentru a se proceda urgent la unificarea mișcării“, pentru a se putea lupta cu forțe unite „pentru România Socialistă de mîine“.

În condițiile avîntului revoluționar, ale intensificării luptei ideologice din mișcarea muncitorească, secțiile partidului socialist din întreaga țară au cerut în mod organizat, prin moțiuni votate de marea majoritate a membrilor lor, radicalizarea partidului socialist și afilierea la Internaționala a III-a Comunistă.

Lupta pentru apărarea intereselor vitale ale oamenilor muncii a menținut unitatea de acțiune în sînul partidului socialist și în rîndul sindicatelor. În acest timp s-au făcut noi pași pe calea unificării politice și organizatorice a tuturor organizațiilor muncitorești. O platformă a acestei unități de clasă o reprezentau revendicările expuse în programul electoral din aprilie 1920. Programul electoral sintetiza revendicările muncitorești și exprima puncte de vedere și aprecieri asupra problemelor economice, sociale, cultural-științifice și politice care se ridica în fața poporului și a țării, în primii ani postbelici. În problema agrară, votul universal, legislația muncitorească, reorganizarea aparatului de stat sînt preluate și dezvoltate tezele expuse în programul din mai 1919.

Evenimentul profund care a avut loc în viața și lupta clasei muncitoare determinînd adîncirea dezbinării în rîndurile partidului socialist a fost greva generală din octombrie 1920, una din cele mai mari bătălii de clasă de pînă atunci la care a participat aproape întreg proletariatul din țara noastră. Modul de organizare și desfășurare a grevei generale au impus Partidului, membrilor săi o reconsiderare a strategiei și tacticii de luptă. Învățămintele desprinse au întărit convingerea necesității transformării Partidului Socialist în Partid Comunist.

În articolul „Transformarea partidului nostru“ — ziarul „Socialismul“ din 24 februarie 1921 explică esența și semnificația transformării Partidului Socialist în Partidul Comunist Român : „Un partid nu devine comunist nici numai pentru că-și schimbă numele, nici numai pentru că acceptă anumite directive. Un partid devine comunist de-abia cînd el își schimbă structura și tipul de organizare, cînd dintr-un partid de cotizanți anonimi, el devine un partid de proletari aleși, convingși, conștienți, încercați în luptă și capabili să reziste în luptă și să conducă masele mari la atac.

Cu alte cuvinte : transformarea unui partid muncitoresc oarecare într-un partid comunist nu depinde de o hotărîre de congres sau de o schimbare de titlu. Această transformare poate fi culeasă numai la capătul unui proces lung răscolitor și dificil. Noi însă ne dăm seama că marile transformări prin care trebuie să treacă partidele socialiste pentru a ajunge comuniste, adică apte să prezideze revoluția, se desfășoară în forma unor adînci răscoliri. (...) Ne adunăm toate puterile morale și intelectuale pentru a putea trece prin diferitele stadii ale procesului de transformare comunistă a partidului nostru, fără a ne pierde cumpătul și încrederea“.

Potrivit tradiției mișcării noastre muncitorești, conducerea mișcării socialiste a redactat și dat publicității documente importante destinate marelui congres, pentru a fi pe larg dezbătute de masele muncitoare. Din rindul acestora se detașa prin semnificație Proiectul de statut al Partidului Socialist-Comunist, adoptat la ședința Consiliului general al partidului din octombrie 1920, sub rezerva ratificării lui de către congres. Însăși titulatura sa lasă să se întrevadă că unificarea în cadrul unui partid unic la scară națională se va face pe baze comuniste.

Măsurile represive întreprinse de autorități împotriva participanților la greva generală au amînat, dar n-au putut opri ascensiunea mișcării muncitorești spre convocarea congresului care urma să statueze cuceririle acesteia.

În vederea discutării problemei afilierii mișcării muncitorești din România la Internaționala a III-a, în toamna anului 1920 o delegație a partidului socialist a plecat în Rusia Sovietică. Din delegație au făcut parte: Gh. Cristescu, Al. Dobrogeanu-Gherea, D. Fabian, E. Rozvan, C. Popovici, I. Flueraș. Delegația s-a înfîlnit cu reprezentanți ai Internației desfășurate de mișcarea socialistă din România în anii 1916—1920. Totodată au fost analizate cele 21 de condiții de afiliere. Delegația română a cerut explicații în legătură cu formele muncii legale și ilegale, necesitatea ruperii cu oportunismul și cu reformismul, în legătură cu programul fiecărui partid care face parte din Internațională, care trebuie aprobat de Congresul extraordinar al Internației Comuniste sau de Comitetul ei Executiv, în legătură cu obligațiile partidelor care ar dori să intre în Internaționala a III-a, cu munca la sate, în armată etc. Exprimîndu-și de la bun început adeziunea față de principiile partidului de tip nou, socialiștii români au formulat totodată o serie de obiecții cu privire la amestecul Internației a III-a în stabilirea componenței organelor de conducere ale partidului, considerînd pe bună dreptate că acesta este un drept legitim al propriului partid, precum și cu privire la o serie de analize și aprecieri eronate făcute de Comintern la adresa situației din România și a mișcării noastre muncitorești, cum ar fi aceea privind adeziunea socialiștilor români la lupta pentru înfăptuirea unității naționale.

Activitatea delegației și raportul său prezentat în ședința Consiliului general al partidului și sindicatelor din 30 ianuarie aveau să stea la baza partidului unificat la scară națională.

Consiliul general al partidului și sindicatelor din 30 ianuarie — 3 februarie 1921 a stabilit convocarea congresului pentru ziua de 8 mai 1921. La ședința consiliului, unele elemente conservatoare social-democrate, neliniștite de cursul comunist pe care-l luase întreaga mișcare muncitorească din România au declarat că se socotesc în afara partidului. Părăsirea mișcării de către această grupare minusculă n-a afectat cu nimic unitatea partidului. După cum sublinia și manifestul Consiliului general, partidul întreg „rămîne unit împrejurul steagului purtat cu cînte prin atîtea bătălii“.

Perioada premergătoare congresului general s-a caracterizat printr-o activitate deosebită a întregii mișcări muncitorești. „Socialismul“ a publicat, la 5 martie 1921, ordinea de zi a congresului. Au fost, de asemenea, publicate texte ale proiectelor unor materiale destinate dezbaterilor la congres: raportul asupra afilierii și programul partidului, proiectul de statut al sindicatelor, raportul asupra problemei agrare ș.a. În februarie, martie și aprilie 1921 săptămînal au avut loc ședințe ale

Comisiei de organizare a congresului, unde, pe lângă pregătirea documentelor, se discuta situația din secțiunile locale ale partidului și se luau măsuri pentru buna desfășurare a activității de pregătire a congresului. În presă, în cursul adunărilor secțiunilor, inclusiv în sindicate, a avut loc o vie dezbatere asupra principiilor politice, ideologice și organizatorice care urmau spre o linie consecvent revoluționară. Această etapă nouă, superioară, în dezvoltarea partidului apare cu limpezime în Raportul de activitate a Comitetului executiv, în Programul partidului și în celelalte documente pregătite pentru congres.

Ziarele socialiste au introdus rubrici și dezbateri, cum au fost „Tribuna liberă“, „Între noi“, „Discuții libere“, în care se confruntau opinii pe marginea proiectelor de documente, ce urmau a fi supuse congresului.

Congresul general al Partidului Socialist, căruia îi revenea sarcina istorică de a consfinți unificarea mișcării muncitorești din România și de a o adapta, prin documentele și hotărârile votate la noile sarcini legate de transformările apărute în societatea românească postbelică, și-a deschis lucrările la București, într-o atmosferă de mare însuflețire, în dimineața zilei de 8 mai 1921. Congresul a reprezentat, prin cele 540 de mandate, un număr mare de localități de pe întreg cuprinsul țării. Pentru prima dată după constituirea statului național român unitar, s-au întâlnit la un congres oficial delegați ai organizațiilor muncitorești de pe ambii versanți ai Carpaților. S-au întrunit cu toții animați de același țel de a statua unificarea mișcării muncitorești la nivel național și de a reorganiza detașamentul clasei noastre muncitoare.

În ziua de 8 mai 1921, după alegerea prezidiului și a comisiilor de lucru, congresul a adoptat o serie de moțiuni: „Pentru amnistie“, „Pentru cei închiși“, „Contra cenzurii și stării de asediu“, „Pentru cei loviți de grevă“, „Pentru proletariatul rus“, moțiuni care exprimau poziția revoluționară, profund patriotică și internaționalistă, a organizațiilor socialiste din întreaga țară.

Documentele programatice supuse dezbaterii, discuțiile care s-au desfășurat în jurul lor, oferă o imagine cuprinzătoare a hotărârii clasei noastre muncitoare de a-și înarma partidul cu o strategie și o tactică nouă, pentru a-și putea îndeplini misiunea istorică de răsturnare a claselor exploatoare de la putere și trecerea la făurirea societății socialiste. Această orientare a determinat rediscutarea acțiunilor întreprinse pentru unificarea mișcării începând de la Conferința din mai 1919. „Acțiunea comună a întregului proletariat din România — se scrie în apelul Comitetului Central al social-democrației din România — fiind absolut necesară pentru a putea face față împrejurărilor, s-a ajuns încă din mai 1919 la adoptarea unui program comun, care să servească de bază pentru unificarea partidelor socialiste și social-democrate.“

Din toate documentele se degajă cu putere caldele aprecieri la adresa luminoaselor tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră. Făcând o analiză a drumului parcurs de mișcarea muncitorească, raportul expus congresului constata cu îndreptățită mândrie că „Partidul Socialist din România, în toată activitatea sa, desfășurată în folosul clasei muncitoare, a căutat să se inspire de la principiile socialismului revoluționar și de la tactica luptei de clasă.“

Ancorați în realitățile social-politice, delegații întruniți în congres au abordat, în spiritul aspirațiilor poporului muncitor, marile probleme ale dezvoltării societății românești.

Toți delegații care au votat pentru făurirea Partidului Comunist Român și afilierea la Internaționala a III-a au fost arestați.

Abordarea de către congres a celor mai importante probleme izvorite din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului social, cât și a celor privind consolidarea unificării mișcării muncitorești, dar mai ales efortul stăruitor de a le elucida într-un spirit nou, consecvent revoluționar, au insuflat un spirit innoitor general lucrărilor.

Discuții vii a prilejuit problema aderării partidului la Internaționala a III-a comunistă. În seara zilei de 11 mai, după îndelungate dezbateri, s-a trecut la vot. Rezultatul votului a fost : 428 de mandate pentru afiliere necondiționată la Internaționala a III-a și 111 cu rezerve.

Din cauza întreruperii desfășurării lucrărilor congresului de către autorități, unele documente menționate mai sus precum și celelalte probleme de pe ordinea de zi (privind sindicatele, tineretul, cooperativele, naționalitățile ș.a.) nu au putut fi luate în dezbateri.

Congresul din mai 1921 se înscrie la un loc de seamă în șirul congreselor partidului clasei muncitoare din țara noastră. El a marcat victoria ideologiei și teoriei socialismului științific în mișcarea muncitorească din țara noastră. Partidul Socialist-Comunist s-a afirmat ca unic reprezentant legitim al proletariatului din întreaga țară, care concentra toate organizațiile politice muncitorești de pe cuprinsul României. Partidul clasei muncitoare a fost primul partid politic care și-a unificat forțele la scara întregii țări, în timp ce toate celelalte partide nu realizaseră încă această performanță, rămânând mai mult sau mai puțin doar partide regionale. În același timp, Partidul Socialist-Comunist era singurul partid politic din România care cuprindea în rîndurile sale, alături de oamenii muncii români și pe cei aparținînd naționalităților conlocuitoare.

Totodată, Congresul din mai 1921, pornind de la analiza noii etape în care intrase România după război, a pus la temelia acțiunii partidului unificat o strategie și tactică corespunzătoare vremii și noilor împrejurări — cea comunistă, care se potrivea atît condițiilor concrete ale țării, cît și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare, poporului român.

Relevînd semnificația istorică a congresului din mai 1921, care a statuat unificarea mișcării muncitorești pe temeliile comuniste, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „Partidul Comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională“.

La aniversarea a 60 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român, clasa muncitoare, întreg poporul român înfăptuiesc cu devotament istoricele hotărîri ale Congresului al XII-lea al Partidului a căror materializare în fapte va asigura situarea României pe noi trepte superioare ale civilizației contemporane. În același timp Partidul Comunist, România socialistă în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu se bucură de un binemeritat prestigiu în rîndurile mișcării comuniste și muncitorești de pe planeta noastră, care totdeauna și-au adus și își aduc contribuția la întărirea solidarității militante în lupta împotriva imperialismului și reacțiunii pentru libertatea și progresul popoarelor lumii.

45 DE ANI DE LA PROCESUL MILITANȚILOR COMUNIȘTI ȘI ANTIFASCIȘTI JUDECAT LA BRAȘOV (27 mai — 5 iunie 1936)

OLIMPIU MATICHESCU

Ascendența pericolului fascist și revizionist, ca urmare a acaparării puterii politice de către naziști în Germania, a ridicat în fața clasei muncitoare din România, a partidului comunist, necesitatea realizării Frontului popular antifascist, organism politic menit să salvgardeze integritatea teritorială, suveranitatea și independența națională a poporului român¹.

Lupta P.C.R. pentru realizarea acestui deziderat de însemnătate principală pentru acele împrejurări istorice s-a lovit de opoziția aparatului reacționar de stat, ca urmare a faptului că partidul activa în condiții de ilegalitate. Numeroși membri ai partidului comunist, ai organizațiilor de masă de sub conducerea și influența sa, conducători ai mișcării antifasciste din România, din deceniul patru, au fost arestați și li s-au intentat procese politice, pentru așa-zise „contravenții” la legile pentru apărarea liniștei publice și a securității de stat².

În seria proceselor comuniste, cunoscute în epocă sub denumirea de „processe antifasciste”, se înscrie și procesul de la Brașov, din primăvara anului 1936, proces politic cu ecou în mase, în care a fost judecat și condamnat tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Procesul s-a desfășurat timp de zece zile, între 27 mai — 5 iunie 1936, la Tribunalul militar al Corpului V Armată din Brașov. Au fost judecați tineri comuniști, uteciști, militanți antifasciști: Nicolae Ceaușescu, Gheorghe Dumitrache, Petre Iubu, Petre Jugulescu, Dumitru Antonescu, Vasile Toboșaru, Nicolae Poplacă, Vasile P. Andrei, Ion Stănescu și alții³.

O parte a grupului, în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost arestat în urma denunțului unui agent provocator, în comuna Ulmi, județul Dâmbovița, în ziua de 15 ianuarie 1936, în timpul unei ședințe conspirative, organizată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, în calitate de secretar al Comitetului Regional — Prahova al Uniunii Tineretului

¹ Rezoluția C.C. al P.C.R. din februarie 1935 a precizat cadrul organizatoric și mijloacele tactice pe care Partidul Comunist Român trebuia să le așeze la baza activității sale de realizare a Frontului popular antifascist, pe baza înfăptuirii prealabile a unității proletare. Mai apoi, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R., din iulie 1936, a relevat poziția patriotică a partidului față de problema apărării independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a României. (Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare Arh. ISISP) cotele Ab. XIX-2; Ab. XX-3. Difuzate în mase, aceste documente ale partidului comunist au lărgit și au impulsionat cadrul de manifestare a acțiunilor de masă, antifasciste și antirăzboinice, care au avut loc în întreaga țară. (A se vedea: Gheorghe I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare (1934—1938)*, Edit. științifică, București, 1971, p. 203—238).

² Olimpiu Matichescu, *Doftana — simbol al eroismului revoluționar*, Edit. politică, București, 1979.

³ Arh. I.S.I.S.P., fond nr. VII, dosar nr. 1801, f. 10—23. Vezi și: „Dimineața”, „Universul”, „Curentul”, „Zorile” din perioada 29 mai — 7 iunie 1936.

Comunist, în scopul înființării unor nuclee ale U.T.C. și filiale ale Blocului pentru apărarea libertăților democratice, organizație de masă legală, prin care P.C.R. își desfășura politica de alianțe antifasciste⁴.

Ulterior autoritățile represive au arestat alți tineri comuniști și antifasciști la Moreni și Gura Ocnitei, care vor fi judecați în același proces⁵.

Cu prilejul descinderilor domiciliare efectuate de organele de jandarmi în comuna Ulmi și în alte localități ale județelor Dimbovița și Prahova (care intrau în raza teritorială a Comitetului Regional P.C.R. și U.T.C. — Prahova), au fost confiscate numeroase manifeste ale P.C.R., U.T.C. care, prin conținutul lor, evidențiau politica antifascistă și eforturile pe care le făcea P.C.R. pentru organizarea Frontului popular antifascist, ca mijloc eficient de luptă împotriva fascismului și a politicii de revizuire teritoriale, pentru apărarea integrității, a independenței și suveranității naționale a patriei⁶. Manifestele, cum și acțiunile antifasciste care au avut loc, au fost apreciate de aparatul represiv drept „contra-venții” la legile privind „liniștea publică” și „securitatea de stat”⁷.

„Apartenența la organizații politice comuniste interzise prin lege”, „crearea unor filiale ale acestor organizații” în diverse localități din Prahova și Dimbovița, „deținerea și difuzarea materialelor conspirative”, „arborarea de steaguri roșii”, „participarea la întruniri ilegale” și rostirea unor „discursuri potrivnice regimului” erau principalele dintre cele peste 150 de „capete de acuzare” formulate în ordonanța de dare în judecată și, ca urmare, în rechizitoriul procurorului regal⁸. Marea majoritate a acestor așa-zise „delicte politice” îl vizau, așa cum rezulta și din textul ordonanței definitive, în primul rînd pe militantul comunist Nicolae Ceaușescu, în calitate de inițiator și conducător al acțiunilor revoluționare amintite. Astfel se și explică inversunarea manifestată de anchetatori și de completul militar de judecată împotriva sa, faptul că la sfîrșitul procesului avea să primească cea mai grea pedeapsă.

Ca și alte procese comuniste și antifasciste, apărarea în procesul de la Brașov a fost susținută de Biroul juridic al P.C.R., prin avocații comuniști și antifasciști, Radu Olteanu, Marcu Vitzman, Paul Moscovici ș.a. care au demonstrat caracterul fals al „culpelor” puse în seama tinerilor comuniști și antifasciști. În pledoariile lor, avocații apărători au susținut necesitatea și legalitatea realizării Frontului popular antifascist în România, ca urmare a ascendenței pericolului fascist și revizionist, justificînd astfel caracterul legal, patriotic al acțiunilor militanților judecați⁹.

Organele de presă democratice care au urmărit desfășurarea dezbatărilor, dau informații asupra rolului hotărîtor pe care l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, în sensul transformării procesului în tribună de luptă împotriva pericolului fascist, în conformitate cu linia politică și tactică

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 96, dosar nr. 741, f. 1.

⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 96, dosar nr. 6624, f. 36—38, 397; Arh. I.S.I.S.P. fond nr. VII, dosar nr. 1801, f. 12—14. Vezi și „Universul”, anul 53, nr. 154 din 6 iunie 1936.

⁹ Vezi debaterile procesului, în „Dimineața”, „Universul”, „Zorile”, „Curențul” din 29 mai — 7 iunie 1936.

folosită de P.C.R. cu prilejul proceselor antifasciste. În această direcție, a existat o colaborare strânsă între tânărul militant al partidului comunist și avocații apărării, mai ales în privința demascării felului fraudulos în care au fost întocmite dosarele de dare în judecată, a maltratărilor la care au fost supuși tinerii antifasciști în timpul anchetei ¹⁰.

Un rol însemnat l-au avut în desfășurarea procesului cei 180 de martori ai apărării. Aceștia au confirmat caracterul samavolnic și terorist al „anchetei” întreprinse de organele represive, maltratările și presiunile morale la care au fost supuși cei arestați *, precum și faptul că prin activitatea lor nu numai că nu contraveneau intereselor țării, ci dimpotrivă le apărau. În memoriul de protest colectiv, prezentat în instanță de avocații apărării, în numele întregului grup de inculpați, se arăta că pentru a smulge declarațiile pe care le voiau organele represive de anchetă au făcut presiuni asupra familiilor și rudelor militanților revoluționari ¹¹.

Documentele dau detalii în privința mărturiilor depuse în favoarea tovarășului Nicolae Ceaușescu, în sensul activității sale revoluționare, de combatere a pericolului fascist și de evidențiere a necesității realizării Frontului popular antifascist.

Din desfășurarea dezbaterilor, rezultă cu claritate faptul că Partidul i-a încredințat luptătorului comunist Nicolae Ceaușescu rolul principal în privința orientării politice a procesului. Ca urmare, organele de anchetă au cerut mereu forurilor superioare ale aparatului represiv date și precizări în legătură cu activitatea sa revoluționară anterioară. Datele respective au fost furnizate de Prefectura poliției Capitalei în mai multe rapoarte. Ele au fost sintetizate apoi, în decembrie 1938, la expirarea termenului de detențiune, într-un singur referat, din care cităm: „Nicolae Ceaușescu, fiul lui Andruța și Alexandra Ceaușescu, plugari din comuna Scornicești — Olt, figurează în cazierul Direcției Generale a Poliției ca unul ce militează în mișcarea comunistă încă de la vârsta de 14 ani, fiind arestat și judecat în mai multe rânduri, după cum urmează:

— În anul 1933, cu adresa nr. 109592 a fost înaintat Parchetului Tribunalului Ilfov, pentru acte de sabotaj (!) și îndemn la grevă făcute printre lucrători...

— În cursul lunii iunie 1934 a fost arestat împreună cu tinerii Gabor Vasile, Pogăceanu Vasile și Brad Ion de către Consiliul de război al Corpului I Armată Craiova, avînd asupra sa un număr de 22 de liste de subscripție și proteste semnate de membrii organizațiilor comuniste din Capitală, el fiind trimis ca delegat al organizațiilor comuniste din București, la Craiova, pentru a face declarații favorabile

¹⁰ Ibidem.

* Iată citeva exemple relatate de presă: „E ascultat acuzatul Nicolae Ceaușescu, care îl întreabă pe martorul sergent-instructor Coman Gheorghe dacă e adevărat că acuzații de astăzi au fost duși la spital pentru a se vedea dacă pot face drumul pînă la Brașov pe jos...”. „Iasiboiu Gheorghe declară că a văzut cînd Ionescu Gheorghe a fost bătut la tălpi în timpul cercetărilor, la postul de jandarmi Moreni de către un sergent instructor...”. „Melnic Gheorghe are cunoștință de încercarea de sinucidere a lui Ionescu și a văzut cînd acesta a fost bătut...”. „Vasile Ilina, Moise Constantin au văzut răni la picioarele acuzaților...” („Dimineata” din 1 și 2 iunie 1936).

¹¹ A.r.h. I.S.I.S.P., fond. nr. VII, dosar nr. 1801, f. 30—32.

ceferiștilor implicați în rebeliunea de la Atelierele Grivița și fiind înaintat cu acte de anchetă Parchetului Tribunalului Dolj...

— În anul 1934 a fost arestat de Prefectura Poliției Municipiului București și înaintat Consiliului de Război al Corpului II Armată pentru răspîndirea de manifeste revoluționare, comuniste...¹².

Dirzenia, intransigența și principialitatea manifestată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în timpul anchetei, a primelor zile ale procesului, cum și informațiile amintite, au convins completul reacționar de judecată în privința rolului hotărîtor pe care îl avea în desfășurarea procesului. Ca urmare, magistrații militari vor căuta motiv pentru a-l elimina de la dezbateri. Pretextul a fost găsit în cea de a patra zi a procesului, cînd, revoltat de sancționarea nedreaptă a lui Vladimir Tarnoviski cu 15 zile de închisoare pentru o imaginară „jignire” a Tribunalului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a declarat în mod hotărît — în numele său și al tovarășilor de pe banca acuzării — că își dau asentimentul la faptele relatate de Tarnoviski privind samavolniciile săvîrșite de jandarmi în timpul anchetei și, ca urmare, se solidarizează cu el. În urma acestei intervenții curajoase și principiale, de solidaritate tovarășească, judecătorii Tribunalului militar s-au declarat „ultragați”. Tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost judecat pe loc și condamnat la 6 luni de închisoare. A fost exclus, de asemenea, de la dezbaterile ulterioare¹³.

Demonstrînd caracterul reacționar și premeditat al acestui act samavolnic, poziția tovarășului Nicolae Ceaușescu a contribuit la lărgirea mișcării de solidaritate a opiniei publice democratice cu militanții comuniști și antifasciști de pe banca acuzării burgheze. Muncitori comuniști, socialiști și social-democrați, intelectuali progresiști au trimis pe adresa Tribunalului militar din Brașov telegrame și scrisori de protest. Acestea evidențiau, totodată, pe lîngă solidaritatea cu cei implicați în proces, adeziunea maselor muncitoare din România la politica antifascistă de interes național, patriotică promovată de Partidul Comunist Român, exprimată în activitatea revoluționară a militanților judecați în procesul de la Brașov. Sub titlul: *Jos justiția răzbnării de clasă burgheze!*, *Jos masca de justiție imparțială!* un manifest editat de C.C. al P.C.R. în luna iulie 1936 dădea o înaltă apreciere atitudinii dirze și intransigentei revoluționare manifestate de militanții comuniști și antifasciști în fața instanțelor reacționare de judecată, referindu-se, în acest context, și la procesul de la Brașov. „La Brașov — arăta manifestul —, muncitorii petroliști din Valea Prahovei și județul Dimbovița au fost condamnați fiindcă au luptat pentru pîine și libertate”¹⁴.

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 85, dosar nr. 1, f. 40.

* Iată conținutul procesului verbal semnat de președintele Tribunalului militar: „Anul 1936, luna mai, ziua 30. Noi, colonelul Gheorghe Radu, președintele Consiliului de război al Corpului V Armată, fiind întruniți în ședință publică pentru a judeca procesul privitor pe acuzații prevăzuți în dosarul nr. 55 și 60/1936, cu ocaziunea excluderii de la ședință a acuzatului Tarnoviski Vladimir pentru faptul prevăzut de art. 114 C.J.M., ca tulburător în scop de a împiedica mersul justiției, acuzatul Ceaușescu Nicolae prin cuvintele «Atunci noi ne solidarizăm cu toții cu Tarnoviski», și sculindu-se în picioare a îndemnat pe ceilalți să-l urmeze, gesticulînd și aducînd astfel ofense președintelui și instanței prin cuvinte și atitudine irreverențioasă. Pe baza celor de mai sus, încheiem prezentul proces-verbal și aplicarea art. 114 C.J.M. în ceea ce privește pe acuzatul Ceaușescu Nicolae”. (Arh. I.S.I.S.P., fond nr. VII, dosar nr. 1801, f. 20. Vezi și zierele citate, din ziua de 1 iunie 1936).

¹³ Vezi zierele menționate din 1 iunie 1936.

¹⁴ Arh. I.S.I.S.P., cota A XX-15.

Atitudinea de solidaritate se va reflecta și în ziarele democratice : „Dimineața“, „Adevărul“, „Zorile“, „Arena“, „Kronstädter zeitung“, „Gazeta Transilvaniei“ ș.a. care au relatat despre desfășurarea procesului. Este semnificativ, de pildă, articolul intitulat *Impresii de la un proces*, publicat de Eugen Jebeleanu ca urmare a întrevederii pe care a avut-o cu tovarășul Nicolae Ceaușescu la închisoarea centrală din Brașov ¹⁵.

Documentele vremii evidențiază, totodată, faptul că procesul de la Brașov, implicațiile sale politice au avut ecou în opinia publică din străinătate în special în Franța, unde activa *Le Comité de Defense des Antifascistes Roumains*. Ca urmare a activității desfășurate de acest comitet — a legăturilor pe care le aveau intelectuali francezi din conducerea sa cu mișcarea antifascistă din România, prin intermediul avocatului Radu Olteanu și al altor militanți antifasciști — faptele samavolnice petrecute cu prilejul judecării procesului antifascist de la Brașov au fost popularizate peste graniță. Împrejurarea că militanții comuniști și antifasciști condamnați nu împliniseră 21 de ani (vîrsta majoratului în acea vreme) — element semnificativ, deoarece, după cum faptele au demonstrat, tinerețea luptătorilor comuniști și antifasciști, implicați în acest proces a constituit un atribut în favoarea activității lor revoluționare — a determinat, în cursul anului 1937, intervenția în sprijinul prizonierilor politici comuniști și antifasciști din România a unei delegații a Ligii Howard pentru reforme penale. Deși nu i s-a permis să viziteze Doftana, unde fusese întemnițat tovarășul Nicolae Ceaușescu, concluziile pe care le-a desprins această delegație în urma vizitei de două săptămîni efectuate în România, în octombrie 1937, și discuțiile avute cu autoritățile represive, se vor adăuga la mișcarea de solidaritate internă, vor contribui la reintroducerea, în primăvara anului 1938, a regimului politic în închisori ¹⁶.

Procesul s-a încheiat prin condamnarea a 14 militanți comuniști și antifasciști la pedepse care totalizau 14 ani de închisoare, 280 000 de lei amendă și 45 de ani interdicție politică ¹⁷.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost condamnat la 2 ani închisoare, plus cele 6 luni de condamnare pentru așa-zisul „ultraj“, 2 000 de lei amendă și 1 an domiciliu obligatoriu (obligația de a nu părăsi satul natal) după expirarea sentinței ¹⁸. Faptul că i s-a refuzat recursul, că nu i s-au scăzut din condamnare cele 5 luni de prevenție, demonstrează intenția deliberată a autorităților represive de a-l ține cît mai mult cu puțință departe de mișcarea muncitorească și antifascistă din România. I se recunoștea și în acest fel capacitatea politică, de militant de bază al partidului comunist. În același sens, trebuie reținut și faptul că a fost întemnițat la Doftana, al cărei regim aspru, de distrugere fizică și morală, era de tristă faimă în epocă ¹⁹. Celulele sumbre ale închisorii Doftana nu-l vor putea doborî. Izvorul tăriei, spiritul de sacrificiu și intransigența revoluționară de care a dat dovadă în toți acești ani grei,

¹⁵ „Cuvîntul liber“, anul III, nr. 31 din 6 iunie 1936.

¹⁶ Vezi detalii la Olimpiu Matichescu, *Solidari cu poporul român*, Edit. politică, București, 1977, p. 222—228.

¹⁷ „Dimineața“ și „Universul“ din 7 iunie 1936.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Vezi detalii referitoare la activitatea politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu în închisoare la Olimpiu Matichescu, *Doftana — simbol al eroismului revoluționar*, Edit. politică, București, 1979.

alături de numeroși alți luptători comuniști și militanți antifasciști, rezidă în devotamentul fierbinte față de partid, în crezul izbinzii cauzei sale, în viziunea viitorului luminos al poporului român, căruia și-a dedicat întreaga viață.

Condamnarea militanților comuniști și antifasciști judecați la Brașov a reprezentat nu numai un nou act de răzbunare politică, de clasă, ci, în același timp, a dezvăluit incapacitatea regimului burghez de a înțelege interesele cele mai stringente, fundamentale, din acea epocă istorică, ale poporului român — interesele pe care le promova partidul comunist, militanții antifasciști cu riscul vieții lor. Lupta comuniștilor pentru propășirea poporului român, pentru libertatea și independența națională a patriei a prelevat întotdeauna în fața oricăror pericole și sacrificii. Militanții comuniști și antifasciști judecați la Brașov în primăvara anului 1936 vor păși dincolo de porțile ferecate ale Doftanei și ale altor închisori cu sentimentul datoriei împlinite. Și nu vor fi singurii. „*Pentru piine, pace, libertate* — scria ziarul democrat „Arena“ —, *tinărul Nicolae Ceaușescu va întâlni în ocnele țării noastre peste 1 500 de deținuți politici*, [comuniști și antifasciști — n.n. O.M.] *cu care și-a luat sarcina de a lumina poporul*“²⁰.

În istoria partidului, a mișcării muncitorești și antifasciste din România, procesul politic de la Brașov, din primăvara anului 1936, se detașează ca moment de o importanță aparte, cu multiple și valoroase semnificații. Prin implicațiile și ecoul său, el a determinat amplificarea stării de spirit revoluționare, antifasciste a maselor muncitoare, creșterea gradului de mobilizare a poporului român în jurul politicii de interes național promovate cu consecvență de partidul comunist, împotriva primejdiei fasciste și de război, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a României.

POSADA 650

NICOLAE STOICESCU, FLORIAN TUCĂ

După cum spunea G. Brătianu „este de ajuns să recitești *Cronica pictată* ca să înțelegi că campania lui Carol Robert, întreprinsă cu forțe considerabile, nu urmărea numai Banatul de Severin, ci căuta să izgonească definitiv pe voievodul român din posesiunile sale, pe care le dorea noul voievod al Transilvaniei, Toma Szecheny“¹.

Într-adevăr, din textul *Cronicii pictate*, rezultă că regele Carol Robert de Anjou, instigat de doi din dregătorii săi, Toma Szecheny și Dionisie, fiul lui Nicolae, „după ce strânsese o oștire numeroasă... s-a dus în luna septembrie (1330) prin Severin, în țara lui Basarab, voievodul românilor... pentru ca regele să alunge din țara aceasta pe Basarab iar țara lui să o dea în stăpânire unuia din însoțitori (curtenii) săi, cu toate că domnul (Basarab) plătise totdeauna cu credință darea cuvenită măriei sale regelui“².

În schimb, în documentele emise de cancelaria regelui maghiar, principala cauză a conflictului din 1330 constă în ocuparea de către Basarab a unor teritorii asupra cărora emitea pretenții de suzeranitate Carol Robert, care le considera făcând parte din regatul ungar, ca „ținuturi de margine“ ale acestuia.

Textele documentelor relative la aceste teritorii nu sînt prea clare : într-unul se spune că Basarab stăpînea pe nedrept „țara noastră transalpină“ (deci toată țara), în altul „niște margini ale regatului nostru... din țara transalpină“ iar în altul „părțile Transalpine“ sau „unele părți“ ale regatului angevin³, pe care regele maghiar se simțea obligat să le cucerească în virtutea „dreptului“ său de a cotropi și domina teritorii străine. După cum remarcă foarte frumos N. Iorga, „în luptele ce se duc contra regelui Ungariei, niciodată domnul (Basarab) nu va provoca ; el n-are să ceară nimic, nici ca pămînt nici ca drepturi. Își ajunge cu ce are și cu ce poate“⁴.

În timp ce în documentele cancelariei maghiare Basarab apare ca fiind „cotropitorul“ țării transalpine — al cărei voievod și stăpîn

¹ G. Brătianu, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIVe siècle*, București, 1947, p. 8—9 (extras din „Bulletin de l'Academie Roumaine. Section historique“).

Pentru desfășurarea procesului complex de constituire a statului feudal al Țării Românești ca și pentru detalii și bibliografie relative la evenimentele din 1330 a se vedea cele mai recente apărutele volume *Constituirea statelor feudale românești*, București, Edit. Academiei, 1980 și N. Stoicescu — F. Tucă, *1330 Posada*, București, Edit. Militară, 1980.

² G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei României, XI*, București, 1937, p. 233—236 (traducerea textului din *Cronica pictată* relativ la lupta din 1335).

³ *Documenta Romaniae Historica*, D, vol. I, p. 51, 53, 68 Maria Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină și despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale și în Cronica pictată*, („Studii“ 20, 1967, nr. 1, p. 25—27).

⁴ N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 167.

era prin voința supușilor săi — în cronică lucrurile se inversează, cu totul, arătându-se că regele era în realitate cotropitorul țării lui Basarab pe care îl considera vasalul său.

La problemele teritoriale destul de neclare trebuie să adăugăm și una politică, și anume sprijinul dat de Basarab fiilor lui Ladislau Kan, fostul voievod al Transilvaniei, revoltați împotriva lui Carol Robert. N. Iorga mai susținea și faptul că regele angevin, venit din Apus, dorea să impună lui Basarab suzeranitatea maghiară în forma sa clasică, cunoscută de el din regiunea de origine.

Nu vor fi lipsit și unele cauze economice, și anume dorința de a se asigura accesul la drumurile Țării Românești spre Peninsula Balcanică, iar între acestea în primul rând drumul Brăilei care va forma mai târziu, în 1358, obiectul unui act dat de Ludovic cel Mare, regele Ungariei și urmașul lui Carol Robert.

Acestea ar fi cauzele, în primul rând politice și teritoriale, care l-au determinat pe Carol Robert să atace țara lui Basarab, considerând desigur că o va supune cu ușurință. Faptul că regele arată într-un document din 1335 că a cerut sfatul mai marilor regatului dovedește că acesta nu a plecat într-o aventură nechibzuită și că a avut asentimentul clasei conducătoare a regatului maghiar.

În fața mării primejdii ce-i amenința țara de curînd constituită, Basarab întemeietorul a aplicat tactica ce va deveni după el tradițională și pe care o vor folosi toți marii voievozi în câștigarea strălucitelor victorii ce ne umplu și astăzi sufletele de mîndrie: a chemat la oaste pe toți locuitorii țării (pe care cronicile contemporane îi numesc rustici = țărani) adică așa numita „oastea cea mare“, a pustiit totul în calea năvălitorilor pentru a-i lipsi de posibilitatea de aprovizionare (de aceea cronică maghiară se va lamenta de foametea ce cuprinsese oastea), a evitat luptă la cîmp deschis, pregătindu-se pentru eventualitatea înfruntării cu oastea maghiară într-un loc strîmt, unde aceasta să nu-și poată desfășura forțele. Totodată, pentru a-i slei puterea și a dezorienta armata dușmană, a dus o acțiune continuă de hărțuire a acesteia, așa cum vor face mai târziu Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș sau Ștefan cel Mare.

Dînd dovadă de dorință de pace și intenționînd să încerce evitarea unei mari confruntări armate, Basarab a trimis regelui maghiar o solie cu propuneri avantajoase de pace, propuneri pe care mîndrul rege le-a respins cu aroganță. Această politică de a căuta pacea cu un inamic puternic, chiar cu unele jertfe materiale, va deveni tradițională, fiind înscrisă și în *Învățăturile* lui Neagoe Basarab.

După ce a ajuns la Curtea de Argeș (Castrum Argyas) văzînd că nu-l poate învinge și supune pe Basarab, avînd oastea înfometată și simțînd apropierea iernii, Carol Robert a dat ordin de retragere spre Transilvania. Pe acest drum de retragere, într-un loc pe care nu-l cunoaștem, dar pregătît din vreme de oștenii lui Basarab, oastea regelui maghiar a fost atacată prin surprindere de ostașii români la 9—12 noiembrie 1330.

Pentru a motiva înfrîngerea rușinoasă a armatei regale unii istorici maghiari l-au acuzat pe Basarab de „necredință“ și de nerespectarea unei păci pe care ar fi încheiat-o cu regele angevin dar despre care nu există dovezi. După cum spunea un istoric maghiar Fessler, „lipsa de prevedere și de cumințenie nu le recunoaște niciodată conducătorul bătut și nici poporul învins. Ceea ce nu a fost decît urmarea

firească a acestei lipse, poporul ungar și regele său a pus-o pe seama necredinței și trădării principelui valah”⁵.

Chiar dacă ar fi încheiat un asemenea armistițiu, Basarab nu trebuie judecat, ținând seama de faptul că *orice mijloc poate fi utilizat pentru a învinge dușmanul care cotopește țara, iar cotopirea țării nu poate rămâne nepedepsită*. După cum spunea foarte frumos B. P. Hasdeu, „a scăpa țara de dușmani este culmea virtuții în orice împrejurare și cu orice armă, orice armă și orice împrejurare”. Și tot el amintește și faptul că — aidoma lui Basarab — și Ștefan cel Mare va fi acuzat de perfidie pentru că a învins oastea polonă la 1497⁶.

Din numeroasele cronică și documente relative la luptă — analizate cu toată atenția de istoricii români, îndeosebi de Maria Holban — știm că ea s-a desfășurat într-o vale strîmtă și lungă, pe unde trecea armata regelui spre Transilvania, vale unde oștenii maghiari au fost atacați prin surprindere de ostașii români, urcați pe cele două maluri abrupte ce mărgineau această vale, de unde aruncau asupra armatei regale înspăimîntate și intrate în derută bolovani, ploaie de săgeți și sulite. Măcelul a durat patru zile (9—12 noiembrie) și s-a terminat cu un dezastru total al oastei regale care a pierdut circa 4/6 din efective. Regele de-abia a scăpat cu viață, fugind deghizat în hainele unui oștean, Dezideriu, care a fost ucis în locul său. După cum spunea I. Minea „înfrîngerea a fost așa de năpraznică, încît pentru contemporani, pentru publicul din Ungaria, a putut apărea numai ca bătaia lui Dumnezeu”⁷.

Faptul că *toate* izvoarele maghiare recunosc marea victorie românească din 1330 dovedește că este vorba de o înfrîngere zdrobitoare a armatei regale, înfrîngere ce nu putea fi ascunsă. Victoria românească a fost înregistrată și de cronicile polone și prusiene. I. Długosz arată că regele maghiar, năvălind fără pricină asupra voievodului Țării Românești și disprețuind propunerile pașnice ale acestuia, a fost înfrînt, astfel încît de-abia a scăpat cu fuga. El a ajuns în haine murdare la Vișegrad, unde a plîns și s-a văit de marea pierdere suferită de oastea sa⁸.

Problema localizării bătăliei din 1330 a constituit obiectul unor lungi discuții în istoriografia noastră din pricina lipsei de precizie a izvoarelor. Un lucru este sigur: *nici un izvor contemporan nu amintește de faptul că aceasta s-ar fi dat la Posada* (nume pe care i l-a pus N. Iorga); cronicile și documentele descriu vag locul luptei, fără să-l numească. De aceea este inutilă strădania unor cercetători de a localiza bătălia cu ajutorul unor toponime ca Posada, Dealul Posázii, Pîrîul Posázii etc. *Posada nu este un nume propriu, ci unul comun*, avînd accepțiunea de loc de trecere printre munți sau pe valea unui riu. În sens larg, ținînd seama de această accepțiune a termenului posadă, putem admite că lupta din 1330 s-a desfășurat într-un astfel de loc de trecere pe care nu-l cunoaștem încă. În ultima vreme cîștigă tot mai mulți aderenți opinia că lupta s-ar fi desfășurat în Loviștea.

Analizînd cauzele care au determinat marea victorie românească din 1330 — cea dintîi mare biruință românească cunoscută în lupta

⁵ „Arhivele Olteniei” IX, 1930, p. 304.

⁶ B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, III, București, 1976, p. 780—781.

⁷ I. Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu Carol Robert* (Lupta de la Posada), Iași, 1932, p. 340, (extras din „Cercetări istorice”, 1929, 1931, p. 324—343).

⁸ I. Długosz, *Historia Polonica*, I, Lipsiae, 1711, col. 1005—1007, 1063, Vezi și I. Minea, *Informațiile românești ale cronicii lui Jan Długosz*, Iași, 1926, p. 12—13.

multiseculară pentru apărarea independenței — putem spune că prima a fost de ordin moral: este vorba de *caracterul drept al războiului* care a dat o forță deosebită celor ce-și apărau patria de coteropitori, le-a stimulat energia și a generat un moral ridicat în rindul luptătorilor, manifestat prin eroismul dovedit în timpul bătăliei. La acesta trebuie adăugată *vitejia* cu care românii și-au apărat întotdeauna patria amenințată.

Alt element care a asigurat marea victorie din 1330 a fost *caracterul larg popular al castei lui Basarab*, care a știut să mobilizeze în jurul său, în ceasurile de grea cumpănă prin care trecea țara, pe toți locuitorii care s-au ridicat ca un singur om la luptă sub conducerea domnului lor. Victoria din 1330 împotriva unei oștiri numeroase ca aceea a regelui maghiar nu ar fi fost posibilă fără o oaste puternică și bine organizată.

Vitejii luptători ai lui Basarab au găsit în persoana domnului lor *un comandant priceput și destoinic*, care a știut să organizeze și să conducă lupta în mod magistral.

Victoria strălucită obținută de oastea lui Basarab acum 650 de ani a avut o mare importanță politică în istoria Țării Românești, ea a consolidat acest stat de curînd întemeiat, i-a consacrat independența față de coroana maghiară, dovedind totodată că țara lui Basarab era un organism viguros, cu reale perspective de dezvoltare, capabil să-și apere independența împotriva oricărui agresor hrăpăreț și puternic, așa cum era regalitatea angevină la acea dată.

Résumé

À base de sources documentaires et des travaux récemment parus, les auteurs de l'article mettent en évidence la place que la bataille de Posada, déroulée il y a 650 années, occupe dans le complexe processus de formation de l'état féodal de la Valachie.

Les causes du conflit entre le roi magyar Charles Robert d'Anjou et Basarab, voïvode des Roumains, ont été multiples, comprenant des problèmes d'ordre autant territorial, que politique et économique.

Face au grave péril d'invasion, Basarab I appelât tous les habitants du pays à prendre les armes, fit le vide devant l'envahisseur pour lui ôter tout moyen de se ravitailler, évitât l'engagement en rase campagne et se préparât à affronter l'armée magyare dans un endroit étroit, afin que celle-ci ne puisse pas déployer ses forces.

Arrivé à Curtea de Argeș (Castrum Argyas) sans encore avoir pu vaincre et soumettre Basarab, en voyant son armée affamée et, par surcroît, en sentant l'hiver approcher, Charles Robert donnât l'ordre de retraite vers la Transylvanie. C'est sur ce chemin de retour qu'au long d'une vallée étroite, les guerriers roumains, installés sur les deux bords abruptes, ont attaqué par surprise les chevaliers hongrois.

Le massacre durât quatre jours (du 9 au 12 novembre) et représentât un véritable désastre pour l'armée royale, dont les 4/6 du total des ses effectifs périrent.

La bataille de Posada fût la première grande victoire connue que le peuple roumain remporta dans l'âpre lutte, plusieurs fois séculaire, pour la sauvegarde de son indépendance et pour son libre essor dans les confins du pays légué par ses ancêtres.

Précis

The article, based on both documentary sources and the recently published works, is pointing out the significance of the Posada battle from which 650

years have elapsed — for the complex process of the feudal State Wallachia's setting up.

The authors show that there were many economic, political and territorial reasons for the conflict happened between the Magyar King Charles Robert of Anjou and the Romanian prince Basarab.

In the presence of the great danger of invasion, Basarab — the Wallachia founder — called to arms all the inhabitants of the country, laid all waste in the invaders way for depriving them of supply, avoided the fight in the open field and prepared himself to face the Magyar army in a narrow place where the latter ones couldn't display their forces.

When Charles Robert reached Curtea de Argeș (Castrum Argyas) he realised that he wasn't able to defeat and subdue Basarab. As the army was starving and the winter was coming, Charles Robert ordered the retreat towards Transylvania. On this coming back way, in a narrow and long valley, the Magyar forces were unexpectedly attacked by the Romanian soldiers placed on the two abrupt edges of the valley.

The slaughter lasted four days (9—12 November) and ended with the disaster of the royal army that lost about four sixth of their effectives.

Posada is the first great victory known in the history of the Romanian people's hard and multimillenary struggle for independence and a free development on their ancestors territory.

DOCUMENTE RAGUSANE ÎN COLECȚIA DE MICROFILME A ARHIVELOR STATULUI

RADU CONSTANTINESCU

În fondul de microfilme sîrbești al Direcției generale a Arhivelor Statului se află, printre altele, un grup de copii ale unor documente din secolele XV și XVI, de o deosebită însemnătate pentru istoria românească. Întrucît ele au mai fost deja publicate în 1887 la Budapesta de către J. Gelcich., L. Thálloczy, sub titlul *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, nu socotim de trebuință a le mai reproduce în întregime, mai ales că o seamă dintre ele au fost folosite de istoricii noștri, într-un fel sau altul. Practic însă chiar și acestea din urmă au ieșit de multă vreme din circuitul științific, astfel încît credem că a le reaminti cuprinsul, în puține cuvinte, nu este ceva cu totul de prisos. Pe de altă parte, cîteva au rămas încă pe de-a-ntregul necunoscute cercetătorilor noștri, fiind editate și cu multă neglijență, așa că o retipărire parțială a lor, după copia filmată a originalelor, nu poate fi decît utilă.

Primul este un raport adresat de municipalitatea orașului dalmatin Dubrovnik (Ragusa) la 12 octombrie 1416 suveranului său, regele Sigismund al Ungariei, împăratul Sfîntului Imperiu¹. Raportul vorbește despre incursiunea lui Mustafa, pretendent la tronul otoman, în Bulgaria și Macedonia, arătînd că baza sa de plecare fusese Țara Românească, de unde luase cu sine și oaste de-a lui Mircea vodă cel Bătrîn (*aliquibus Vlachis voivodae Mirce*). Într-adevăr, după ce, la Ankara (1402) Timur Lenk zdrobise pe Bayazid I, statul otoman căzuse pradă anarhiei, lucru de care profită, alături de alții, Mircea al Munteniei, ce oploși în țara sa pe fruntașii osmanlii nemulțumiți de cîrmuirea vizirului Bayazid și a sultanului Mehmed I, dînd ajutor mai cu seamă pretendentului Musa (1410)², pe care-l duse cu oștile sale pînă la Adrianopol. Musa eșuînd (1411), Mircea hotări apoi să mizeze pe alți candidați la tron, în schimbul făgăduielilor acestora, politică pe care domnitorul o duse neabătut, pînă în pragul morții sale (1418). Între aceștia, cel mai remarcabil fu, fără doar și poate, Mustafa Celebi (pretins fiu al lui Bayazid I), pe care-l aflăm deja în Țara Românească la 10 iunie 1415³, la care veniseră curînd, așa cum informau ragusanii pe Sigismund la 18 august 1415⁴,

¹ Arh. St. București, colecția Microfilme Iugoslavia, r. 23, c. 584 (Dubrovnik, Arhiv Sv. Marija Velika, fond Lettere e commissioni di Levante 1411—1417, f. 1) nr. 173, p. 261, în ediția Gelcich-Thálloczy.

² M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, *Les relations du prince de Valachie Mircea le Vieux avec les émirs seldjoukides d'Anatolie et leur candidat Musa au trône ottoman*, „Ankara Universitesi D. T. C. Fakültesi. Tarih Araştırmaları Dergisi“, 6 (1968), 113—125. N. Filipovič, *Princ Musa i Šejh Bedredin*, Sarajevo, 1971.

³ I. Bogdan, *Un hrîsov al lui Mircea cel Bătrîn din 1415*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice“, 26 (1904), 109—115.

⁴ J. Gelcich-Thálloczy, *op. cit.*, p. 251, nr. 168.

alți doi frunțași selgiucizi, pe care nu ezităm a-i identifica cu fostul slujitor al lui Musa, Izzet Beg, și emirul smirniot Güneyt, beg al Nicopolei, ce însoțiră pe Mustafa în timpul raidului său din Bulgaria, abia cucerită de turci⁵. Succesul lui Mustafa, care ajunsese curînd în Macedonia se explică prin aceea că, în urma stăruințelor ragusanilor, ce continuau încă atunci să depindă, în fond, mai mult de venețieni decît de regele Ungariei, se încheiase pace și chiar alianță între Sigismund și doge, flota otomană fiind nimicită de navele Serenissimei Republici la Gallipoli în ziua de 29 mai 1416⁶.

Al doilea document ragusan din copiile Arhivelor Statului de care ne ocupăm aici ne arată însă, la 25 decembrie 1416⁷, că Mehmed I izbutise deja atunci să oprească la Salonic pe Mustafa, fără a putea să-l răpună totuși, așa cum nădăjduse, din pricina neașteptatului ajutor pe care-l acordă pretendentului împăratul bizantin⁸. De fapt, Mustafa și Güneyt, așa cum știm din altă parte, dobîndiră azil în Salonicul, care atunci era cîrmuit de către Demetrios Laskares Leondares, un potentat local ce se străduia să țină calea de mijloc între zeloții republicani din cetate și basileu. Acesta din urmă era în acea vreme Manuel al II-lea Paleologul care, dacă nu ajută chiar pe Mustafa, cel puțin îi asigură un azil permanent, ce semăna strașnic cu închisoarea, în insula Lemnos⁹. Așa cum știm, ca să-și răzbune asupra lui Mircea, Mehmed purcese cu oaste în Țara Românească, ajunsă acum leagăn al mișcării protestatare în frunte cu faimosul Bedr ed-Din¹⁰.

Un al treilea raport către Sigismund¹¹, din 31 iulie 1432¹² ne îngăduie nu numai să deosebim campania begului de Nicopol în Țara Românească din 1431 de cea a beglerbegilor Rumeliei și Anatoliei, din

⁵ „Duo barones imperatoris Turcarum aufugerunt ab eo ad fratrem suum Mustapha, qui moratur in Vlachia et exinde exierat cum dictis baronibus et deprehdatus fuit in contrata Bulgariae“. Pentru identitatea acestor doi frunțași („tous ton doulon ekkritous dyo“ la Ducas, *Historia Turco-Byzantina*, ed. V. Grecu, București, 1958, XXII, 3, p. 155—157), vezi V. Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrîn*, Gherla, 1924, și P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 343, nr. 171.

⁶ Ch. J. Constantin, *Sur la date du passage par la Valachie du cheikh Bedr ed-Din*, „Der Islam“, 54 (1977), 1, 118—125.

⁷ J. Gelcich-L. Tháloczy, *op. cit.*, nr. 195, p. 265 și r. 3, c. 583 din același fond de microfilme iugoslave. Data 1417 din original și ediție este bineînțeles greșită, trebuind întreprătată în 1416, așa cum a procedat dealfel și Gelcich în rezumatul liminar.

⁸ „imperator est occupatus Salonichi circa obsidionem fratris ipsius, qui erat in Vlachia, cui imperator Constantinopolitanus favorem exhibet“. Ca și cel precedent, acest document a fost cunoscut și folosit de către I. Minea, *Principalele române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, p. 142, unde aflăm și o imaginară victorie a lui Mircea la Giurgiu (11 iunie 1416) atestată de o inscripție publicată de Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor din România*, București, 1873, p. 74—75. Inscripția cu pricina a fost dovedită ulterior ca falsă (cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 334, nr. 144).

⁹ Ducas, *op. cit.*, XXIV, 5 și XXIX, 4, p. 189 și 247; Chalcocondylas, *Historiarum demonstrationes*, ed. E. Daskó, 3. vol., Budapeșt, 1923—1924, I, p. 191.

¹⁰ F. Babinger, *Scheich Bedr ed-Din*, „Der Islam“, 11 (1921), 1—106; 12 (1922), 103—109 și M. Guboglu, M. Mustafa, *Răscoalele țărănești din Imperiul otoman și bedredinismul*, „Studii“, 10 (1957), 137—158. Data expediției trebuie așezată probabil în 1417 (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 335, nr. 150 și p. 341—344).

¹¹ Arh. St. București, colecția Microfilme Iugoslavia, c. 579, r. 23 (Dubrovnik, Arh. Sv. Marija Velika, fond Lettere e commissioni di Levante 1430—1435, f. 108), nr. 228, p. 373—374 în ediția Gelcich-Tháloczy.

¹² Cu data greșită 3 iulie 1437 menționat de I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în sec. XV—XVI*, București, 1902, p. 34.

1432, ci și să precizăm că din capul locului unul din țelurile otomane într-acest din urmă an era supunerea Moldovei, de cuvîntul lui Alexandru cel Bun ascultînd atunci și valahii. Într-adevăr, numele „Modua“, care apare de două ori în cuprinsul raportului, trebuie îndreptat în „Mo(l)dua“, lucru care se potrivește pe deplin cu cele ce știm din alte părți privitor la cele trei direcții ale atacului turcesc din 1432, și anume către Porțile de Fier ale Sebeșului, scaunul Kézdi și hotarul moldovean al Buzăului¹³.

Întrucît raportul cu pricina datează cea dintîi încercare a Imperiului otoman de a supune Moldova, se cuvine a reproduce aici partea care ne interesează, în original și traducere, spre a da tuturor posibilitatea să se încredințeze de aceasta, cu atît mai mult cu cît pînă acum nimeni, inclusiv cei care au folosit documentul¹⁴, nu a remarcat că este vorba aici și de Moldova :

„Licet non ambigimus coronam vestram pluribus viis previsam fore, novis occurrentibus nichilominus quae hic praesentialiter sonant eidem significare curavimus, videlicet quod exercitus Gretiae et Anatoliae Omarat domini Teucrorum, qui cum toto ejus conatu et maximo apparatu circa principium mensis Junii proxime praeteriti per Danubium transierat in Vlachiam et deinde major pars illius in Mo(l)dua et alia in Transilvania, secundum h(ab)uimus per Sclavoniam, Bosnam, Zentam et Beograd. Pars illa, videlicet major quae fuit in Mo(l)dua, die XXII dicti mensis Junii firmiter passa fuit conflictum adeo quod pars minima et quasi nulla evasa est. Et similiter fertur ex parte altera, quae fuit in Transilvaniam, licet sic de rato ex illa hucusque minime firmitatem habuerimus, ex quo Deo gratias semper. Dominus Vlachorum, prout alias coronae vestrae deteximus, fuit ad portam dicti domini Omarat Teucro et se suo subiecit dominio, ac cum gentibus suis fertur fuisse cum dicto Teucrorum exercitu...”

În românește acestea sună : „Deși nu ne îndoim că Maiestatea Voastră a fost deja înștiințată asupra acestora pe mai multe căi, ne-am îngrijit cu toate acestea să vă înștiințăm asupra noutăților care se aud pe aici, anume că oastea Rumeliei și a Anatoliei, a lui Murad, sultanul turcilor cu toată puterea sa și multe mijloace, pe la începutul lunii trecute a lui iunie, a trecut Dunărea în Țara Românească și pe urmă cea mai mare parte a ei a trecut în Moldova, iar altă parte în Transilvania, după cum am aflat din Croația, Bosnia, Zeta și Belgrad. Iar acea parte mai mare, care a fost în Moldova, a avut de înfruntat o mare bătălie la 22 iunie trecut, încît numai o mică parte a scăpat, mai bine zis aproape nimeni. Și tot așa se zice de cealaltă parte, care a fost în Transilvania, cu toate că pentru ceea ce i s-a întîmplat aceleia nu știm nimic sigur, lucru pentru care se cuvine a da veșnică slavă lui Dumnezeu. Domnitorul muntenilor, așa cum am mai destăinuit de altfel Maiestății Voastre, a fost la Poarta domnului turcesc Murad și i s-a supus și se spune că ar fi fost cu oamenii săi cu zisa oaste a turcilor...”

Domnitorul de care este vorba aici era Alexandru Aldea, într-adevăr nevoit să se plece turcilor, după ce văzuse că brașovenii și ungurii

¹³ „Breveso“, localitate greșit identificată de I. Minea, l. c. cu Breaza.

¹⁴ I. Bogdan, *op. cit.*, și *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, I, București, 1905, nr. 19—23, p. 40—43 ; Al. A. Vasilescu, *Urmașii lui Mircea cel Bătrîn pînă la Vlad Tepeș 1418—1458*, I, București, 1915, p. 43—51 ; I. Minea, *op. cit.*

nu-i veniseră în ajutor, așa cum se și arată în scrisorile ce ne-au rămas de la dinsul.

Alt raport ragusan, din 31 ianuarie 1474¹⁵ de data aceasta către venețieni, așa cum arată și adresa din original¹⁶, iar nu către Sigismund precum socoteau Gelcich și Thálloczy, vorbește despre pacea încheiată de turcii lui Mehmed al II-lea cu Uzun Hassan și atacul plănuțit asupra Moldovei de către Hadin Süleyman pașa, beglerbegul Rumelei, „pentru supărarea avută când cu scoaterea din scaun a lui Radul vodă al Valahiei Mari, slujitorul împăratului și înlocuirea lui, cu sprijinul lui Ștefan voievodul Moldovei, prin Vlad Dracul, care a pus iarăși stăpânire, cu ajutorul zisului Ștefan, pe Țara Românească”¹⁷. Bineînțeles, este vorba de o confuzie, întrucât la acea dată nu Vlad Drăculea, adică Tepeș, luase tronul Țării Românești, ci Laiotă Basarab, Tepeș Basarab venind în Muntenia cu ajutorul unguresc abia în 1474, iar Tepeș însuși în 1476¹⁸.

În sfârșit, alte două documente din arhivele Ragusei, rău editate și cărora istoricii noștri nu le-au dat pînă astăzi atenție, slujesc la întregirea unor esențiale capitole de istorie românească.

Cel dintîi¹⁹, expedit de senatul orașului dalmatin regelui Vladislav al II-lea al Ungariei la 1 aprilie 1512, vorbind de Selim, fiul sultanului Bayazid al II-lea, arată astfel că acesta ar fi ocupat Cavarna și ar fi cerut părintelui său să-i acorde, pentru a renunța la rebeliune, sanjakatele Trebizondei, Silistrei și Nicopolei²⁰. De asemenea, municipalitatea Ragusei raporta știrile primite din părțile dunărene, ce grăiau despre înlocuirea voievodului Vlăduț al Țării Românești prin Neagoe Basarab, pasaj pe care J. Gelcich și L. Thálloczy îl reproduc într-un chip ce face imposibilă identificarea evenimentelor și personajelor, lucru ce poate eventual lămuri de ce pînă acum nimeni nu i-a dat atenție. Astfel, în ediția Gelcich-Thálloczy pasajul sună: „Audiebamus prae-

¹⁵ Arh. St. București, colecția Microfilme Iugoslavia, r. 23, c. 585 (Dubrovnik. Arhiv Sv. Marija Velika, fond Lettere e commissioni di Levante 1403—1567, f. 114); nr. 385, p. 630—631 la Gelcich-Thálloczy.

¹⁶ „Dominio Venetiarum“.

¹⁷ „...ad damna quoque Moldaviae exercitum parabat, propter conceptionem indignationem quam favore Stephani Moldaviae vayvodae Radul Vlachiae Majoris dominus, qui dicto imperatori serviebat ejectus sit et Vlad Dracul quidam ipsam Vlachiam dicto Stephano opitulante rursus occupaverit...“ Știrea era adusă de solii ragusani din Istanbul, de unde plecaseră la 28 decembrie 1473. Așadar, ei aflaseră numai de victoria raportată de Ștefan la București, în ziua de 24 noiembrie 1473, nu și de izbînda lui Radu asupra lui Laiotă (23 decembrie 1473); cf. I. Bogdan-P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, București, 1959, p. 8—9.

¹⁸ Pentru relațiile dintre Ștefan și Uzun Hassan vezi mai cu seamă M. Halévy. *Les guerres d'Étienne le Grand et d'Uzun Hassan contre Mahomet II d'après la Chronique de la Turquie du candiote Élie Capsali (1532)*, „Studia et Acta Orientalia“, 1, 1(1957), 189—198 și M. Neagoe, *Războaiele 1476*, București, 1977, p. 121—126.

¹⁹ Arh. St. București, colecția Microfilme Iugoslavia, r. 23, c. 492 (Dubrovnik, talia“, 1, 1(1957), 189—198 și M. Neagoe, *Războaiele 1476*, București, 1977, p. 121—126, f. 24—25), nr. 423, p. 673 în ediția citată.

²⁰ „...Selim... rediisse nuper audivimus ad Avarum civitatem Ponti inter Constantinopolim et hostia Danubii sitam, parva manu per (et Gelcich) curialibus suis tantum comitibus, ubi aliquot dies moram traheret (trahens Gelcich) praeterquam (praeter que Gelcich) quod has (habet Gelcich) Trapezuntii (Trapezuntis Gelcich) quoque (et Gelcich) Nicopolisque (Nicopolis et Gelcich) Cilistriae praefe(c)turas impetravit a patre, ad ripam citra Danubium sitas...“ Ediția Gelcich-Thálloczy lasă să se înțeleagă, datorită greșelilor de transcriere, că Selim ar fi intrat pașnic în Cavarna, localitate pe care nu o identifică, iar nu cu sila, precum și că la acea dată fiul sultanului ar fi avut deja în stăpînirea sa cele trei sanjakate, pe care de fapt abia le cerea atunci de la sultan.

terea Chaianbech Alibech, filium Bdini, praefectum Barburae, auxilio in Valachia intervenisse, novum dominum quam superiori anno loco Michin expulsi magnus imperator suffecerat...“, ceea ce în românește s-ar traduce prin : „Am auzit de asemenea că Hayan Beg Ali Beg, fiul lui Bdin, mai marele Barburei, ar fi intervenit cu ajutor în Valahia și că noul domn s-ar fi pus de către marele împărat în locul lui Michin, gonit anul trecut...“

De fapt, transcris corect, pasajul sună altminteri : „Audiebamus praeterea Chasanbech, Alibech filium, Bdini praefectum, Barburae auxilio, in Valachia interemisise novum dominum, quem superiori anno loco Michnae expulsi magnus imperator suffecerat...“ adică : „Am auzit de asemenea că Hassan Beg, fiul lui Ali Beg, mai marele Vidinului, cu ajutorul lui Barbul, ar fi ucis în Țara Românească pe domnul cel nou, pe care cu un an înainte marele împărat l-a pus în locul lui Mihnea, cel izgonit...“. Această mărturie ne dă posibilitatea de a înlătura o eroare mai veche, precum credința, încă foarte răspândită, că Neagoe vodă, s-ar fi înscăunat cu ajutorul sanjak-beyului de Nicopole, Mehmed Beg²¹, care la acea dată era dușman lui Selim cel rebel, ce rîvnea la sanjakatul lui, de unde și dificultatea de a concilia aceasta cu știutele campanii, încuviințate de noul sultan Selim I (de la 23 aprilie 1512, așadar numai după trei săptămîni de la raportul nostru), asupra Țării Românești, sub sabia lui Mehmed Beg.

Pe de altă parte, se confirmă astfel informația, furnizată de o scrisoare a vicevoievodului Nicolae Thuróczy către sibieni, datată 17 ianuarie 1512²², privind participarea sanjak-beyului de Vidin, Hassan Beg Mihal-oglu²³ la expediția lui Neagoe împotriva rivalului său Vlăduț, pus tot de turci cu un an în urmă în locul lui Mircea, fiul Mihnii vodă celui Rău²⁴, dobîndindu-se și dovada peremptorie a faptului că izvoditorul acestei răsturnări fu banul Barbul Craiovescu (Barbul-gen. Barbula, de unde Barbura-gen. Barburae din raportul latinesc).

Ultimul document discutat aici este un raport trimis papei la 14 noiembrie 1518²⁵, ce vorbește de atacul tătăresc asupra Moldovei din vara aceluiași an (9 august 1518)²⁶, la îndemnul sultanului Selim I, care pe această cale voia să încerce tăria fidelității lui Ștefăniță vodă și promptitudinea unui eventual ajutor dat Moldovei de către principalul ei suzeran de atunci, regele Ungariei, adică Ludovic al II-lea. Întrucît tocmai pasajul care vorbește de pricina alegerii Moldovei pentru asemenea sondare a unor posibile reacții este atît de rău transcris

²¹ Șt. Ștefănescu, *Rolul boierilor Craiovești în subjugarea Țării Românești de către turci*, „Studii și referate privind istoria României“, I (1955), p. 697—781 și M. Neagoe, *Politica externă a lui Neagoe Basarab*, „Studii“, 19 (1966), p. 745—764.

²² N. Iorga, *Acte și scrisori din arhivele ardeleni*, I, în colecția E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, XVI, București, 1911, nr. 391, p. 217, cf. și nr. 394, p. 218 (scrisoarea regelui Vladislav către sibieni).

²³ Acesta, și nu Mehmed Beg de Nicopole, cum s-a spus cîndva, era fiul faimosului Mihal-oglu Ali Beg, pentru care vezi A. Decei, *Incursiunea (akın) lui Mihal-oglu Ali Beg asupra Orăzii în anul 1474 pe temeiul istoriei lui Ibn Kemal*, în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 291—306.

²⁴ Pentru uciderea lui Mircea de către Neagoe, poate tot în 1512, vezi M. A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, I, București, 1976, nr. 9, p. 9.

²⁵ Arh. St. București, colecția Microfilme Iugoslavia, r. 23, c. 490 (Dubrovnik, Arhiv. Sv. Marija Velika, fond Lettere e commissioni di Levante 1504—1526, f. 1414) ; nr. 437, p. 682—683 în ediția Gelcich-Thallóczy (incomplet).

²⁶ Cf. H. I. Ursu, *Moldova în contextul politic european 1517—1527*, București, 1972, p. 29—33.

de Thálloczy, încît dă naștere la un non-sens, vom reproduce partea finală a documentului, în original și traducere, începînd cu pasajul amintit.

„...Et scrisemo ancora che haveva mandato al signor de Tartaria Menore, suo tributario, ch'el dovesse fare incursione in paese del signor de Moldavia, vassallo (del) rè de Hungaria. Adesso intendemo per via de terra, et se conferma per via del mare, che le zente del Tartaro, circa 25 milla persone in arme, sono state rote, con grande loro occisione, dale gente del dicto signor de Moldovia. Pare novamente ch'el dicto Grande Turcho, forse per ditta rota, cercha componer cum rè de Ungaria. Le conjecture sono ch'el ha facto venir alla sua presentia lo ambador del rè de Hungaria, lo quale da longo tempo tene retenueto et cum lui ha havuto parlamento et cussi novamente ha mandato novamente uno ambador suo al ditto rè, per ditta compositione et cum lui ha facto che lo dicto ambador del rè manda uno deli suoi. Li disegni et cogitati del Grande Turcho non è persona che li intenda. Dela sua armata altra intelligentia non habiamo, se in avanti haveremo cosa degna de aviso, non mancheremo del solito officio nostro, in far cosa grata alla Sua Sanctità, alla quale sempre con devotione se recomandeno. Datum Ragussi die XIII° Novembris 1518 Dominico“.

De data aceasta nu am mai reproduș în paranteze și erorile ori omisiunile lui Gelcich și Thálloczy, mulțumindu-ne a le indica numai pentru prima dată ca fragmentului, unde editorii maghiari au citit „signor de Moldovia e de rè de Hungaria“, în vreme ce în manuscris aflăm „signor de Moldo(via), va(ssallo) (del) rè de Hungaria“. Traducerea textului italian confirmă această lectură :

„...Și am mai scrie că a poruncit domnului Țării tătărești celei mici, supusul său, că ar trebui să dea năvală în țara domnului Moldovei, închinat craiului Ungariei. Acum am aflat, de la drumeți, și lucrul se arată adevărat de către cei veniți pe mare, că oamenii tătarului, în jur de 25 000 de inși înarmați, au fost biruiți, întru mare omor al lor, de către oamenii zisului domn al Moldovei. În vremea din urmă se pare că zisul sultan, poate din pricina arătatei înfrîngerii, caută să ajungă la un capăt cu craiul Ungariei. Astfel, a chemat la sine pe trimisul craiului Ungariei, pe care de multă vreme îl ținea la închisoare și a vorbit îndelung, cu el, iar după aceea a trimis un ceauș la zisul crai, pentru zisa împăcare și a făcut ca să meargă cu el și un om de-al zisului trimis al craiului. Ci nimeni nu știe ce cugetă și ce urmărește sultanul. Cît despre oastea sa, alta nu știm, iar de vom afla mai apoi lucruri vrednice a fi date de știre, nu vom lipsi de la obișnuita noastră îndatorire, întru a face lucru pe placul sfîntiei voastre, căreia ne închinăm cu credință. Dată în Ragusa, ziua de la 14 noiembrie 1518, duminică“.

Résumé

On corrige ici quelques textes de la vieille édition Gelcich-Thálloczy (1687) des documents de Raguse concernant les affaires de Hongrie à la fin du Moyen Age. Les originaux sont conservés dans le fond Lettere e commissioni di Levante (1411—1417; 1430—1435; 1403—1567; 1511—1519; 1504—1526) des Archives de Dubrovnik (Yougoslavie). Il s'agit surtout des nos. 168, 173, 175, 228, 385, 394, 423 et 437. Sous le no. 228 il faut lire, ainsi „Moldua“ et non pas „Modua“; par conséquent, on doit croire que l'expédition ottomane au nord du Danube en 1432 était dirigée contre la Moldavie. Des fautes d'orthographe chez Gelcich-Thálloczy rendaient méconnaissables les personnages auxquels faisait allusion le no. 1423 de 1512; il s'agit du sanjaq-bey de Vidine, du boyard valaque Barbul de Craïova

et des princes Mircea II, Vlad V et Neagoe. Enfin pour le no. 437 de 1518 on propose la leçon „signor de Moldavia, vassallo (del „re de Hungaria“ pour „signor de Moldavia et del rè de Hungaria“).

Précis

The author's purpose is to mend some wrong readings of the obsoleted (1887) Gelcich-Thálloczy edition of Ragusa documents, concerning Hungarian affairs (XVth—XVIth centuries). The originals are nowadays preserved in the Dubrovnik Archives (Yugoslavia) and are selected from various series Lettere e commissioni di Levante (1411—1417 ; 1430—1439 ; 1403—1567 ; 1511—1519 ; 1504—1526). The items are here nos. 168, 173, 175, 228, 385, 394, 423 and 437. Under no. 228 we must read „Moldua“ instead of „Modua“, that is to say, Moldavia, which was the main aim of the Turkish onslaught in 1432 A.D. Some ortographic blunders in the aforesaid edition defigurate the names of some historical persons, such as the sanjaq bey of Vidin the Wallachian boyar Barbul and the princes Mircea II, Vlad V and Neagoe. At last, the reading „signor de Moldavie, vassallo (del) re de Hungaria“ is suggested for a distorted query under no. 437).

INFORMAȚII INEDITE PRIVIND EVENIMENTELE REVOLUȚIONARE DE LA 1848 ÎN LUGOJ

TIBERIU MOȚ

Revoluția de la 1848—1849 în Banat s-a bucurat — spre deosebire de alte evenimente și perioade ale istoriei acestei provincii românești — de atenția multor istorici de la noi și din alte țări, atât în trecut cât și în prezent. Un loc de prim rang revine istoricului I. D. Suciu, cu remarcabila sa monografie „Revoluția de la 1848—1849 în Banat” apărută în 1968¹, care constituie o adevărată sinteză a informațiilor documentare cunoscute pînă la data respectivă și a bibliografiei temei.

O mare parte din documentele folosite pentru sus amintita lucrare se află în păstrarea Filialei Arhivelor Statului județul Timiș cu sediul în Timișoara, fiind studiate în decursul timpului și de alți numeroși cercetători din țară și din străinătate.

Activitățile specific arhivistice vizînd perfecționarea evidenței documentelor precum și acțiunea de cercetări tematice ce se efectuează în rețeaua Arhivelor Statului pentru introducerea datelor documentare în sistemul automat de regăsire a informațiilor din arhive (SARIAS), prin folosirea calculatorului, au dus la identificarea multor documente nefolosite sau considerate de cercetători ca pierdute.

Intrucît documentele necunoscute, „redescoperite” de noi, întregesc tabloul istoric cunoscut, iar cîteva chiar modifică unele puncte de vedere consemnate în literatura de specialitate, considerăm necesară și utilă prezentarea și analiza informațiilor pe care le conțin.

Într-o comunicare anterioară², ne-am ocupat de documente ce se referă la faza inițială a evenimentelor revoluționare din Banat, mai exact, din comitatul Caraș, respectiv perioada aprilie-august 1848, despre care nu ne mai ocupăm în cele ce urmează, reamintind doar că între documentele prezentate atunci și considerate pierdute, se află procesul-verbal original al comisiei electorale din Lugoj, datat 24 iunie 1848, privind alegerea lui Eftimie Murgu ca deputat în parlament³, precum și lista nominală completă a candidaților propuși pentru comitetul permanent al comitatului, în total 239 persoane, cu menționarea numărului de voturi obținute de fiecare, listă care ne dă posibilitatea să cunoaștem pe toți cei 239 candidați și pe cei 150 dintre aceștia aleși deputați la 3—5 mai 1848, față de 84 deputați cunoscuți în literatura de specialitate⁴.

Ne vom referi deci la evenimente petrecute la Lugoj și împrejurimi, după manifestul imperial din 3 octombrie 1848 și mai exact după

¹ I. D. Suciu, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1968, 274 p.

² T. Moț, *Cîteva documente inedite privind revoluția de la 1848/1849 în Banat*, mss. comunicare prezentată la simpozionul Muzeului Banatului, mai 1978.

³ Arh. St. Timișoara, fond Prefectura Severin, dosar 23/1848, f. 1.

⁴ Idem, dosar 5/1848, f. 4—6; vezi și I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 45.

ocuparea Lugojului de către imperiali, prezentind informații furnizate de documente considerate pierdute⁵, și anume procesele-verbale ale ședințelor comitetului provizoriu al comitatului Caraș.

Primul proces-verbal consemnează că Lugojul a fost ocupat de trupele imperiale conduse de „comisarul politic” Achile Dezsán, la 27 octombrie 1848, găsind sediul autorității comitatense părăsit, pentru că cei doi vicespani, Jakabffy și Makay și-au părăsit posturile; ca atare, Dezsán propune ca locuitorii Lugojului să constituie un comitet provizoriu. În acest scop are loc o adunare în sala comitatului, la 30 octombrie 1848, cu care ocazie se constituie comitetul provizoriu, în care sînt numiți 20 membri dintre care Vasile Fogarassi și Gh. Milencovici ca președinți⁶.

Se impune o primă precizare: în literatura de specialitate nu se precizează data adunării de constituire a comitetului provizoriu, în schimb se afirmă că numărul membrilor era de 21, iar comitetul era condus de trei președinți, cei doi nominalizați mai sus și Zaharias István⁷, ca al treilea, afirmații întemeiate pe relatările lui Ioan Boroș, în „Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/1849 desfășurate în Lugoj. Însemnări cronologice notate în «Ziarul domestic» al mănăstirii minoriților din Lugoj” publicate la Lugoj în 1927. Documentul depistat de noi infirmă „amintirile” lui Boroș, numărul real al membrilor fiind de 20 și nu 21, iar președinții au fost doar 2 și nu 3, în procesul-verbal fiind menționat textual că cei doi „au fost aleși ca președinți sub rezerva celui de al treilea președinte de ales”⁸. În ceea ce privește eroarea cu numărul membrilor, am putut stabili că aceasta provine, probabil, din faptul că au existat 21 de persoane care au avut calitatea de membru, dar unul dintre aceștia, și anume Mihai Lațcu, n-a fost concomitent cu ceilalți 20 ci în locul unuia dintre ei, și anume Paul Szivos. Acest fapt ne este atestat de documentele depistate de noi, și anume în procesul-verbal al ședinței din 31 octombrie se consemnează că Paul Szivos și-a prezentat cererea de demisie din comitetul provizoriu⁹, iar procesul-verbal al ședinței din 19 noiembrie consemnează că se recunoaște Mihail Lațcu ca membru al comitetului¹⁰.

Cît privește pe Zaharias István, procesele-verbale menționate dovedesc că pînă la 30 decembrie 1848 acesta n-a fost numit președinte, în schimb îl atestă îndeplinind diverse funcții, ca judecător la Scaunul de judecată, numit în ședința din 31 octombrie¹¹; în 6 noiembrie este numit, împreună cu Theodor Petrovici și Max Pascu, în comisia pentru elaborarea instrucțiunilor pentru corpul funcționăresc, condusă de președintele George Milencovici¹². În ședința din 20 noiembrie, comitetul provizoriu îl numește ca „președinte suplimentar” al Scaunului de judecată, în scopul accelerării judecării numeroșilor deținuți¹³, iar în 13 decembrie este desemnat ca „perceptor al Casierei de Război”¹⁴. Evi-

⁵ Vezi I. D. Suci, *op. cit.*, p. 22 și 197.

⁶ Arh. St. Timișoara, fond citat, Reg. 5/1848, f. 1 și verso.

⁷ I. D. Suci, *op. cit.*, p. 193.

⁸ Arh. St. Timișoara, fond și doc. cit., f. 1 v.

⁹ Ibidem, f. 3 v.

¹⁰ Ibidem, f. 2 v.

¹¹ Ibidem, f. 2 v.

¹² Ibidem, f. 10 v.

¹³ Ibidem, f. 52 v, 53.

¹⁴ Ibidem, f. 102 v, 103.

dent, nu excludem posibilitatea ca Zaharias să fi fost numit președinte după 1 ianuarie 1849, precizăm doar că procesele-verbale, cuprinzând perioada 30 octombrie — 30 decembrie, infirmă categoric calitatea lui de președinte și existența unui al treilea.

După constituirea comitetului provizoriu, organ de decizie, se trece la constituirea organului executiv și anume corpul de funcționari; în ședința din 30 octombrie sînt numiți Max Pascu — notar șef, Alex. Athanasievici — procuror șef (sau șef avocat al statului), Andrei Ioanovici — percepitor general și Filip Pascu — viceprocuror¹⁵, iar în ședințele următoare sînt numiți „comisarii de circumscripție” pentru fiecare plasă. Se impune și aici o precizare: este vorba de „comisari” și nu de „împuterniciți” pentru fiecare plasă, așa cum afirmă Boroș în memoriile sale¹⁶.

În literatura de specialitate se menționează că, după introducerea noii administrații la Lugoj, delegații comitatului pornesc la sate pentru a ridica masele țărănești la luptă, participînd la aceasta însuși comisarul Dezsar — după cum afirmă Partenie Gruiescu în memoriile sale¹⁷, că la începutul lui noiembrie un anume comisar Bărbuț și comandantul orașului Lugoj, Berbulievici, au lansat o proclamație către locuitorii mai multor comune ca: Rădmănești, Spata, Dobrești, Bara etc. pentru a participa la atacul cetății Lipova, informație preluată din ziarul „Kossuth Hirlapja”¹⁸.

Procesele-verbale depistate nu fac nici o mențiune despre trimiterea de delegați pentru a „ridica masele” în schimb consemnează lansarea de „placate” (afișe) și trimiterea lor la sate pentru „linișterea” populației¹⁹, exprimînd neliniștea autorităților pentru numeroasele războaie țărănești. Cît privește relatările ziarului „Kossuth Hirlapja” documentele menționate nu amintesc nici un comandant numit Berbulievici, comandantul orașului Lugoj purtînd numele de Csernovici. De asemenea, nu se găsește nici o mențiune despre adunarea la Făget a 7 000—8 000 de oameni, nici convocarea altora la Ususău de „comandantul Berbulievici”. Documentele atestă că, în ședința din 2 noiembrie a comitetului provizoriu, comandantul garnizoanei Lugoj, Csernovici a cerut constituirea unui „corp liber” de 1 000 militari, cerînd comitatului să asigure pentru aceștia 1 000 de cartușiere și 1 000 perechi sandale. Este cert că acești militari erau români, pentru că în ce privește încălțămînta, în document pe lîngă termenul german „sandalien” se precizează²⁰, în paranteză și între ghilimele, „opintsen” iar în procesul-verbal din 10 noiembrie — data la care, conform memoriilor lui Partenie Gruiescu, la Făget erau adunați 7 000—8 000 de oameni, comandantul Lugoșului, Csernovici cere comitetului provizoriu să trimită, pe ziua de 14 noiembrie, una mie patru sute pîini la Chizătău, pentru trupele ce vor sosi acolo²¹.

În procesul-verbal din 10 noiembrie, pe lîngă cele de mai sus comandantul Csernovici mai face cunoscut că, pe timpul absenței sale din Lugoj, a predat comanda orașului căpitanului Pamfulescu, că linia de la Cilnic peste Firliug spre Lugoj este apărută de trupe locale, înspre

¹⁵ Ibidem, f. 2 v.

¹⁶ I. D. Suci, *op. cit.*, p. 193, nota 16.

¹⁷ Idem, p. 193.

¹⁸ Idem, p. 194.

¹⁹ Arh. St. Timișoara, fond cit., f. 15 v, procesul-verbal al ședinței din 9 noiembrie.

²⁰ Ibidem, f. 7.

²¹ Ibidem, f. 17.

Timișoara, Lugojul este apărat de trupele imperiale, iar dinspre Făget nu este nici un pericol, deoarece garnizoana din Zam închide accesul²². Fără a intra în analiză și amănunte, ne exprimăm rezerva asupra prezenței a 7 000—8 000 oameni la Făget în 10 noiembrie, fiind greu de crezut că Csernovici să fi omis existența unui asemenea efectiv și să considere accesul apărat de garnizoana din Zam. Legat tot de trupele locale, s-ar părea că efectivul acestora ar fi ajuns la patru mii, întrucât în procesul-verbal din 15 noiembrie, se consemnează că pentru a satisface cererea lui Csernovici formulată în 6 noiembrie privind aprovizionarea a 3 000 infanteriști și 1 000 călăreți, comitatul trebuie să asigure pe timp de șase luni 664 414 porții de piine, 161 368 porții ovăz, 155 145 porții fin și 179 918 porții paie²³.

În literatura istorică se menționează — pe baza relatărilor repetate ale lui I. Boros — că în scopul antrenării românilor la atacul asupra localității Bocșa, „comisia imperială centrală din Lugoj de sub președinția lui Vasile Fogarassi“ hotărăște, în ședința din 12 noiembrie, să împuternicească pe Dumitru Popavița cu misiunea aceasta²⁴. În legătură cu cele de mai sus, procesele-verbale depistate de noi impun unele rezerve și rectificări. În primul rând, în nici un document nu este atestată existența unei „Comisii imperiale centrale“ la Lugoj și cu atât mai puțin calitatea lui V. Fogarassi de președinte al acesteia. La Lugoj exista, așa după cum am menționat, „comitetul provizoriu din Lugoj 1848“, denumire exactă care va constitui și legenda sigiliului stabilită în ședința din 11 decembrie²⁵, unul dintre președinți fiind V. Fogarassi. În al doilea rând, în 12 noiembrie comitetul provizoriu nu a ținut ședință, ceea ce se poate stabili fără putintă de greșeală, pe baza proceselor-verbale depistate de noi, întrucât ultimul număr al procesului-verbal din ședința din 11 noiembrie este 73, urmînd nr. 74 al ședinței din 15 noiembrie²⁶. Acestea, în ce privește aspectele formale.

În ceea ce privește fondul chestiunii, în nici un proces-verbal nu este consemnată organizarea unei asemenea acțiuni de mobilizare și nici numirea într-o atare funcție a lui Dumitru Popavița. În schimb, în ședința din 10 noiembrie a Comitetului provizoriu, prezidat de V. Fogarassi se ia act de propunerea comandantului Lugojului — Csernovici, de a se numi un comandant al „Companiei orășenești“, comitetul hotărînd numirea în această funcție a lui Dumitru Popavița²⁷.

Din păcate, nu putem stabili exact data și condițiile în care s-a înființat această „companie orășenească“. Ar putea fi eventual o subunitate din cadrul „Corpului liber“ a cărei constituire e consemnată în ședința din 2 noiembrie, sau, ceea ce ni se pare mai verosimil, formată din plășesii de pază concentrați în Lugoj, conform unei hotărîri luate în aceeași ședință²⁸.

Desigur, procesele-verbale care acoperă perioada 30 octombrie — 30 decembrie 1848 inclusiv, totalizînd 345 de chestiuni dezbătute, lipsind însă filele care cuprind procesele-verbale nr. 25, 26 și 176—199, furnizează informații mult mai numeroase. Ne-am limitat aici la prezentarea unor informații legate de constituirea organelor locale ale

²² Ibidem, f. 17 și verso.

²³ Ibidem, f. 41.

²⁴ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 195.

²⁵ Arh. St. Timișoara, fond cit. Reg. 5/1848, f. 97, denumirea în lb. germană fiind: *Provisorisches Komitee zu Lugoj 1848*.

²⁶ Ibidem, f. 32.

²⁷ Ibidem, f. 17, 18.

²⁸ Ibidem, f. 7, 8.

puterii de stat și exercitarea unor funcții ale acestora, inclusiv organizarea apărării armate. Există însă numeroase informații privind mișcările țărănești, situația economică și socială atât a orășenilor cât și a țăranilor.

Documentele la care ne-am referit dovedesc un adevăr pe care noi, arhiviștii, îl susținem de mult și cu tărie, anume că valoarea probatorie a memoriilor și publicațiilor — ziare și gazete — este relativă, informațiile furnizate de acestea trebuie luate și folosite cu o oarecare rezervă, întrucât subiectivismul autorilor de memorii cât și interesele sau orientarea politică a ziarelor duc la unele deosebiri, nu de puține ori pronunțate în raport cu ceea ce s-a întâmplat în realitate și, în al doilea rând, că oricât ar părea de lămurite, la un moment dat, unele evenimente și fenomene istorice, cercetările temeinice, riguroase și sistematice în arhive pot oferi istoricilor informații noi și valoroase.

Résumé

L'activité archivistique spécifique poursuivant le perfectionnement de l'évidence des documents, ainsi que le traitement thématique pratiqué par les Archives d'État dans le domaine du stockage et de la redécouverte computerisée des informations (à l'aide du système SARIAS), ont conduit à l'identification d'un grand nombre de documents inutilisés ou que les chercheurs croyaient perdus. Dans son article, l'auteur analyse le contenu des procès-verbaux des séances tenues par le comité provisoire constitué le 30 octobre 1848 dans le comitat de Caraș (Banat).

Les informations fournies par ces documents qu'on considérait perdus dans la littérature de spécialité donnent à l'auteur la possibilité de corriger les dates de la constitution et de l'activité des organes locaux du pouvoir pendant la révolution de 1848, tel qu'elles étaient connues à l'aide des mémoires laissées par Ioan Boroș. Son ouvrage, dont le titre était *Les événements de la révolution pour la liberté tel qu'ils se sont déroulés à Lugoj en 1848—1849. Notes chronologiques publiées dans le „Ziarul domestic” du monastère des frères mineurs de Lugoj*, parut à Lugoj en 1927.

Précis

The specific archival activities aiming at the improvement of records registering evidence as well as the researches done on subject matters for implementing the documentary data in the automatic archival data retrieval system (SARIAS) by means of computer led to identification of many unused records or considered by scholars as lost.

The author analyses, in his article, the contents of proceedings minutes of the Provisional Committee in the Caraș county set up on 30 October 1848.

The information included in these records, considered as lost, allowed the author to correct the data concerning the establishment and activities of the local government bodies during the Revolution of 1848 as they were known owing to Ioan Boroș' memoirs entitled „The events of the Revolution for Freedom of the years 1848—1849 developed in Lugoj. Chronological notes written in the „Ziarul domestic” of the Minorites monastery in Lugoj”, published at Lugoj in 1927.

UNELE CONSTATĂRI PRIVIND EVIDENȚA DOCUMENTAȚIEI CU CARACTER TEHNIC

CONSTANTIN BRĂTESCU, TEODOR NECȘA

După cum se știe, înfăptuirea continuă a programului de industrializare a țării a dus la constituirea a numeroase obiective industriale înzestrate cu utilaje moderne și la mărirea și reutilarea întreprinderilor existente cu mașini, agregate și instalații de un înalt nivel tehnic.

Totodată, pentru obținerea unor noi realizări științifico-tehnice necesare progresului societății, au fost create numeroase instituții de cercetare și proiectare în diverse domenii de activitate care, alături de marile întreprinderi, sînt cele mai importante creatoare și deținătoare de documentație tehnică.

În prezent documentația tehnică se creează în institute de cercetare și proiectare cu profil de ramură, în cele specializate pe genuri de lucrări — energetice, căi ferate, telecomunicații, miniere, industrie chimică, cu caracter agricol etc., în cele județene și în unități de proiectare, centre, sectoare, ateliere, servicii sau birouri de cercetare și proiectare din cadrul ministerelor, celorlalte organe centrale, unităților cu statut de centrală și a întreprinderilor industriale.

O categorie de documente tehnice întâlnite cu mare frecvență, în special în arhivele specializate, o constituie *proiectele* — lucrări tehnice întocmite pe baza unei teme date și care cuprind un întreg complex de documente ca : memoriul general sau justificativ și memoriile pe specialități, devizul general și devize parțiale pe obiecte, antemăsurătorile, analizele de prețuri, calcule tehnico-economice, instrucțiuni de folosire sau exploatare, desenele tehnice sau planurile de ansambluri generale cu subansamblurile respective, planuri tehnologice de situații, profile, grafice etc. necesare pentru executarea, construcția, extinderea, exploatarea și reparația unui produs, a unui sistem tehnic sau a unei instalații, construcții etc. care fac obiectul investițiilor.

Proiectele pot fi individuale, de execuție tehnologică etc.

Alte complexe de documente importante sînt și cele din domeniul geologic și cartografic și care se grupează în complexe după teritorii, formele lucrărilor pe teren și după scări. Primele cuprind rapoarte de teren, studii asupra rezultatelor obținute în urma cercetării unei teme date, diferite calcule, grafice, desene tehnice ș.a. iar din celelalte fac parte hărțile și planurile. De obicei ultimele, pe care sînt trecute diferite obiective, pot intra atît în proiectele acestor construcții, cît și în complexele de documente create în domeniul geologic, care se referă la teritoriul respectiv.

În arhivele unor instituții mai întîlnim și alte categorii de complexe de documente cu caracter tehnic, ca cele asupra observațiilor meteorologice, hidrologice ș.a.

Documentele cu caracter tehnic care de obicei compun diversele proiecte și complexe de documente geologice sau cartografice, aflîndu-se

uneori și izolate, sînt de mai multe feluri : memorii generale, devize, instrucțiuni de folosire sau exploatare, studii geotehnice, desene tehnice, figuri tehnice, grafice, diagrame, calcule, descrieri tehnice, normative, avize, planuri sau hărți ș.a.

Documentația tehnică odată elaborată de atelierele de execuție este predată spre a fi păstrată la arhiva tehnică și refolosită la elaborarea unor noi proiecte.

În raport de locul în care se înregistrează documentația tehnică, deosebim două faze de evidență :

I. *Evidența așa-zisă simbolică* ce se ține în general cu ocazia încheierii contractului și lansării comenzii apoi de către compartimentele de execuție și de multiplicare a ei.

II. *Evidența de arhivare* se realizează în depozitul arhivei tehnice avînd de bază numerele căpătate la evidența simbolică pe piesele scrise și planurile originale și pe copii.

Proiectele intrate în arhivă sînt înregistrate într-un registru special numit *registru inventar, general, jurnal etc.* în ordinea primirii lor, menționîndu-se în general simbolul proiectului, denumirea, faza și data de întocmire a proiectului, beneficiarul, numărul comenzii, la unele institute adăugîndu-se și numărul exemplarelor din proiectul respectiv și al desenelor. La o serie de unități există chiar două asemenea registre ținute la sectoarele respective ale arhivei ; unul pentru planurile originale și altul pentru copiile planurilor și partea scrisă.

De asemenea, proiectele provenind de la alte unități de proiectare din țară și străinătate, precum și proiectele tip nu numai că se păstrează, dar se și iau în evidență separat prin înregistrarea lor în registre speciale în ordinea intrării în arhivă a acestor documentații tehnice.

În cadrul arhivei atît pentru documentația tehnică originală cît și pentru cea în copie pentru consultare se ține o evidență nu numai pe registre în ordinea primirii lor, dar și în următoarele moduri :

1. pe formatele planurilor ;
2. pe partide, adică mape pe proiect ;
3. pe beneficiari ;
4. pe sectoare de activitate (T Tehnologie, A Arhitectură, C Construcții, D Drumuri, CF Căi Ferate, U Utilaj, Ie Instalații electrice etc.) sau alfabetic pe localități.

În aceste registre, indiferent de modul cum sînt înregistrate planurile, se trece de obicei data intrării acestora în arhivă, simbolul beneficiarului sau numărul comenzii, denumirea lucrării, faza de proiectare, specialitatea tehnică, denumirea și formatul planului, atelierul care l-a executat și locul unde este arhivat (nr. tubului).

În alte părți, în locul unei evidențe a planurilor originale pe registre, se ține evidența acestora în cadrul proiectelor numai pe anumite fișe mari, menționîndu-se în acestea datele necesare asupra proiectului și fiecărui plan.

Această ultimă formă de evidență, asemănătoare cu cea pe partide, pare a fi cea mai practică, deoarece ea ușurează, în cazul multiplicărilor, identificarea planurilor care sînt luate în evidență conform indicativelor date de atelierul de execuție pe fiecare proiect. Spre exemplificare vom arăta că unele institute de cercetări și proiectări aplică metoda inventarierii după format și grupă de produse proiectate, ținîndu-se seama bineînțeles de evidența de la contractarea comenzii.

De obicei evidența pieselor desenate și scrise se ține în două registre : a) *în registrul pentru mașini* sub un singur număr se înregistrează toate desenele aparținând unui agregat, grupă sau ansamblu independent, indiferent de format. Categoriile de lucrări sînt codificate tot cifric conform nomenclatorului de produse; ansambluri agregate ce urmează a fi proiectate.

b) *În registrele de formate* corespunzătoare celor 5 formate uzuale numerotate cu A₀, A₁, A₂, A₃, A₄, se înregistrează toate desenele după modul de depozitare în arhivă. Numărul de înregistrare din registrul de formate corespunde numărului dosarului. Fiecare secție a fost obligată să introducă registre pentru fiecare format. Secțiile au fost numerotate cu litere majuscule, deoarece într-o secție se proiectează numai anumite produse.

Simbolul (A, E, G, H sau S) precede numărul de desen dat din registrul de formate, ajutînd pe arhivar la ordonarea desenelor pe secții și în cadrul secțiilor după format în ordinea numerelor date din registrul de formate. Regăsirea desenelor se face cu ajutorul acestora.

Alte institute de proiectări fac inventarierea în ordinea numerică a executării proiectelor tehnice indiferent de anul în care au fost întocmite. Evidența proiectelor se ține în registre-inventar care au următoarele rubrici :

- numărul de proiect și anul întocmirii ;
- denumirea proiectului și beneficiarului ;
- șeful de proiect.

Sub denumirea proiectului și beneficiarului se face precizarea dacă proiectul este compus din piese scrise și piese desenate. Piese scrise ale proiectului (grupate într-unul sau mai multe volume) cit și piesele desenate sînt menționate în cuprinsul și pagina din volumul la care se găsește fiecare categorie de documente cu caracter tehnic, scările la care s-au întocmit planurile și anumite desene tehnice, iar pentru sondaje numărul profilelor executate.

Piese scrise ale proiectului se îndosariază separat, se ordonează după numărul de proiect și se păstrează în rafturi separat de piesele desenate, care datorită formatului se păstrează sub formă de sul în tuburi. Pe fiecare volum al proiectului se trece și numărul de proiect, de asemenea și pe tubul de protecție pentru piesele desenate.

La cîteva institute de proiectare pentru fiecare proiect se constituie o mapă născută partidă, care conține un opis al tuturor pieselor componente, iar în unele cazuri am întîlnit și o evidență pe beneficiari.

Evidența și pe sectoare de activitate sau specialități se ține avîndu-se în vedere întocmirea registrului inventar într-un număr de unicate egal cu specialitățile tehnice ale profilului institutului respectiv, fiecare unicat purtînd ca indicativ, inițiala specialității respective.

La un institut de proiectări în afara faptului că proiectele au drept număr de inventar pe cel al contractului respectiv, se mai ține în arhivă o evidență alfabetică pe ani și localități, ținîndu-se seama și de specialitatea respectivă.

Unele oficii și institute întocmesc proiecte de organizarea teritoriului, proiecte de desecare, de irigații, de pășune etc. Evidența proiectelor întocmite de aceștia se ține în ordinea lansării comenzii într-un registru-inventar cu următoarele rubrici : numărul curent, localitatea pentru care se întocmește proiectul, data intrării în arhivă (an, lună, zi) denumirea proiectului, scara planurilor din proiect, anul executării

proiectului, unitățile pentru care s-a întocmit, atelierul de proiectare, numele și prenumele executantului, observații.

O problemă care se pune în prezent pentru arhivele tehnice este multiplicarea documentației tehnice în original prin microfilmarea ei. În unele unități specializate unde s-a început această acțiune se microfilmează subansamblele unor proiecte sau numai simple planuri și desene care sînt mai des solicitate în vederea rezolvării lor și chiar proiectele care sînt depășite și eventual nu mai sînt folosite. În felul acesta se caută ca, prin microfilmele realizate, să se ferească de deteriorare planurile mai des solicitate, să se ușureze consultarea planurilor, în special atunci cînd acestea sînt de formate mai mari și să se creeze eventual în viitor spații pentru arhivele tehnice prin selecționarea acelor proiecte care nu mai pot fi folosite.

Documentația din arhivele tehnice este foarte solicitată, institutele specializate și întreprinderile fiind cu totul preocupate de a utiliza pe cît posibil desenele refolosite. În vederea ușurării cercetării proiectelor și pentru a manipula mai rapid acestea, institutele de proiectare și-au întocmit o evidență pe registre și fișe.

Astfel, la majoritatea unităților de specialitate întîlnim o evidență pe așa numitele *fișe ale proiectului, documentului sau dosarului* și care, ținute alfabetic pe beneficiari, localități, obiective proiectate sau specialități tehnice, asigură evidența manipulării documentației tehnice între arhivă și proiectanți, menționîndu-se date asupra proiectului, beneficiarului, numărul din registrul inventar, numărul filelor proiectului, planurilor și exemplarelor depuse la arhivă, precum și asupra împrumutului efectuat.

În vederea ținerii evidenței folosirii documentelor tehnice pe persoane, majoritatea institutelor de proiectări țin și o evidență strictă pe *fișe individuale sau personale* pentru fiecare proiectant care primește proiecte pentru a fi consultate.

Documentația tehnică în copie se poate consulta la cerere atît în interiorul organizației de proiectare sau întreprinderii, cît și în exterior, la solicitarea ei de către alte instituții sau întreprinderi. De asemenea, în cazul colaborărilor între unitățile de proiectare și întreprinderi, documentația tehnică este împrumutată pentru a putea fi folosită.

Conform legislației în vigoare, documentația tehnică originală nu poate fi scoasă sub nici o formă din arhivă decît cu aprobarea conducerii organizației, la cererea organelor de justiție, ea constituind fondul de acte oficiale probatorii ale organizației de proiectare sau întreprinderii respective, pentru multiplicarea sau microfilmarea planurilor în vederea refolosirii lor și pentru efectuarea unor eventuale modificări sau completări ale anumitor planuri originale.

Scoaterea însă definitivă din arhivă și din evidență a documentelor tehnice se face numai în anumite cazuri :

a) pentru transferul documentației tehnice originale către beneficiar în vederea intrării în fabricație de serie a produsului sau în construcție a obiectivului sau utilajului proiectat. În acest sens transferul se efectuează pe baza aprobării scrise a conducerii unității deținătoare a documentației, încheindu-se un proces-verbal de primire-predare ;

b) pentru predarea la D.C.A. a documentelor tehnice care au fost selecționate ca fără valoare documentar-științifică ;

c) pentru predarea la Arhivele Statului a documentelor cu caracter documentar-științific în vederea păstrării lor permanente.

De asemenea, documentația tehnică în copie se scoate din arhivă și din evidență de obicei numai în vederea predării ei la D.C.A. ca urmare a modificării sau anulării documentului original și pentru distrugere și înlocuire, în urma degradării ei avansate.

Redarea diverselor sisteme de evidență a documentației tehnice existentă la institutele de specialitate și unități industriale ne duce la constatarea că pentru a se asigura o manipulare mai ușoară și sigură a acestora, fiecare unitate a adoptat sistemul de evidență care a corespuns mai bine din punctul de vedere al practicii muncii și specificului institutului sau întreprinderii respective.

NOI LOCALURI ALE ARHIVELOR STATULUI.

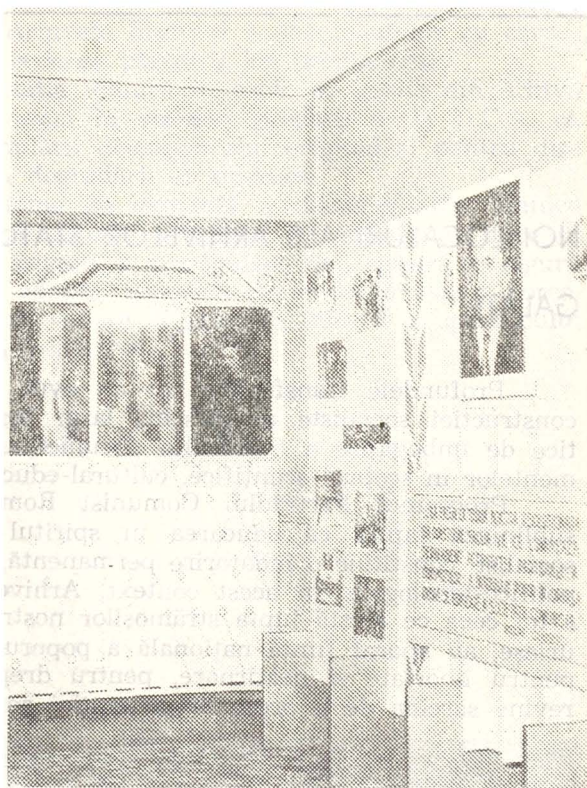
GALAȚI

Profundele transformări ce au avut loc în țara noastră în anii construcției socialiste au deschis largi perspective activității arhivistice de îmbogățire a tezaurului documentar și de valorificare a documentelor în scopuri științifice, cultural-educative și practice.

Programul Partidului Comunist Român, documentele de partid subliniază faptul că educarea în spiritul patriotismului revoluționar socialist constituie o îndatorire permanentă, o sarcină de bază a muncii politico-ideologice. În acest context, Arhivelor Statului, ca păstrătoare a tot ceea ce atestă lupta strămoșilor noștri care, cu sacrificii și jertfe uriașe, au apărut ființa națională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate și neatarnare, pentru dreptate națională și socială, le revine sarcina de a prezenta generației actuale istoria așa cum a fost

Noul local al F.A.S. județul Galați.

Aspect din sala
de expoziii a FAS Galați

ea și de a păstra pentru generațiile viitoare tot ce este istorie în prezent. Prin întreaga activitate pe care o desfășoară Arhivele Statului trebuie să contribuie la dezvoltarea științei istorice românești care are drept călăuză permanentă chemarea înflăcărată a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Trebuie să redăm istoria așa cum este ea și din aceasta nu avem decît de cîștigat ! „Să facem ca oamenii să cunoască și să înțeleagă cum trebuie istoria“. Utilizarea tezaurului de documente aflate în arhive constituie unul din cele mai importante mijloace, furnizînd informațiile și materialul faptic de bază care trebuie tratat și interpretat în viziunea materialismului istoric.

În decursul activității sale de aproape trei decenii, Filiala Arhivelor Statului Galați a preluat și pus la dispoziția cercetării științifice, a activității cultural-educative și utilizării practice, un număr de 440 fonduri și colecții care însumează bogate surse de informații cu privire la aspecte din istoria națională și locală. Din punct de vedere cronologic aria informațiilor se extinde de la începutul secolului al XVII-lea pînă în anii socialismului. Activitatea filialei se ridică pe o nouă treaptă calitativă în urma dotării sale cu noul local în anul 1979.

Situat în unul din modernele cartiere ale orașului Galați, Tîglinea, prin amplasament, concepție arhitecturală și elementele de finisare exterioare și decorare, clădirea se integrează armonios în ansamblul arhitecturii locale, evidențiind în același timp specificul instituției culturale pe care o adăpostește.

Noul sediu al filialei dispune de depozite spațioase cu o capacitate totală de 9 000 m.l. dotate cu rafturi metalice ce asigură toate condițiile pentru păstrarea, conservarea și securitatea documentelor. La fiecare

nivel al clădirii se află cite un depozit mare cu o capacitate de 1 810 m.l. prevăzut cu uși metalice, sisteme antiefracție și antifoc. Iluminatul depozitelor se realizează prin numeroase ferestre cu geamuri de sticlă mată, iar iluminatul artificial prin lămpi cu neon, plasate în intervalele dintre rafturi. Alte două depozite adăpostesc biblioteca filialei cu un număr de aproape 10 000 volume. Există depozite speciale pentru planuri și ziare. Pentru activitățile de valorificare există o sală de expoziție, două săli de studiu, sală de citit microfilme.

În concordanță cu cerințele modernizării activității arhivistice, Filiala dispune în noul local de laborator foto, legătorie, spații speciale destinate primirii, desprăfuirii, dezinfectării și selecționării documentelor.

Integrată în puternica dezvoltare social-economică și culturală a județului Galați și în concordanță cu rolul crescând al Arhivelor Statului în viața științifică și activitatea cultural-educativă la nivel național, Filiala Arhivelor Statului Galați își poate îndeplini cu eficiență sporită menirea sa, în condițiile superioare create de noul local în care își desfășoară de acum înainte activitatea.

VIORICA SOLOMON
ALEXANDRU DUȚĂ

VASLUI

Anul 1979 a reprezentat pentru lucrătorii Filialei Arhivelor Statului din județul Vaslui un an cu depline bucurii. Prin grija conducerii de partid și de stat, s-a construit la Vaslui un local special conceput să răspundă funcțiilor arhivistice.

Concepția de realizare a clădirii, modernă, de integrare armonioasă cu celelalte construcții mai vechi sau mai noi, reprezintă un punct de referință cind vorbim de schimbările arhitectonice pe care le cunoaște vechea urbe moldovenească.

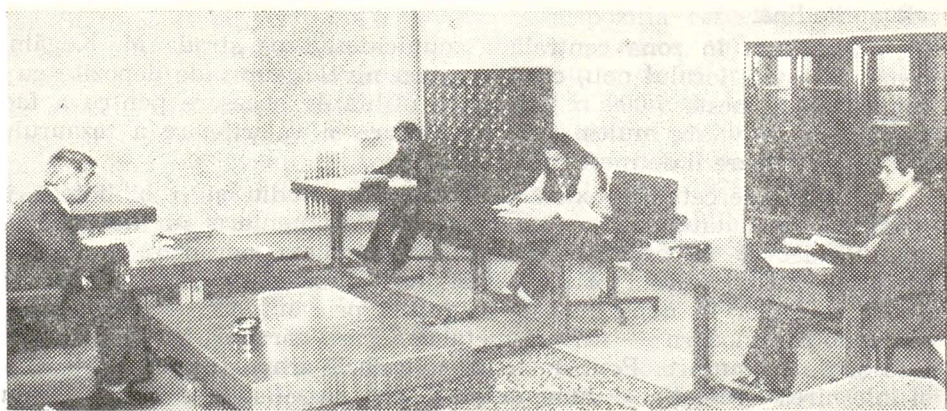
Ea asigură un înalt grad de funcționalitate și o prezență activă în viața citadină.

Amplasat în zona centrală a municipiului pe strada M. Kogălniceanu la nr. 2, localul nou, cu cele patru nivele, cuprinde depozite cu o capacitate de peste 7 000 m.l. și toate utilitățile necesare pentru a face posibilă o activitate multiplă de conservare și valorificare a tezaurului arhivistic pe care îl deține filiala.

Pentru cercetători există două săli de studiu și o bibliotecă în imediata vecinătate, iar pentru expoziții documentare s-a destinat un spațiu adecvat la parterul clădirii, în imediata apropiere a intrării facilitând astfel accesul oricărui vizitator. Buna păstrare și conservare a documentelor în depozite este asigurată prin mijloace de protecție a lor, mobilier modern — rafturi metalice, scări, cărucioare și laboratoare foto și de restaurare. Pentru ușurarea muncii arhiviștilor și arhivarilor și înlesnirea circulației documentelor — depozit — săli de studiu, localul este prevăzut cu un lift pentru materiale, spații pentru preluarea de noi

Fațada localului FAS Vaslui

Aspect din sala de studiu

documente ce se creează pe raza județului și camere de lucru la fiecare nivel.

Avînd asigurate toate aceste condiții, în prezent alături de munca de sprijinire a activității arhivistice de la organizații problema fundamentală o constituie valorificarea bazei documentare prin întocmirea unor instrumente de informare arhivistică și științifică corespunzătoare. Pentru perioada următoare, ne-am propus să publicăm un inventar arhivistic al Colecției de documente și să lucrăm la îndrumătorul în Arhivele Statului județul Vaslui. În felul acesta, documentele create de instituțiile din cele 3 foste județe — Fălciu, Tutova, Vaslui — ce compun actualul județ Vaslui, vor fi mai bine cunoscute pentru cercetarea științifică și activitatea cultural-educativă.

De asemenea, prin creșterea numărului fondurilor și colecțiilor de documente și dotările pe care le are, localul actual ne oferă condiții mai bune de colaborare cu alte instituții de cultură din județ în ceea ce privește organizarea de sesiuni științifice, simpozioane, colocvii, lecții, expoziții documentare etc. destinate nu numai noilor valențe pe care dorim să le dăm cercetărilor de istorie locală ci și educării tuturor cetățenilor, indiferent de generație, care vor trece pragul Filialei Arhivelor Statului sau vor asista la participarea noastră cu producții științifice și educative în manifestări publice.

În toate acțiunile noastre organizate în rîndul elevilor, a tineretului sau celorlalți concetățeni va trebui să punem accentul pe contribuția locuitorilor acestor meleaguri la momentele cruciale ale istoriei naționale. Și vasluienii au cu ce se mîndri. O demonstrează documentele pe care le deținem și care scot în relief participarea înaintașilor noștri la lupta întregului popor pentru unitate și independență națională, pentru progres social.

Conștienți de efortul pe care partidul și statul îl fac pentru construirea de localuri noi, adecvate Arhivelor Statului, arhiviștii din Vaslui, beneficiari ai acestei înțelepte politici, vor face totul ca realizările să fie la înălțimea cerințelor ce derivă din documentele de partid, din legile țării.

COSTICĂ-IOAN GIRNEAȚA

RAȚIONALIZAREA SISTEMULUI DE EVIDENȚĂ A DOCUMENTELOR

ADRIAN NICULESCU

Exigențele actualei etape de dezvoltare economico-socială a țării noastre impun, în contextul măsurilor privind organizarea superioară a producției și a muncii, perfecționarea continuă a sistemului informațional și, în acest cadru, raționalizarea evidențelor într-o concepție unitară, cerință firească în ansamblul preocupărilor organelor de conducere colectivă ale unităților socialiste, avînd un singur scop și anume, o nouă calitate a muncii de birou, în condiții de eficiență sporită și rentabilitate maximă.

Sistemul informațional, existent încă din momentul primelor încercări de organizare a activității umane, în condițiile dezvoltării dinamice și multilaterale a economiei noastre socialiste, are funcția de a vehicula un volum imens de informații care preced și însoțesc procesele economice și sociale.

Fiecare organizație socialistă are propriul său sistem informațional care funcționează în conformitate cu reglementările normative și este caracterizat printr-un proces de evoluție în timp.

De-a lungul existenței sale, sistemul informațional poate avea dereglări mai mult sau mai puțin importante care intervin cu o pondere mai mare sau mai mică în procesul decizional.

Sistemul informațional, demultiplicat prin componența sa „sistem de evidență“, cuprinde mulțimea documentelor în care sînt înregistrate, în vederea folosirii și refolosirii, informații pe un suport, reprezentînd „memoria sistemului“, care în cele mai multe cazuri este hîrtia.

Documentele constituie, în înțelesul general al cuvîntului, principală sursă de informații și principalul mijloc de transmitere a acestora, ele putînd fi primare, în cazul în care fixează direct conținutul și rezultatele activității și secundare, obținute prin prelucrarea datelor primare.

Pentru depășirea sensului îngust în care este utilizată noțiunea „evidență“ și anume : registre, condici, jurnale, se cuvine menționat că orice tip de document care conține informații destinate a fi transmise și folosite în diverse domenii de activitate, potrivit obiectivelor fiecărei organizații socialiste, aparține sistemului de evidență.

Deci, într-o formulare definitivă, sistemul de evidență reprezintă practic înregistrarea tuturor informațiilor pentru conducere, indiferent de domeniul de activitate în care sînt generate și de nivelul ierarhic al fiecărui conducător, sub diferite forme : acte, corespondență oficială, fișe, procese-verbale, borderouri, registre, condici, liste, informări, rapoarte etc.¹

¹ Din acest punct de vedere, se simte cerința actualizării definițiilor cuprinse în diferite dicționare ale limbii române. atribuite unor noțiuni cum ar fi : act, document, corespondență, plan, evidență etc.

La nivelul sistemului de evidență al fiecărei organizații socialiste, unul din principalele tipuri de purtători pentru informațiile care asigură legătura dintre decizie și acțiune, îl constituie formularul tipizat.

Înființarea printr-o Hotărâre a Consiliului de Miniștri în noiembrie 1971, a Comisiei guvernamentale pentru raționalizarea sistemului de evidență în unitățile socialiste, a asigurat unitatea metodologică și de lucru a acțiunii de raționalizare a sistemului de evidență. Totodată, constituirea la nivelul organelor centrale și locale a subcomisiilor pentru perfecționarea sistemului informațional, aprobate prin decizii ale organelor colective de conducere, a permis, într-o primă etapă, organizarea unei activități științifice în proiectarea și aprobarea evidențelor, realizându-se astfel un număr însemnat de formulare tipizate, cu largă aplicabilitate în economie, având caracter obligatoriu pentru toți utilizatorii.

Răspunzând sarcinilor cuprinse în „Programul privind perfecționarea sistemului informațional economico-social, introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor și dotarea economiei naționale cu tehnică de calcul în perioada 1971—1980”, aprobat de conducerea de partid în octombrie 1971, ministerele, celelalte organe centrale, au elaborat lucrări privind raționalizarea sistemului de evidență pentru activități comune pe economie (investiții, programarea, lansarea și urmărirea producției, financiar-contabilitate, invenții și inovații, proiectare, prestări servicii către populație, personal, secretariat, învățământ, sănătate, cultură etc.) care cuprind grupate pe domenii de activitate toate formele de evidență și asigură :

- selecționarea și stabilirea fondului de informații necesare fundamentării deciziilor în unitățile socialiste ;

- eliminarea paralelismelor în culegerea, prelucrarea și transmiterea datelor ;

- proiectarea evidențelor pe baza unor principii unitare, în funcție de cerințele conducerii activității economice și sociale pe diferite trepte organizatorice ;

- unificarea, tipizarea și codificarea formulelor ;

- realizarea unui sistem de evidență capabil să faciliteze introducerea sistemelor de conducere cu mijloace de prelucrare automată a datelor.

Pe baza indicațiilor și sarcinilor trasate de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, la Consfătuirea cu activul de partid și de stat din ministere și instituții centrale, cuprinse în Programul de măsuri difuzat de Cancelaria C.C. al P.C.R. în mai 1974 un număr important de unități socialiste au elaborat sistemul informațional într-o concepție unitară, asigurând introducerea formularelor tipizate, după o investigație în interiorul propriilor sisteme de evidență, menită să elimine tendințele birocratice și să permită, în condițiile realizării unei economii de muncă și hirtie, integrarea elementelor comune cu cele specifice.

Acest mod de abordare a problemei a permis, pe de o parte, reducerea efortului financiar, prin diminuarea cheltuielilor în legătură cu primirea, înregistrarea, prelucrarea și transmiterea datelor cuprinse în diverse evidențe, eliminate prin efectul aplicării formularelor tipizate, iar pe de altă parte, asigurarea „materiei prime” care, la nivelul forului de decizie, ia forma finită a „hotărârii” respectiv a informațiilor necesare și suficiente, puse în situația de a fi utilizate decizional.

Astfel, din centralizarea rezultatelor obținute prin aplicarea măsurilor de raționalizare a evidențelor, prevăzute în sistemele informaționale

elaborate într-o concepție unitară de unități economice și sociale din majoritatea ramurilor și subramurilor economiei naționale² a rezultat faptul că aproape 30% din tipurile de documente existente la data efectuării analizei pot fi eliminate iar la nivelul celor menținute în sistem, peste 50% sînt formulare tipizate comune pe economie.

Avînd în vedere ponderea deținută în sistemele astfel concepute, de formularele tipizate, trebuie arătată necesitatea corelării instrumentelor utilizate în constituirea arhivei curente, respectiv nomenclatorul dosarelor și indicatorul termenelor de păstrare, cu sistemul de clasificare și codificare a acestora, prevăzut în metodologia unitară, elaborată și difuzată de Comisia guvernamentală.

În afara acestor preocupări, există însă, în multe cazuri, tendința menținerii în sistem a unor tipuri de documente, așa zise „specifice” care funcționează în paralel cu formularele tipizate³, amplificînd astfel, nejustificat, mulțimea și diversitatea documentelor, situație în care, pentru elaborare, se consumă o cantitate suplimentară de muncă și hîrtie, iar pentru stocare, necesită un volum însemnat de operații în legătură cu luarea în evidență, selecționarea și păstrarea în arhiva fiecărei unități în condițiile prevăzute în Decretul nr. 472/1971.

Avînd în vedere că odată arhivate, documentele continuă să reprezinte surse de informații, ele fiind consultate, în scopul rezolvării unor lucrări administrative, al cercetării științifice, emiterii de copii etc., se impune, cu pregnanță, evitarea menținerii în paralel a unor forme de evidență în care se regăsesc în procente mari aceleași date. Dealtfel, identificarea în arhivă a mai multor documente care conțin în principal aceleași date, poate deforma, la un moment dat, elementele care fac obiectul informării, introducînd de cele mai multe ori confuzii, în cazul producerii unor erori în procesul elaborării documentelor, ca efect al transcrierilor de date.

Rezumînd, este aprioric necesară eliminarea paralelismelor în interiorul sistemelor informaționale și extinderea utilizării de formulare tipizate al căror conținut permite sistematizarea, prelucrarea, controlul și analiza informațiilor înscrise, iar dimensiunile acestora asigură manipulări facile și corespund posibilităților de clasare, arhivare și consultare ulterioară.

² Construcții de mașini, metalurgie, industrie chimică, agricultură, industria alimentară, industria ușoară, transporturi, turism etc.

³ Pentru cunoașterea și aplicarea de către organizațiile socialiste a formularelor tipizate comune pe economie, aprobate de Comisia guvernamentală, poate fi consultat „Catalogul formularelor tipizate aprobate” editat în anul 1979 de Întreprinderea de stat pentru imprimare și administrarea publicațiilor, care poate fi procurat prin centrele de librării.

TEMEIURI PENTRU O ISTORIE MULTIMILENARĂ

ACHIZIȚII NOI

DOCUMENTE DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ȘERBAN CANTACUZINO

Arhivele Centrale au primit recent un număr însemnat de documente referitoare la viața și activitatea lui Alexandru Em. Lahovari. Între documentele cu privire la proprietățile acestei familii, câteva cărți domnești și zapise din secolul al XVII-lea din timpul domniei lui Șerban Cantacuzino vin să completeze știrile existente pînă în prezent despre moșiile Făcăeni și Togozeni din județul Ialomița.

Atestat documentar în actul din 15 ianuarie, indiction 15, 1467, București¹ — prin care Radu cel Frumos întărește stăpînirea mănăstirii Cozia asupra bălților și gîrlelor de la Săpatul la Dunăre și pe Dunăre în jos, pînă la gura Ialomiței — satul Făcăeni este menționat printre punctele de pe Borcea unde se încărcau carele cu pește. Peștele încărcat aici era transportat apoi în întreaga țară și peste munți la Brașov². Această bogăție a locului a făcut, desigur, ca însuși domnul Șerban Cantacuzino să cumpere o parte din sat — 1 450 stînjeni de la Marica, fata lui Iane sluger — constituind o sursă însemnată de venit pentru domnie.

De numele lui Apostolache comis amintesc multe documente din timpul domniei lui Matei Basarab, prin care acesta cumpără moșii cu rumâni și vii — procesul de concentrare al mării proprietăți, caracteristic epocii feudale, fiind astfel foarte concludent. Moșiile la care se referă documentele noastre — Făcăeni și Togozeni — îi sînt întărite acestuia de domnul Matei Basarab, prin documentele din 18 iulie 1642³ și 23 iulie 1643⁴, emise la Tîrgoviște. După moartea sa, neavînd copii — o parte din aceste moșii s-au vîndut, iar alta s-a făcut danie mănăstirii Cotroceni — așa cum reiese din documentele pe care le prezentăm.

Ilustrativ din punct de vedere al fiscalității excesive din perioada lui Șerban Cantacuzino este documentul din 3 ianuarie 1681 privind statornicirea satului Făcăeni ca slobozie a mănăstirii Cotroceni — scuti-rile acordate acesteia demonstrînd numeroasele obligații la care erau supuși locuitorii. Este cunoscut faptul că Șerban Cantacuzino a exercitat una din cele mai grele presiuni fiscale. Călugărul Del Monte, care a trăit la curtea sa, confirmă că din cauza acestor excese „Țara Românească e deșartă de oameni”⁵.

În ceea ce privește forma externă a documentelor prezentate, cele două zapise emise de jupîneasa Marica sînt scrise pe hîrtie, ruptă la

¹ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, vol. I, Edit. Mitropoliei Oltenei, 1970, p. 301; vezi și Arh. St. București, S.I., nr. 52.

² Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I, București, 1964, p. 69.

³ Arh. St. București, M-reă Slobozia lui Enache și Apostolache, II/11.

⁴ Ibidem, II/12.

⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, partea întîi, București, 1942, p. 159.

îndoituri, singurele ornamente fiind invocația simbolică și litera inițială, stilizate. Sînt validate cu semnătura jupînesei Marica și sigiliul ei inelar, aplicat în fum, precum și cu semnăturile martorilor — marii boieri. Cartea domnească, scrisă pe hîrtie, mai ruptă decît primele și foarte pătată, are invocația simbolică, litera inițială și monograma ornate în chinovar, semnătura domnului Șerban vv. și cu sigiliu timbrat excepțional de clar și bine păstrat.

Deosebit de frumoasă și bine păstrată este cartea domnească scrisă pe un pergament foarte fin avînd în frontispiciu stema Țării Românești, litera inițială, intitulăția și, în partea de jos a documentului, monograma, toate frumos ornate în auriu. Are, ca și documentul anterior, semnătura domnului emitent și sigiliul timbrat bine păstrat.

La publicarea documentelor am folosit normele care stau la baza corpusului *Documenta Romaniae Historica*, adică la documentele scrise în limba română care au părți din formular în limba slavă, am transcris aceste părți în limba slavă și în note am dat traducерile respective. Prescurtările le-am completat în mod tacit.

DOINA TINCULESCU
SILVIA VĂTAFU-GĂITAN

1

1680 (7188) iunie 27, București. *Marica, fata lui Iane sluger, sora Voichiței din Ojogeni, dă mănăstirii Cotroceni, zidită de Șerban vv., partea surorii sale din moșia Făcăeni, jud. Ialomița, 1 000 de stinjeni, zestre de la mama lor, Vlădae, și partea din Togozeni, cumpărată de Apostolache comisul.*

Adică eu jupîneasă Mariica, fata lu Iane slugeariul, sora jupînesei Voichiței de la Ojogeani, scriu și mărturisesc cu acesta al meu zapis ca să fie de bună credință la sfînta și dumnezeiască mănăstire de la Cotroceni, care iaste hramul Ouspenie Preceștii Bogorodiței, care iaste zidită și înălțată den temelii ei de cinstitul și prealuminatul domnu nostru, Noi Șerban voevod, cum să știe că am dat sfîntii mănăstiri moșia de la Făcăieni, ot sud Ialomița, toată partea surori-mi, Voichiței, den cîmpu, den apă, den șăzutul satului și de peste tot hotarul și cu tot venitul, de pretindinea, den hotar pîn în hotar, veri cît să va aleage, însă stinjeni 1 000, moșia fără de rumâni. Pentru că fiind această moșie de la mumă noastră, jupîneasă Vlădae, dată de zeastre și nedîndu-ne noao Dumnezeu ca să avem feciori de trupul nostru, socotit-aam de am dat această moșie ce scrie mai sus, la sfînta mănăstire, care iaste mai sus zisă, ca să fie de pomeană pentru sufletele părinților noștri și pentru ale noastre și am dat această moșie de a mea bună voe, fără de nici o silă, ca să fie sfîntii mănăstiri moșie stătătoare, ohabnică în veaci și noao pomeană.

Și iar am mai dat la sfînta mănăstire ce scrie mai sus și moșia de la Togozeani, toată partea care au fost cumpărată de Apostolache comisul și o au fost dat surori-meă, Voichiței, cu zapise, den cîmpu, den pădure, den apă și cu vad de moară și de peste tot hotarul și cu tot venitul cît au ținut Apostolache comisul însă stinjeni...⁶ ca să fie de pomeană la sfînta mănăstire, pentru sufletul lu Apostolache comisul și a jupîneasei lui, Voichiței.

Și am întărit acest zapis și cu blestem, cum carii s-ar scula den rudele meale veri despre tată-mieu, veri despre mumă-meă, ca să calce și să spargă

⁶ Loc alb în original.

această pomeană, ounii ca aceia să fie afurisiți și blestemați de domnul și mîntuitorul nostru Isus Hristos și de 318 sfinți părinți, **ИЖЕ СҮТЪ ВЪ НИКІДА**⁷ și să aibă parte cu Iuda și cu afurisitul Ariia la un loc, pietrile, leamnele, nerul să putrezească, iar trupurile lor să stea întregi în veaci.

Și boiari mărturie carii vor iscăli mai jos. Și eu pentru mai adeverită credință pusu-mi-aam numele mai jos ca să să crează.

Și am scris eu Stanciul logofăt cu învățatura dumneaei în București. **пис мѣстоу юнѣ зъ днь въ лѣт зрѣн**⁸

Theodosie mitropolitul Ungrovlahiei, Eu jupîneasa Mariica, sora jupîneasei Voichițe de la Ojogeani, Radu Năstourel vel ban mărturie, Badea vel dvornic mărturie, Vladul Cocorâscul vel logofăt mărturie, Stoia vel clucer mărturie, Alexandru vel stolnic mărturie, Barbul Bădeanul vtorii armaș mărturie, Papa vel comis mărturie, Șarban Cantacuzino vel cămăraș mărturie, Vladul vtorii logofăt mărturie, Mihul Brătășan vel postelnic mărturie, Manta vistier mărturie, Statie sluger mărturie.

Arh. St. București, fond Familia Crețulescu, Moșia Făcăeni, 1, fila 1.

2

1681 (7189) ianuarie 3, București. Șerban vv. scutește satul Făcăeni, jud. Ialomița și pe oamenii străini care se vor așeza acolo de toate dăjdiile de peste an de la vistierie, dînd numai 20 de ughi pe an la cămara domniei.

Милостію божію іу шьрбан коевод господар въсое земле угровлахнен кновк великаго и прѣдобраго поконнагоу Ничи шьрбан басараб коевод дакат господство ми⁹
сію покленіе господства ми⁹

tuturor megiașilor den sat, dăn Făcăiani, ot sud Ialomița, ca să fie dă acum nainte în pace și ertați dă bir, dă taleru dă miare și dă ceară, dă găleata și dă finu și de fumărie, dă dijma dă stupi, dă rămători, dă oerit, dă bir dă haraci, dă secării, dă zahareale, dă satarale, dă sursaturi, dă cară dă oaste, dă navloane, dă cai dă olac, dă podvoade, dă mertic, dă conace și dă toate dăjdile și rinduialele cîte ar eși preste an dă la vistirie domnii meale, în țeara domnii meale, de nici unili nici un val și nici o băntuială să n-aibă.

Așijderea și alți oameni striini, fiindu adevărați striini, dă altă țeară, sirbi, greci, arbănași, moldoveani, ungureani, oameni fără dă bir și fără dă gălceaavă și ar veni așezîndu-se pre această moșie, acolo la Făcăiani, aceia încă să fie în pace și ertați dă toate precum scrie mai sus, numai alți oameni dă țeara, cu bir și cu gălceaava să nu să primească, pentru că megiașii dintr-acestu sat Făcăianii, ei fiindu oameni birnici, dă s-au dat birul și toate dăjdile ca și alți țărani birnici.

Iară cîndu au fostu acum, în zilele domnii meale, cazăndu moșia satului Făcăianii a fi pre seama sfintii mănăstiri a domnii meale, Cotrăceanii, domnia mea m-am milostivit de i-am ertat domnia mea și i-am lăsat dă toate de cîte sintu mai sus scrise și le-am scos domnia mea birul lor dă țeară, ce au fostu tot pre deplin dă la catastih, dăn vistirii domnii meale și i-am tocmit domnia mea ca să dea cu rumtul pre an la cămara domnii meale, ughi 20¹⁰, însă dintr-această sumă dă bani jumătate să dea la sventii Dimitrie și jumătate să dea la sventii Gheorghie. Iară dă alalte dă toate să fie în pace și ertați, numai

⁷ Care sint la Nicheia.

⁸ A scris luna iunie, 27 zile, în anul 7188 <1680>.

⁹ Din mila lui Dumnezeu Io Șarban voievod, domn a toată țara Ungrovlahiei nepot al marelui și, preabunului, răposatului Noi Șarban Basarab voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele.

¹⁰ Cifre adăugate cu altă cerneală.

să fie dă treabă și dă pos(1)ușania¹¹ sfintii mănăstiri a domnii mele, Cotrăceanii și să asculte dă părintele egumenul și dă ispravnicul care ar fi pus dăn porunca egumenului, dă toate treabele ce ar fi ale sfintii mănăstiri.

Pentru că așa am tocmit domnia mea pentru sfânta mănăstire, ca să fie sfintii mănăstiri dă-ntărire și dă ajutor să să chiasme slobozie sfintii mănăstiri Cotrăceanii.

Și în urma domnii noastre, pre carele domnu ar milui Dumnezeu cu domnia, a fi domnu și biruitoriu acestui cinstit scaun al domniei țării aceștia, încă-l rugăm pentru numele domnului și mîntuitoriu nostru Isus Hristos, să înnoiască și să întărească această cinstită carte a domnii mele, pre această tocmeală și așazare ce am făcut domnia mea pentru sfânta mănăstire a domnii mele Cotrăceanii, ca și domnul nostru Isus Hristos, să-l miluiască și să-l întărească întru domnia lui și cu ertare dă toate păcatele lui și ca și ale domniei lui mile și direase să să afle cinstite și în seamă ținute amin.

СЪЖЕ И СВЕДЕТЕЛЪ ПОСТАВЛЕНЪ ГОСПОДСТВО МИ¹²

Radul Nasturel vel ban, Badea vel vornic, Vladu Cocorăscul vel logofăt, Barbul vel vistier, Mihai Catacozinno vel spătar, Stoia vel clucer, Ghincea vel postelnic, Barbul vel peharnic, Alixandru vel stolnic, Papa vel comis. Ispravnic Radu vtorii logofăt.

И ДУМИТРАШКО ЛОГОФЪТЪ, НАПИСАХЪ ВЪ СТОЛИЧНИИМЪ ВЪСКРЕЩЕНИ МЕСЪЦА ГЕНАРИИ 7 ГЛАВЪ ДЕНЬ И УТРАДА ВЪ ЛЪТЪ ЗРѢ¹³

ІУ ШЪРБАНЪ ВОЕВОДА МИЛОСТІЮ БОЖІЮ ГОСПОДИНЪ¹⁴

Noi Șerban voevoda <m.p.> Vladul Cocorăscul vel logofăt.
Arh. St. București, fond Familia Crețulescu, Moșia Făcăeni, 1, fila 2.

3

1681 (7189) ianuarie 8, București. Șerban vv. întărește mănăstirii Cotroceni 1000 stînjani de ocină în satul Făcăeni, jud. Ialomița, dați de Marica, fata lui Iane sluger din Ojogeni, după moartea surorii sale Voichița, și partea cumpărată de Apostolache comisul, bărbatul Voichiței, în Togozeni, același județ.

Милостію божію Іу шърбанъ воевода господаръ земли унговлахи́нскаго князъ великаго поконнаго Іу шърбанъ басарабъ воевода дадеѣтъ господство ми¹⁵

sfintii și Dumnizieștii mănăstiri a domnii mele dă la Cotrăceani, care iaste zidită și înălțată de-nceput, den temelie dă domnia mea, întru cinstea și proslăvirea a prea sfintii și dă Dumnezeu născătoare, pururea fecioară Mariia, cinstita Uszenie, și părintelui Daneil episcopoul, nastavnicul svintii mănăstiri, și tuturor părinților călugări ciți vor hi lăcuiitori într-acest svintu lăcaș, ca să hie svintii mănăstiri ocină în satul Făcăianii, ot sud Ialumiții dă preste tot satul, stînjani 1000, toată partea jupîneasii Voichiții și a surori-sa, jupîneasii Maricăi, featele lu Iane sluger de Ojogeani, den cîmpu, den apă, den șădearea satului, și de pretoutindenilea, dă preste tot hotarul cu tot venitul, moșia fără de rumâni.

Pentru că această ocină dă la Făcăiani stînjani 1000 fost-au dă moșie a jupîneasii Voichiții și a surori-sa, jupîneasii Maricăi, a lor de zestre despre muma lor, jupîneasii Vlădae; și au ținut cu bună pace. Iară după moartea jupîneasii Voichiții, rămăindu această moșie pre seama jupîneasii Maricăi și

¹¹ Șters în document.

¹² Iată și mărturii punem domnia mea.

¹³ Și a scris Dumitrașco logofăt în <cetatea> de scaun, la București, luna ianuarie, a treia zi și de la Adam în anul 7189 <1681>.

¹⁴ Io Șarban voievod din mila lui Dumnezeu domn.

¹⁵ Din mila lui Dumnezeu, Io Șarban voievod, domn al țării Ungrovlahiei, nepotul marelui, răposatului Io Șarban Basarab voievod. Dă domnia mea.

neavindu feciori nici ouna nici alta, deci jupîneasa Marica i-au socotit întru inema ei, pentru pomeana și pentru sufletele lor și ale părinților lor, și au dat și au închinat această moșie care scrie mai sus, svintii mănăstiri Cotrăceanii, ca să hie sfintii mănăstiri de-ntărire, iară lor pomeană în veaci.

Și iar să hie sfintii mănăstiri Cotrăceanii ocină în Togozeni, oț sud Ialomița, toată partea lu Apostolachi comisul, bărbatul jupîneasii Voichiții, cită au avut dă cumpărătoare, den cîmpu, dă pădure, den apă, cu vad de moară, și den șădearea satului și de pretoutindenile cu tot venitul, de preste tot hotarul oarecită se va aleage. Pentru că după ce au fost cumpărat Apostolache comis această moșie la Togozeani, el o au fost dat jupîneasii lui, Voichiții, cu zapisul lui. Deci jupîneasa Marica, sora jupînesii Voichiții, dîndu sfintii mănăstiri Cotrăceanii moșia dă la Făcăiani, dat-au și această parte den Togozeni, să hie pomeană sufletului a lui Apostolache comis și jupîneasii lui Voichiții, ca să hie svintii mănăstiri de-ntărire, iară lor și părinților pomeană în veaci, și cu zapisul jupîneasii Maricai dă danie și de închinăciunea acestor moșii făcut sfintii mănăstiri cu mare blestem.

Derept aceia am dat și domnia mea sfintii mănăstiri Cotrăceanii, ca să-i fie aceste moșii de la Făcăiani și de la Togozeni, moșii ohabnice, stătătoare și neclătite în veaci amin.

СЕЖЕ И СВЕДЕТЕЛІЕ ПОСТАВЛЕНО ГОСПОДСТВО МИ¹⁶

Radul Nasturel vel banu, Badea vel vornic, Vladul Cocorăscul vel logofăt, Barbul vel vistier, Mihaiu Catacozino vel spătar, Stoian vel clucer, Ghincea vel postelnic, Barbul vel peharnic, Alixandru vel stolnic, Papa vel comis, Ispravnic Radul vtorii logofăt.

И ДѢМИТРАШКИ ЛОГОФЪТ ПИСАХЪ ВЪ СТОЛНИЧНОМЪ ПРѢВЪКРАШЕННА БѢКЪРИЦИ МЕСѢЦА ГЕННАРІЕ И ГЪ ДЕНЬ И УТЪ АДАММА ВЪ ЛѢТЪ ЗРѢ¹⁷

Іу шѢРБАНЪ КОЕКОДЪ МИЛОСТІЮ БОЖІЮ ГОСПОДННЬ¹⁸

Noi Șerban vovoda <m.p.>, Vladul Cocorăscul vel logofăt.

<Notă :>

S-a cercetat Je către comisie, și s-a adevărit. D. Pallady hotarnic și inginer al Commisiei.

1831 februarie 10.

Arh. St. București, fond Familia Crețulescu, Moșia Făcăeni, 1, fila 3.

4

1681 (7189) februarie 3, București. Marica, fata lui Iane sluger, sora Voichiței din Ojogeni, vinde domnului Șerban vv. partea sa din satul Făcăeni, jud. Ialomița, 1450 stinjeni, moșie fără rumâni, zestre de la mama sa Vlădae, cu 66 lei stinjenul în total 725 taleri.

Adecă eu jupîneasa Mariica, fata lu Iane slugeariul, sora jupîneasei Voichiței de la Ojogeani, scriu și mărturisesc cu acesta al meu zapis ca să fie de bună credință la cinstită mina mării sale domnu nostru, Noi Șerban vovod, cum să să știe că am vîndut mării sale, toată partea mea de moșie, de la satul Făcăianii, oț sud Ialomița, den cîmpu, den apă, den șezutul satului și de peste tot hotarul și cu tot venitul, de pretutindinea, den hotar pînă în hotar, vericît

¹⁶ Iată și mărturii punem domnia mea.

¹⁷ Și Dumitrașco logofăt a scris în prea frumoasa cetate de scaun București, luna ianuarie a opta zi și de la Adam anul 7189 <1681>.

¹⁸ Io Șarban vovod din mila lui Dumnezeu domn.

să va aleage, însă stînjeni 1450, moșia fără de rumâni, care moșie îmi iaste și mie dată de zeastre de la mumă-mea, jupîneasa Vlădae, afară den partea surori-mea, Voichiței, care am dat la sfînta și dumnezeiască mănăstire de la Cotrăceani, hramul Ouspenie Presveați Bogorodiță, stînjeni 1000. Și am vîndut mării sale stînjenul, cîte bani 66, care fac peste tot talere 725 și mi-au dat măriia sa acești bani ce scriu mai sus, toți, gata deplin în mîna mea, drept aceeaia am dat și eu această moșie, ce scrie mai sus mării sale, ca să fie moșie statătoare mării sale și coconilor mării sale, în veaci.

Și boiari mărturie carii vor iscăli mai jos și eu pentru mai adeverită credință pusu-mi-aam numele mai jos ca să se crează.

Și am scris eu Stanciul logofăt cu învățatura dumneai în București.

ПИС МЕСТЦА ФІКРОВАНИ І ДЕНЬ ВЪ ЛѢТЪ 2010¹⁹

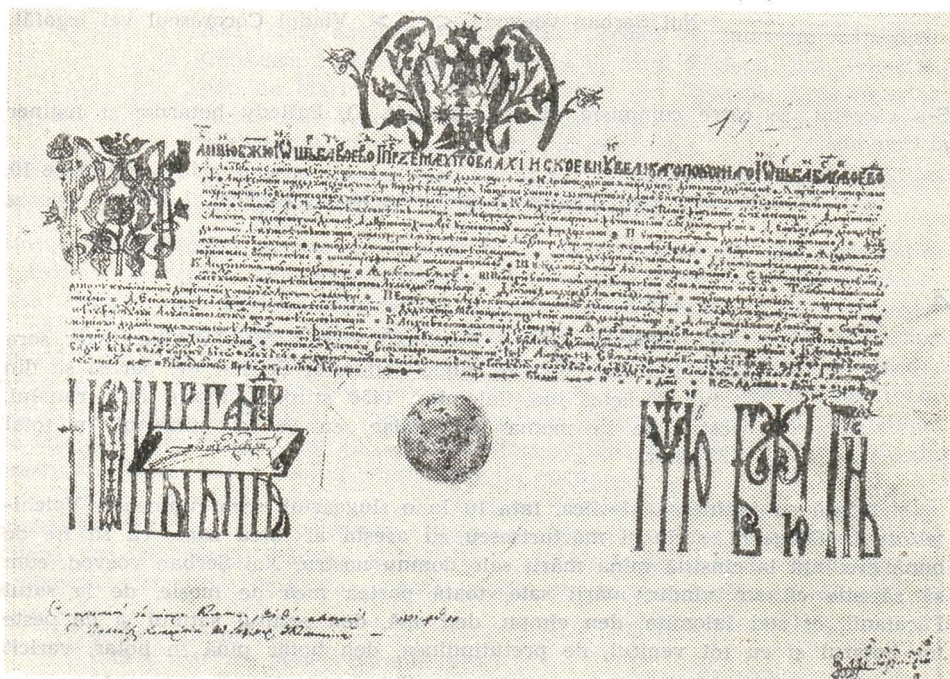
Eu jupîneasa Mariica, fata lui Iane sluger, sora jupîneasei Voichiții de la Ojogeani; Radul Năstourel vel ban mărturie, Badea vel dvornic mărturie, Stoia vel clucer mărturie, Vladul Cocorăscul vel logofăt mărturie, Curue clucer mărturie, Bunea vel postelnic mărturie, Barbu vel păharnic mărturie, Az Alexandru vel stolnic mărturie, Papa vel comis mărturie, Diicul medelnicer mărturie, Statie sluger, Nica biv vel sluger mărturie, Ianăș căpitan mărturie, Mihul Brătășan vel pitar mărturie, Șarban logofăt mărturie, Șarban Cantacuzino vel cămăraș mărturie, Manta vtorii vistier mărturie, Atanasie Sărăcinescul vel armaș mărturie, Miloș biv vel armaș mărturie, Costandin vistiar mărturie, Papa vistier mărturie, Mihalcea șătrar mărturie, Pătru Milescul mărturie.

<Notă >

S-a cercetat de către comisie și s-a adevărit. D. Palladi hotarnic și inginer al comisiei.

1831 februarie 10.

Arh. St. București, fond Familia Crețulescu, Moșia Făcăeni, 1, fila 4.

Documentul din 1681 (1719) ianuarie 8, București

NOI DOCUMENTE TURCEȘTI PRIVIND
EVENIMENTELE DIN 1821—1822

Complexitatea evenimentelor petrecute la 1821 în Principatele Române, ilustrată de multitudinea mărturiilor documentare¹ și diversitatea interpretării acestora², impune examinarea temeinică a faptelor, înțelegerea adecvată a resorturilor și a dialecticii lor, pentru definirea — fără puțință de tăgadă — a adevărilor despre revoluția condusă de Tudor Vladimirescu. Îndeplinirea unui asemenea deziderat depinde, în bună măsură, de lărgirea bazei documentare, prin depistarea și punerea în lumină a noi mărturii menite să completeze informațiile cunoscute în privința cauzelor și efectelor multiple ale acestei revoluții, a contextului politic intern și extern în care ea s-a desfășurat, astfel încît semnificațiile ei majore, care îi conferă atributele de moment important al luptei poporului român pentru emancipare socială și națională, să decurgă în chip firesc din analiza cît mai multor elemente probatorii.

În spiritul acestei cerințe, semnalăm cîteva documente turcești inedite, făcînd succinte considerații asupra conținutului lor, cu referiri la valoarea de ansamblu a surselor turco-osmane. Documentele respective, pe care le publicăm în traducere și sub formă de facsimil, fac parte din prodigioasa colecție „Scrișori (autografe) imperiale” (*Hatt-ı Hümayûn Tasvîfî*) de la Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri (*Başbakanlık Arşivi*) din Istanbul; ele întregesc informațiile cuprinse în sursele de aceeași natură, incluse în volumul³ recent apărut, la Editura Academiei, sub egida Direcției generale a Arhivelor Statului și Institutului „Nicolae Iorga”.

Izvoarele turco-osmane, încă prea puțin folosite de istoriografia românească — deși nu pot fi trecute cu vederea unele contribuții remarcabile⁴ — oglindesc destul de clar (desigur, cu subiectivitatea de rigoare) împrejurările politice și militare în care s-au desfășurat revo-

¹ Pentru bibliografie, vezi Nicolae Lău, *Anul revoluționar 1821 în istoriografia românească (contribuție bibliografică)*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. 24, nr. 1/1971, p. 77—92; Valeriu Stan, *Bibliographie historique concernant l'année révolutionnaire 1821*, în „Revue roumaine d'histoire”, nr. 1/1971, p. 215—233.

² Vezi Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1971, p. 15—33; G. D. Iscriu, *Prelegeri de istoria modernă a României (Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu)*, București, 1975, p. V—XIV (introducere); Mircea T. Radu, *1821. Tudor Vladimirescu și revoluția din Țara Românească*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1978, p. 17—29.

³ *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*. Edit. Acad. R. S. România, București, 1980. (În continuare se va cita: *Revoluția din 1821*).

⁴ H. D. Siruni, *Documente turcești referitoare la evenimentele din 1821—1822*, în „Arhiva românească”, nr. 4/1940, p. 259—263; Mihail Guboglu, *Un mănunchi de documente turcești privind evenimentele din țările române în jurul anului 1821*, în „Revista Arhivelor”, vol. X, nr. 1/1958, p. 234—256; Mustafa A. Mehmet, *Acțiuni diplomatice la Poartă în legătură cu mișcarea revoluționară din 1821*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. 24, nr. 7/1971, p. 63—76.

luția pandurilor și acțiunile eteriștilor. Mai mult, coroborate cu detaliile furnizate de alte surse documentare intrate deja în circuitul științific, ele capătă valențe deosebite, facilitând cunoașterea aprofundată a rolului hotărâtor pe care l-a avut Poarta otomană în evoluția evenimentelor de la 1821, și nuanțind unele aspecte referitoare îndeosebi la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu.

Astfel, privite prin prisma documentelor turcești, revoluția românească și mișcarea eteristă apar ca două acțiuni independente una de cealaltă, urmărind țeluri proprii și adoptînd căi deosebite pentru realizarea acestora. În sprijinul unei asemenea concluzii pot fi citate expresiile folosite — în actele oficiale emise de autoritățile otomane — pentru caracterizarea lui Tudor Vladimirescu, a lui Alexandru Ipsilanti, și pentru aprecierea scopurilor urmărite prin acțiunile lor⁵. Firește, cuprinzînd interpretările date de diriguitorii otomani *faptelor* și *proclamațiilor* conducătorilor celor două mișcări, documentele turcești nu oferă nici un indiciu în privința colaborării dintre aceștia, dar, în schimb, ilustrează — chiar dacă printr-o singură piesă⁶ — starea de încordare ivită în raporturile lor. În aceeași ordine de idei, edificatoare considerăm că este și opinia sultanului Mahmud al II-lea, consemnată pe marginea scrisorilor trimise de muhafizul Brăilei, Yusuf pașa, în legătură cu evenimentele de la Galați (masacrarea musulmanilor de către eteriști). Suveranul otoman, păstrînd o oarecare rezervă față de autenticitatea faptelor relatate, sesiza deosebirea existentă între natura acestora și cea a „disputei” declanșate în Țara Românească (vezi *doc. nr. 1*). Se înțelege că îndoiala sa nu izvoră din necunoașterea acțiunilor și țelurilor slugerului, ci probabil, din faptul că, în acel moment, îi lipseau probele elocvente asupra ingerinței țariste, căci, ulterior, cînd i-au parvenit informații suplimentare, semnificația celor întîmplate în tîrgul dunărean i se releva într-o manieră⁷ ce nu mai necesită comentarii.

Dacă admitem că „singura trăsătură care unea cele două mișcări era *perspectiva generală a unui nou conflict între Rusia și Turcia*”⁸ (s.n. — V.V.), ne explicăm optica demnitarilor Porții față de tulburările din Țara Românească și Moldova, dar mai ales vehemența cu care ei au reacționat la aflarea amănuntelor despre faptele eteriștilor și aprehensiunile lor înainte de și după aplicarea măsurilor menite să reglementeze situația. Într-adevăr, după cum rezultă și din documentele turcești, Poarta a privit criza din Principate — declanșată de insurecția pandurilor și agravată de acțiunile eteriștilor — din unghiul relațiilor sale cu Rusia, fiind preocupată în permanență ca acestea să nu degenereze în conflict armat. Politica sa de așteptare pe care a promovat-o în cazul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu a fost, desigur, dictată de obligativitatea respectării statutului internațional al Principatelor⁹, orice încălcare a acestuia implicînd reacția curții imperiale ruse (puterea protectoare), dar și de faptul că, efectiv, nu era încă pregătită pentru o

⁵ Cf. *Revoluția din 1821*, p. 120, 129—130, 290, 380; vezi și Valeriu Veliman, *Aspecte ale relațiilor româno-otomane în perioada 1821—1828*, în „Revista Arhivelor”, nr. XL, nr. 3/1978, p. 314.

⁶ *Revoluția din 1821*, p. 207—208.

⁷ *Ibidem*, p. 183.

⁸ Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848 (Introducere în istoria modernă a României)*, Edit. Junimea, Iași, 1980, p. 60.

⁹ Apostol Stan, *Revoluția de la 1821 și statutul internațional al Principatelor Române*, în „Revista de istorie”, tom. 33, nr. 8/1990, p. 867.

intervenție armată promptă și de mare anvergură¹⁰, acțiune care, dealtfel, la vremea respectivă, nu se dovedea a fi absolut necesară, date fiind evoluția evenimentelor și necontestarea suzeranității sale de către conducătorul pandurilor¹¹.

Dar, prin apariția eteriștilor în Moldova, „situația s-a complicat și mai mult”.¹² Aceasta, fiindcă acțiunile eteriste, avînd un *caracter vădit antiotoman*, demonstrat prin natura lor și întărit de *proclamațiile* lui Alexandru Ipsilanti — chiar dacă ele (*și nu cele ale lui Tudor Vladimirescu !*) erau „compuse din vorbe deșarte”¹³ — au provocat o puternică impresie în rîndul supușilor musulmani și demnitarilor Porții, neliniștiți și de evenimentele din Moreea.¹⁴ Intuind implicațiile grave pe care le puteau avea — pentru starea imperiului — noile schimbări survenite în Principate, odată cu pătrunderea aici a insurgenților eteriști, conducătorii otomani au înțeles că sosise momentul să ia măsurile convenite pentru rezolvarea, prin forță, a crizei, o asemenea atitudine fiind și în spiritul hotărîrilor Sfintei Alianțe¹⁵. Printre aceste măsuri, s-a impus ca o necesitate stringentă intervenția armată. În legătură cu aplicarea măsurii respective, reclamată mai întîi de prezența eteriștilor în Moldova¹⁶, și apoi de instalarea lor în Țara Românească, s-a declanșat o intensă activitate diplomatică la Poartă¹⁷, relațiile ruso-otomane parcurgînd în această perioadă o fază de extremă încordare, pînă la ruperea lor prin plecarea baronului Stroganov¹⁸.

Rapoartele vizirale privind convorbirile dintre baronul Stroganov, ambasadorul rus la Constantinopol, și ministrul afacerilor externe (*reis efendi*) al Porții reflectă pregnant evoluția atitudinii celor două puteri față de evenimentele din Principate. Valoarea lor documentară este incontestabilă : înfățișînd probleme de maxim interes pentru Poartă, prezentate sultanului spre aprobare, ele ne permit să pătrundem în culisele diplomației otomane, să cunoaștem atmosfera și conținutul dezbatărilor din divanul imperial. Aflăm, astfel, motivația atitudinii Porții în împrejurările anului revoluționar 1821, argumentele invocate de ea în încercarea de a tranșa în favoarea sa disputa diplomatică cu puterea cu care era nevoită să împartă hegemonia în privința Principatelor. Cum perioada martie-aprilie este aceea cînd se decide, într-un fel, deznodămîntul evenimentelor din Țara Românească și Moldova, ne oprim asupra

¹⁰ Pentru detalii privind concentrarea trupelor de intervenție, vezi *Revoluția din 1821*, p. 210—211, 294—297 ; Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 314.

¹¹ În privința atitudinii lui Tudor față de Poartă, vezi G. D. Iscriu, *op. cit.*, p. 19—20 ; Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 445 și urm.

¹² Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale mișcării revoluționare din 1821*, București, 1973, p. 76.

¹³ *Revoluția din 1821*, p. 290.

¹⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* (Istoria Imperiului otoman), V. cilt., 2 baski, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1961, p. 113.

¹⁵ Cf. *Istoria diplomației*, sub îngrijirea lui V. P. Potemkin, vol. II, (București), 1947, p. 115—117.

¹⁶ Vezi rezoluția sultanului : (*Să se facă eforturi ca oastea aceea [de la serhat] să intre în Principate o zi mai devreme !*), consemnată pe versiunea turcă a raportului adresat, la 7 martie (st.v.), baronului Stroganov, de către Pini, în legătură cu intrarea eteriștilor în Moldova, în *Revoluția din 1821*, p. 106.

¹⁷ Pentru detalii, vezi Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 291—307 ; Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*

¹⁸ Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 310.

ei, prezentînd pe scurt unele chestiuni care au făcut obiectul convorbirilor de atunci dintre reprezentanții Porții și curții imperiale ruse.

Așa cum am arătat mai sus, întîile manifestări ale eteriștilor pe teritoriul Moldovei au determinat Poarta să acționeze prompt pentru apărarea poziției sale în Principate. Modalitatea hotărîtă de demnitarii otomani în acest scop a fost intervenția armată. Obținerea consimțămîntului Rusiei pentru aplicarea unei asemenea măsuri a constituit aspectul esențial al disputei diplomatice, Poarta acordînd o atenție deosebită imprimării unui caracter legitim — cît mai în spiritul tratativelor — acțiunilor sale. Grijă suveranului otoman în această privință transpare limpede din documente (vezi *doc. nr. 3*).

Pentru atingerea țelurilor lor, cele două părți au folosit mijloace și argumente oferite de însăși evoluția evenimentelor. De faptele eteriștilor este legată și ideea ingerinței țariste, aspect în privința căruia demnitarii otomani nu s-au îndoit cîtuși de puțin. În asemenea condiții, eforturile baronului Stroganov de a convinge Poarta asupra bunelor intenții ale statului său și a neamestecului acestuia în tulburările din Principate nu au avut sorti de izbîndă, declarațiile sale, precum și documentele primite din Moldova și Țara Românească — în ciuda grabei lui de a le prezenta cîrmuitorilor otomani — fiind pentru aceștia tot atîtea probe edificatoare în privința „duplicității politicii țariste”¹⁹, sau — după expresia documentelor turcești — „uneltiri și răutăți diabolice”, „pure șiretlicuri născocite împotriva musulmanilor” (vezi *doc. nr. 3*). Încercînd să preîntîmpine intervenția armată otomană și să rezolve criza pe calea tratativelor, ambasadorul rus a uzat de o gamă largă de mijloace diplomatice, în rîndul cărora s-au înscris și afirmații de genul: „Ipsilanti și Vladimirescu s-au retras și *așteaptă recomandări din partea mea* (s.n. — V.V.). Să discutăm ce-i de făcut!” (vezi *doc. nr. 4*), ceea ce, probabil, în intențiile lui se voia o dovadă a influenței sale în egală măsură asupra conducătorilor celor două mișcări și a putinței de a-i chema oricînd la ordine. Numai că o asemenea declarație nu a avut efectul scontat de autorul ei, ci, dimpotrivă, a întărit opțiunile Porții pentru rezolvarea crizei din Principate, contribuind, poate, și la neluarea în seamă și interpretarea nefavorabilă a demersurilor românești făcute în acea perioadă. Căci așa ne explicăm de ce, bunăoară, *mahzarul* înaintat Porții de mitropolitul și boierii pămîntenj din Moldova, prin intermediul muhafizului de Brăila²⁰ — document menționat în mod expres (vezi *doc. nr. 4*) și prin care se cerea numirea unui nou voievod de către Înalțul Devlet, în locul lui Mihail Suțu, fugit din țară — este calificat, alături de alte cereri exprimate din Principate pentru desemnarea de voievozi, drept o încercare de subminare — „în conformitate cu metoda Rusiei” (cf. *doc. nr. 4*) — a măsurilor plănuite de diriguitorii otomani pentru instituirea liniștii și ordinii în Țara Românească și Moldova.

¹⁹ Cf. Mircea T. Radu, *op. cit.*, p. 193 și urm.

²⁰ La 26 aprilie 1821, Yusuf pașa, muhafizul Brăilei, confirma primirea unor arzuri din Moldova — vezi Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, București, 1965, p. 443. Vezi și „magzarul boierilor moldoveni fugiți în Bucovina...”, datat [5 aprilie 1821], în *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. II, București, 1959, p. 42—45.

Neîndoielnic, Poarta a fost convinsă de amestecul țarist în evenimintele din Principate (repetăm — cu mențiune specială la adresa acțiunilor eteriste), dar maniera în care a interpretat, la un moment dat, acest aspect, ne arată că s-a folosit de el ca de o armă diplomatică, în sensul că, acceptînd formal explicațiile baronului Stroganov pe tema respectivă, a cerut însă și dovezi concrete în sprijinul lor²¹. Și, cum Rusia nu i-a oferit dovezile cerute care vizau, în special, extrădarea domnului Moldovei și modalitățile de pedepsire a insurgenților, Poarta a avut prilejul să invoce necesitatea de a pune ea capăt, cu mijloacele și metodele sale, unei situații care, potrivit tratatelor, îi reclamau oricum intervenția (vezi *doc. nr. 4*). Iar intervenția ei a fost, precum se știe, una armată. Pentru că împrejurările — conform opiniei Porții — au impus-o, numirea voievozilor depinzînd de evoluția acestora. Ca o ilustrare a radicalismului demnitarilor otomani, mai notăm și propunerea lor privind desemnarea de muhafizi (guvernatori militari) în Principate.

Cu privire la intervenția armată otomană, date interesante cuprinde și raportul (vezi *doc. nr. 2*) prezentat Porții, după 6/18 aprilie, de către Scarlat Callimachi, numit domn al Țării Românești, la 14 februarie 1821²², dar reținut ulterior în capitala imperiului datorită evenimentelor cunoscute. Rezumînd informațiile ce i-au fost transmise de caimacamii săi aflați în acea perioadă la Giurgiu, voievodul se referă la plecarea precipitată a lui Ipsilanti spre munți, prezența pandurilor în București și în alte județe — „deși Tudor a anunțat că se va retrage în părțile Olteniei” — intrarea unor efective otomane²³ pe teritoriul Țării Românești și dificultățile legate de aprovizionarea lor. Este demn de subliniat faptul că nota rezumativă, consemnată pe acest document, nu reține decît amănuntele privind acțiunea trupelor otomane, ceea ce dovedește, pe de o parte, că datele referitoare la insurgenți erau deja cunoscute, iar pe de alta, că pătrunderea oștilor în Țara Românească era o inițiativă a autorităților otomane de la Dunăre, conformă cu planul preconizat de Poartă, dar inoportună în acel moment (luna aprilie) cînd încă nu se luase o hotărîre definitivă în acest sens²⁴. Dealtfel, rezoluția sultanului este edificatoare (vezi *doc. nr. 2*).

În sfîrșit, scrisoarea muhafizului de Vidin (vezi *doc. nr. 5*) — adresată unui înalt demnitar otoman, probabil, în iulie 1822 — consemnează o parte din măsurile luate de Poartă, în urma negocierilor din aprilie-mai același an cu delegațiile boierilor pămînteni din Țara Românească și Moldova²⁵. Una dintre aceste măsuri — cea mai însemnată — a fost restabilirea domniilor pămîntene, fapt socotit, cu justete, și o consecință a revoluției conduse de Tudor Vladimirescu.

Cît privește traducерile, menționăm că parantezele drepte marchează interpolările noastre, menite să faciliteze înțelegerea textului sau datările incerte iar parantezele rotunde — termeni folosiți în documente.

VALERIU VELIMAN

²¹ *Revoluția din 1821*, p. 275—278.

²² Cf. Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 313—314.

²³ Vezi și *Documente privind istoria României, Răscoala din 1821*, vol. II, p. 56.

²⁴ *Revoluția din 1821*, p. 210.

²⁵ Pentru detalii vezi Mustafa A. Mehmet, *op. cit.*, p. 66—76.

[1821 martie]. Un înalt demnitar al Porții raportează sultanului Mahmud al II-lea despre convorbirea dintre ministerul afacerilor externe al Porții (reis efendi) și însărcinatul cu afaceri al Rusiei (elciul), traducerea documentelor oferite de acesta din urmă, scrisorile primite din partea muhafizilor de Brăila și Tulcea, și valiului de Silistra, cu privire la evenimentele de la Galați; fuga fratelui și capuchehaiei domnului Moldovci. Rezoluția sultanului.

[Hatt-i hümayûn]¹:

Vizirul meu,

Cele cuprinse în raport și în celelalte documente au fost văzute de mine. După ce se vor defintiva procesul verbal și documentele (*kâğıtlar*) care se traduc, să cooptezi în Consiliul imperial pe câțiva dintre înțelepții demnitari ai Înalțului meu Devlet și pe cei ce se ocupă de pregătirea expediției și, citind [cu toții] documentele menționate și discutînd pe larg asupra lor, să raportezi hotărîrea luată!

Sigilarea caselor moldovenilor fugiți este o chestiune de viitor. *Arnavud karyesi* și *Kuru Çeşme*² sînt locuri populate; desigur, un om care a fost văzut poate fi găsit. Aflîndu-se, prin mijlocirea zabiților satelor menționate, cum au fugit [moldovenii], să se procedeze întocmai! Poate că, dacă se pune mîna pe unul sau doi dintre ei, atunci va fi lesne să se ia o măsură.

*Gloriosul, generosul, mărețul, puternicul
și binefăcătorul meu efendi, padişahul meu,*

Sosînd de la supusul Yusuf paşa, muhafiz de Brăila, scrisori (*tahrirât*) despre evenimentele petrecute la Galați, și ele fiind supuse înaltei priviri atocuprinzătoare, în partea lor de sus, s-a consemnat, cu generozitate, imperialul *hatt-i hümayûn*, ce împodobește fila, glăsuind următoarele: „Dacă e așa cum scrie sus-numitul, [cele întîmplute la Galați] nu seamănă cu disputa iscată în Țara Românească, ci se arată a fi de altă natură. Să vedem, ce va spune elciul Rusiei³ la convorbire. De acum înainte, trebuie să se ia măsurile cuvenite!”

Așa cum s-a adus la cunoștința imperială, ieri, supusul reis efendi⁴ s-a întîlnit, în casa sa de pe țărmul mării, cu elciul Rusiei; după ce pomenitul elciu și-a terminat declarațiile, supusul reis efendi a informat în scris, pe scurt, asupra întrunirii, în prezent întocmindu-se prezentarea amănunțită [a celor discutate]. De asemenea, s-a dispus ca documentele oferite de pomenitul elciu în timpul convorbirii să fie traduse; desigur, cînd vor fi gata, se va cere îngăduința și ele vor fi prezentate majestății [voastre] imperiale⁵. Rezumatul [celor discutate] a fost prezentat, spre a fi adus la cunoștința imperială.

Ieri, spre seară, din partea supușilor muhafizi de Brăila și Tulcea, și valiului de Silistra⁶, au sosit scrisori despre cum s-au întîmplat evenimentele menționate;

¹ Apostila (rezoluția) sultanului; se numea și *hatt-i şerif*.

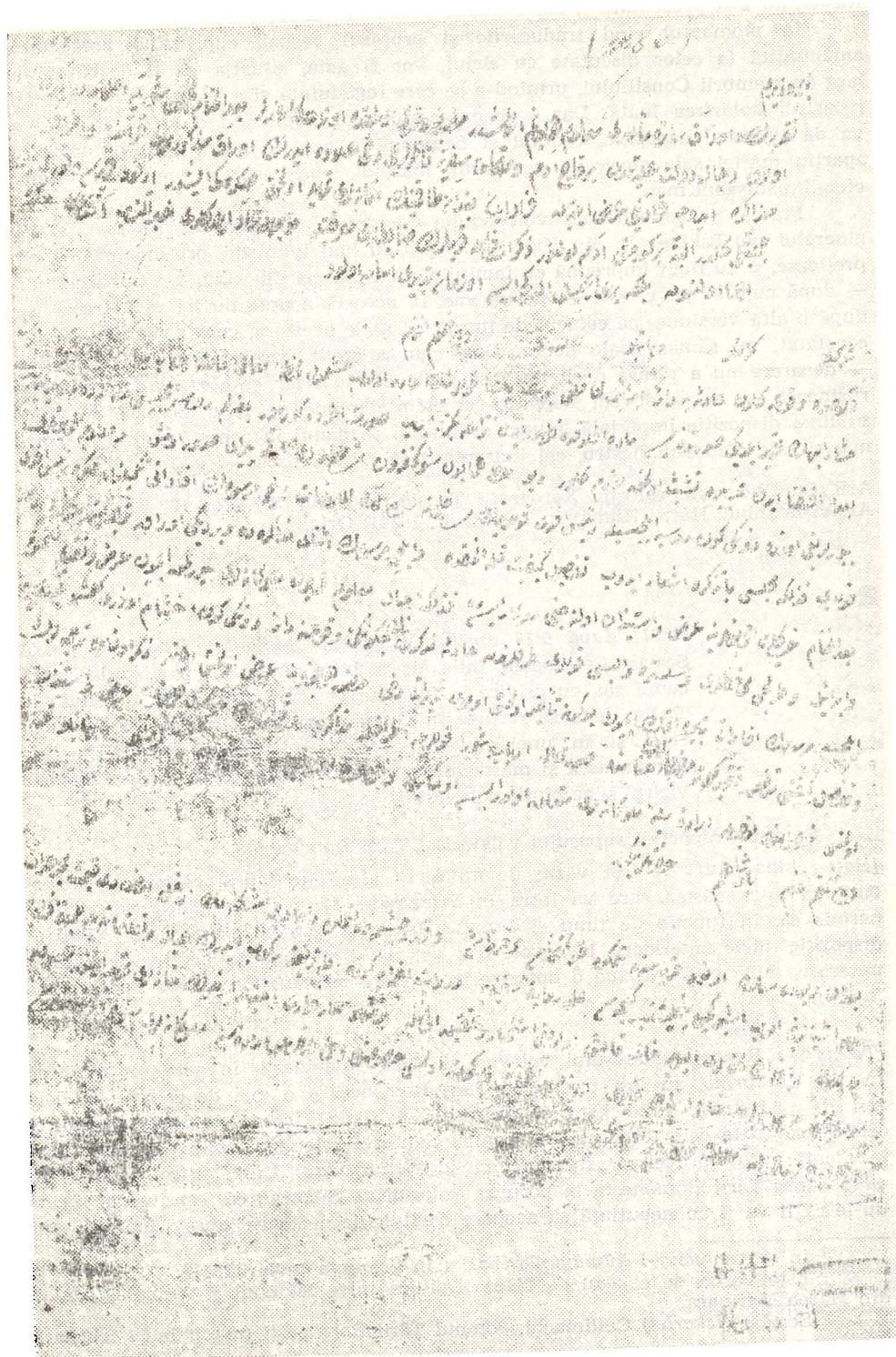
² Azi, cartiere ale Istanbulului.

³ Baronul Stroganov, însărcinat cu afaceri al Rusiei la Poartă.

⁴ Probabil Doğramaci-zâde Mehmed Hâmid Bey, ministru de externe al Porții, în perioada 8 martie — 1 noiembrie 1821.

⁵ În text: *hâk-pâyî hümayûnlarına arz...* (a așterne la pămîntul călcat de imperialele picioare“).

⁶ Mehmed Selim paşa.

fiind reținute pînă astăzi, pentru a se înțelege declarațiile pomenitului elciu al Rusiei, au fost prezentate și ele augustei [dumneavoastră] persoane⁷.

În momentul cînd traducерile și procesul verbal, cuprinzînd prezentarea amănunțită [a celor discutate cu elciu], vor fi gata, situația va fi dezbătută pe larg cu membrii Consiliului, urmînd a se cere îngăduința și a se prezenta majestății [voastre] hotărîrea luată. Dar, asemenea probleme depinzînd de felul în care se va da sublima dispoziție, ordinul și firmanul în această privință și în orice caz aparțin măriei sale gloriosul, generosul, mărețul, puternicul și binefăcătorul meu efendi, padișahul meu.

Fratele și capuchehaia voievodului Moldovei, din *Arnaud Karyesi*, și fiul ginerelui său Eşkine (?), din *Kuru Çeşme*, și-au luat lucrurile, precum unele pietre prețioase, și au fugit împreună cu familiile și cu toți cei din suita lor, îmbarcîndu-se — după cum se povestește — pe un vas, în această noapte de joi ce a trecut, sau după o altă versiune, pe caiacul de insulă⁸. Casele acestora, cum s-a anunțat și s-a constatat, au rămas goale acum. Dar, cum a sigila casele mai sus pomeniților — deoarece nu a rămas decît de a se sigila casele celor ce aleg o asemenea fugă rușinoasă — ori a dovedi nepăsare și calm depinde de felul în care se va da sublima dispoziție imperială, atunci ordinul și firmanul în această privință aparțin măriei sale efendi-ul nostru, cel îndreptățit să poruncească.

Arh. St. București, colecția Xerografii Turcia, pachetul XV, doc. 44; (Başbakanlık Arşivi Istanbul, Hatt-i Hümayûn Tasnifi nr. 16341) Orig.

2

[1821] după 6/18 aprilie. Raportul domnului Țării Românești, Scarlat Callimachi, întocmit pe baza scrisorilor trimise de caimacamii săi, cu privire la fuga lui Ipsilanti spre hotar; intenția lui Tudor de a se retrage în Oltenia; prezența pandurilor în București și în unele județe; efectivul oștenilor trecuți în Țara Românească și măsurile luate pentru aprovizionarea lor. Raportul viziral și rezoluția sultanului.

Smeritul raport al supusului voievod al Țării Românești⁹.

[Hatt-i hümayûn]: A fost văzut de mine. În afară de faptul că nu s-a hotărît cum va intra oastea care va intra în Principate, nu s-a știut dacă este sau nu permis ca, în funcție de timp și situație, Iskerlet să afle [acest secret]. Potrivit dispoziției mele anterioare, la nevoie i se vor da și acestuia explicațiile și sfaturile necesare, după ce se va lua o hotărîre în privința muhafizilor ce vor fi desemnați în Principate.

[Telhis¹⁰]: Raportul supusului voievod al Țării Românești, în care se arată că, în cele din urmă, au fost trecuți în Țara Românească o mie de călăreți și două mii de pedestrași, fiind gata și pregătiți să treacă îndată încă patru mii de oșteni; că toate cele trebuincioase pentru tainurile oștenilor menționați sînt ținute în atenție prin mijlocirea ispravnicului județului (*kaza*) Ilfov, desemnat de către caimacamii Țării Românești, la porunca valiului de Silistra; că, ispravnicul scriindu-le că îi va fi cu neputință să acopere cheltuielile necesare [aprovizionării], cînd

⁷ În text: *huzûr-i hümayûnlarına...* („în prezența imperială“).

⁸ Este vorba de caiacul ce făcea legătura între Istanbul și insulele (*adalar*) din Marea Marmara.

⁹ Scarlat (*Iskerlet*) Callimachi, domnul Țării Românești (numit la 14 februarie 1821).

¹⁰ Raport al marelui vizir către sultan; notă rezumativă asupra documentelor prezentate sultanului prin intermediul marelui vizir.

numărul oștenilor va crește mai apoi, pomeniții caimacami nu s-au încumetat a da vreo instrucțiune, deoarece ei nu știu cum glăsuiește sublima dispoziție în această privință. A fost prezentat spre a fi supus privirii imperiale.

Cînd va ajunge la înalta cunoștință că pomenitului voievod i se va comunica să scrie caimacamilor săi ca să ducă la îndeplinire sublima dispoziție imperială așa cum glăsuiește ea în această privință, că situația va fi semnalată și amintitului valiu de Silistra, atunci ordinul și firmanul ce urmează depînd de măriia sa efendi-ul nostru, cel îndreptățit să poruncească.

În scrisorile (*evrak*) din șase ale acestei luni aprilie, sosite mai apoi astăzi, din partea supușilor mei caimacami, sînt cuprinse următoarele: potrivit celor arătate mai înainte de pomeniții caimacami, Ipsilanti, fugind din București, s-a retras din părțile munților spre granița Austriei; aflîndu-se că, deși Tudor a anunțat că se va retrage în părțile Olteniei (*Kara Eflâk*), afurisiții, care-i sînt ajutoare, colindînd tîrgul București și împrejurimile, s-au avîntat și prin diferite județe, pomeniții caimacami au trimis spre București un om de-al lor de încredere, ca să cerceteze situația, și, dacă vor reuși să obțină informații autentice, ei vor fi atenți să le comunice muhafizului de Giurgiu și altor muhafizi; [dealtfel], el au adus la cunoștință numitului muhafiz corespondența ce le-a parvenit din partea boierilor Țării Românești și a altora, scriind răspunsuri cuvenite, în spiritul bunei conduite; în cele din urmă, din părțile Silistrei au trecut în Țara Românească trei mii de oșteni victorioși — o mie de călăreți și două mii de pedestrași — fiind gata și pregătiți de trecere încă alți patru mii de oșteni; vestea respectivă i-a cutremurat pe cei mici și cei mari din tagma tilharilor; cheltuielile pentru tainurile necesare sus-menționaților oșteni victorioși vor fi suportate de ispravnicul județului Ilfov, desemnat de către pomeniții caimacami, la porunca mării sale norocosului muhafiz (sic!) de Silistra, dar pomenitul ispravnic scriindu-le că îi va fi cu neputință să acopere cheltuielile necesare [aprovizionării], cînd numărul menționaților oșteni va crește, pomeniții caimacami [au cerut lămuriri în această privință]⁴¹ și, neștiind cum glăsuiește sublima dispoziție, nu s-au încumetat a da în scris vreo instrucțiune în această privință.

De aceea, s-a dovedit curajul de-a prezenta [cele de mai sus] și, cînd ele vor ajunge la cunoștința autocuprinzătoare și binefăcătoare, atunci ordinul și firmanul ce urmează depînd de măriia sa cel îndreptățit să poruncească.

Arh. St. București, colecția Xerografii Turcia, pachetul XV, doc. 43; (Başbakanlık Arşivi Istanbul, Hatt-i Hümayûn Tasnifi nr. 16330). Orig.

3

[1821 aprilie.] Raportul prezentat de un înalt demnitar otoman sultanului Mahmud al II-lea, cu privire la discuțiile purtate în Consiliul imperial pe marginea problemelor abordate la convorbirea dintre reis efendi și elciul Rusiei; atitudinea preconizată de demnitarilor otomani față de ingerințele țariste în evenimentele din Principate. Rezoluția sultanului.

(Hatt-i hümayûn):

Vizirul meu,

Cuprinsul raportului [tău] și scrisorile numitului muhafiz au fost văzute de mine.

Pătrunși de credința în ajutorul stăpînului lumii¹² și în spiritul prea-generosului profet¹³, toți credincioșii au obligația de a fi uniți în simțiri în această privință, căci [nu-l vorba] de a sluji augusta mea persoană și Înalțul meu Devlet, ci religia mahomedană. Cel întreg la minte nu 'se poate bucura de tihnă atîta timp cît nu se pune capăt acestor tulburări. Pomenitului elciu să i se răspundă așa cum s-a găsit de cuvință în Consiliu, dar să se dovedească atenție ca, din punct de vedere juridic, să nu încălcăm tratatul. Oricum, adevărul este de partea credincioșilor uniți prin bunele intenții ale ilustrului Allah !

*Gloriosul, generosul, mărețul, puternicul
și binefăcătorul meu efendi, padișahul meu,*

Ieri, a sosit, cu onoare, la Poarta fetvalei protectoare¹⁴, umilul meu raport, împodobit în partea de sus cu imperialul *hatt-ı hümâyûn*, și care cuprindea procesul verbal înaltnat Sublimei Porți împărătești, cu privire la declarațiile făcute de elciul Rusiei și la răspunsurile ce au trebuit să se dea din această parte¹⁵, în timpul întrevederii pe care pomenitul elciu a avut-o, la cererea sa, duminica trecută, cu supusul reis efendi. Și, pentru ca declarațiile și propunerile făcute de pomenitul elciu să fie tuturor cunoscute, s-a dat citire amintitului proces-verbal și imperialului *hatt-ı şerif*, de bun augur, consemnat cu generozitate în partea sa de sus.

Ca o confirmare a faptului că metoda adoptată de ruși este plină de înșelăciune, documentele adresate de bimbașa Sava, care se află la București, și de Ipsilanti, calmacamilor Țării Românești de la Giurgiu, au fost trimise întocmai lui Iskerlet bey¹⁶, iar traducerile lor sosind la Înalta Poartă odată cu scrisorile supusului mîrmiran Ismail Hakkî pașa, muhafiz de Giurgiu (*Yerköklü*), au fost citate și ele în fața celor prezenți.

Preasupuși [demnitari] au arătat cu toți următoarele : răufăcătorii (*şekâ-velkârlar*) iviți în Principate adevăresc întru totul viclenia rușilor, iar modul în care ei încearcă să obțină, de această dată, iertarea păcatelor și greșellilor lor, reprezintă o instrucțiune de-a rușilor ; toate cele declarate, de această dată, cu bunăvoință, de pomenitul elciu, fiind uneltiri și răutăți diabolice, adăugate la sămînța răului, fără îndoială, sînt pure șiretlicuri născocite împotriva musulmanilor ; întrucît este clar și cunoscut tuturor faptul că atitudinea de prietenie și colaborare promovată față de ruși nu a avut niciodată vreun rezultat, ci a adus numai prejudicii Înalțului Devlet atît pe timp de pace, cît și pe timp de război, de acum înainte, sub pavăza sfîntului *şeriat*¹⁷, să nu se mai dea niciodată ocazia de a fi înșelați de asemenea șiretlicuri și să se dovedească atenție pentru ca, pe cît posibil, Înalțul Devlet să nu prilejuiască vreo situație [care să ducă] la încălcarea tratatului ; fiind trup și suflet cu spiritul trimisului lui Allah, în strînsă unitate și înțelegere să se depună strădanii pentru aranjarea cît mai grabnică a problemelor cuvenite, căci statul mahomedan nu se află în siguranță. Și, deoarece răspunsurile date la cele invocate de pomenitul elciu la întrunirea trecută au fost de o manieră nimerită, s-a considerat că este potrivit să se discute [cu elciul] tot în spiritul răspunsurilor de atunci.

¹² Allah.

¹³ Mahomed.

¹⁴ *Bâb-i fetva*, reședința „şeyhülislami“-ilor ; locul de desfășurare a unora dintre întrunirile miniștrilor otomani.

¹⁵ Adică, demnitari otomani participanți la întrevederea respectivă.

¹⁶ Scarlat Callimachi, domnul Țării Românești.

¹⁷ Legislația islamică.

Cînd va ajunge la înalta cunoștință că scrisorile sosite din partea numitului muhafiz au fost prezentate, spre a fi supuse privirii imperiale, atunci ordinul și firmanul ce urmează depind de mărirea sa gloriosul, generosul, mărețul, puternicul, binefăcătorul meu efendi, padișahul meu.

Arh. St. București, colecția Xerografii Turcia, pachetul XV, doc. 42; (Başbakanlık Arşivi Istanbul. Hatt-i Hümayûn Tasnifi nr. 16306). Orig.

4

[1821 aprilie—mai.] Raport prin care un înalt demnitar otoman aduce la cunoștință sultanului Mahmud al II-lea problemele discutate la una dintre întrunirile Consiliului imperial, pe marginea unor documente prezentate anterior. Se dau detalii asupra conținutului notei de răspuns către elciul Rusiei, a declarațiilor ce vor fi făcute acestuia din urmă la întâlnirea sa cu reis efendi, în legătură cu atitudinea Porții față de evenimentele din Principate, și a numirii de muhafizi în Țara Românească și Moldova. Rezoluția sultanului.

[Hatt-i hümayûn]:

Vizirul meu,

Am citit, literă cu literă, prezentul tău raport, nota ce va fi înminată pomenitului elciu și răspunsurile ce i se vor expune verbal. În conformitate cu hotărîrea luată în Consiliul imperial și după cum se arată în primul paragraf al prezentului raport, *reis [efendi]* să se întâlnească cu pomenitul elciu și, înminîndu-i nota, să spună aceste cuvinte: „Cum s-ar putea trimite voievozi [în Principate] înainte de separarea (*temyiz*) și curățarea (*tathir*)¹⁸ națiunii grece, cînd s-au întîmplat atîtea răutăți din partea sa, și ce siguranță se poate avea că ei [voievozii] nu vor fugi?” Dacă rușii, nefiind deloc de acord cu numirea muhafizilor, vor zice: „Noi intervenim deschis pentru protejarea supușilor (*reâyâ*) din Principate“, atunci, [punindu-li-se întrebarea] de ce nu i-au apărât ei [pe supuși] de răutățile făptuite de tîlhari, să se răspundă astfel: „Principatele fiind ale noastre, noi sintem și mai mult obligați să le apărăm și, de aceea, dovedim atenție“.

În afară de acestea, măsurile consemnate în al doilea paragraf nu sînt potrivite. Dregătorii și oștenii s-ar îngrijora, zicînd că „de unde, la început, serascher în Moldova fusese desemnat muhafizul de Brăila, acum e numit Hakki pașa, în fiecare zi se iau tot alte măsuri“. Oricum, Ismail Hakki pașa e nimerit ca muhafiz în Țara Românească, Salih Koç însă nu-i potrivit pentru funcția de muhafiz de Giurgiu, iar ca [Ebu-] Bekir pașa să vină acolo¹⁹, trebuie destul timp. Această problemă legată de muhafizi să fie rediscutată, pe larg, în Consiliul imperial și, găsindu-se o soluție potrivită, să- [mi] raportezi hotărîrea în privința lor!

*Gloriosul, generosul, mărețul, puternicul
și binefăcătorul meu efendi, padișahul meu,*

Umilul meu raport [trimis mai înainte] la Înalta Poartă împărătească avea următorul cuprins: „Zilele trecute, elciul Rusiei a prezentat Înaltei Porți *arzmahzarul* ce i-a parvenit prin curierul austriac și care cuprinde unele rugăminți și

¹⁸ Expresie semnificînd, în cazul respectiv, intenția autorităților otomane de a face distincție între grecii „cinstiți“ și cei „vinovați“, aceștia din urmă fiind pasibili de pedeapsa capitală.

¹⁹ Adică în Țara Românească.

Handwritten text in Persian script, likely a manuscript or a page from a book. The text is dense and covers most of the page, with some marginalia. The script is cursive and characteristic of the Qajar or Reza Shah era.

cereri de iertare adresate, de această dată, Porții celeste a lumii de către mitropolitul, episcopii și boierii Țării Românești, scrisorile întocmite de sus-zisul mitropolit al Țării Românești către patriarhul grec și către Iskerlet bey, voievodul Țării Românești, rezumatul documentelor ce i-au sosit din partea personalului consulatului Rusiei rămas în București, în legătură cu situația din acele locuri, cu felul acțiunilor răzvrătiților Ipsilanti-oğlu și Vladimirescu, și cu faptul că, ulterior, sus-amintiții s-au retras din București, fiecare în altă parte, împreună cu plebea în fruntea căreia se află, despre aceste probleme scriind și elciul o notă către slujbașii cirmuirii.

Sus-numitul voievod al Țării Românești a prezentat un raport în care arată cele cuprinse în scrisorile ce i-au sosit, în aceste momente, din partea caimacilor săi.

Printre scrisorile sosite ulterior, din partea supusului Hakki pașa, muhafiz de Giurgiu, se află o scrisoare adresată de sus-numitul Ipsilanti-oğlu amintitului elciu, care, datorită faptului că [scrisoarea] i-a fost trimisă lui, a întocmit din nou o notă către slujbașii cirmuirii, în care arată că, în prezent, numitul Ipsilanti-oğlu retrăgându-se, liniștea a luat locul tulburărilor din țară, că a sosit vremea trimiterii voievozilor și că să se discute cu el măsurile ce se impun în legătură cu rezolvarea urgentă a situației și problemelor. Scrisoarea menționată fiind trimisă în original, s-a dispus ca toate [documentele] să fie traduse.

Avînd în vedere că din fiecare dintre documentele menționate [rezultă unele] decizii, că din fiecare dintre veștile consemnate [reies] anumite adevăruri dovedite și deosebite, ele vor fi studiate și discutate, pe larg, în Consiliul imperial, pentru ca — în conformitate cu natura chestiunilor actuale și cu explicațiile ce le va da elciul — [să se știe] cum să se acționeze și cum va trebui să se răspundă amintitului elciu, în numele Înaltului Devlet. De asemenea, s-a cerut îngăduința de a raporta majestății [voastre] imperiale hotărîrea ce se va lua și a prezenta traducerea documentelor menționate“.

În partea sa de sus [a umilului meu raport], s-a consemnat imperialul *hatt-i şerif*, însoțit de glorie, ce împodobește fila, glăsuind următoarele : „Prezentul tău raport și traducerea celor șase hîrtii ale ghiaurilor au fost văzute de mine ; toate acestea și, în special, nota elciului Rusiei fiind constituite din viclenie și absurdități, să fie discutate fiecare în parte la întrunirea Consiliului în casa supusului nostru *efendi* ; să raportezi augustei mele persoane ce răspuns s-a hotărît să se dea“²⁰.

Iar în imperialul *hatt-i hümâyûn*, care sporește onoarea, emis în partea de sus a unui alt smerit raport al meu care se referea la îndeplinirea unor măsuri și care [v-] a fost prezentat, se arată următoarele : „Toate aceste chestiuni au fost îndeplinite. În afară de acestea, tuturor le este cunoscut faptul că rușii sînt cei ce, cu dispreț, au determinat națiunea greacă să îmbrățișeze cauza libertății ; poate că și alte state sînt implicate. Va să zică, înțelegînd cît de grave sînt unele chestiuni, trebuie ca, în perfectă înțelegere, să se ia măsurile necesare !“

Ulterior, a sosit o notă a supusului Yusuf pașa, muhafiz de Brăila, în care, povestindu-se despre felurite josnicii și trădări anterioare ale răufăcătorului Mihail (*Mihâl*), voievodul Moldovei, și despre fuga sa din Moldova, în aceste momente, împreună cu întreaga lui suită, se arată că s-a expediat *mahzarul* către Poarta fericirii al mitropolitului și boierilor pămînteni din Moldova, cerînd ca în locul lui [Mihail Suțu] să fie trimis un nou voievod ce va fi numit și desemnat de Înaltul Devlet. [Nota], însemnată cu roșu²¹, a fost prezentată majestății [voastre] imperiale, iar în partea ei de sus s-a emis imperialul *hatt-i hümâyûn*, care sporește onoarea, și care cuprinde următoarele dispoziții : „Potrivit tratatului (*ahden*), să se ceară

²⁰ Vezi, volumul „*Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*“, Edit. Acad. R. S. România, București, 1980, p. 278—280.

²¹ Nota rezumativă (*telhis*), scrisă, de obicei, cu cerneală roșie.

elciului ca statul rus să nu acorde protecție pomenitului hain și suitei sale, ci să-i predea Înaltului nostru Devlet, în conformitate cu tratatul de pace. Versiunea (*sûret*) prezentată de ei va fi atestat efectiv că rușii nu au nici un amestec și nu și-au exprimat acordul în privința acestei chestiuni. De aceea, documentele menționate să fie citite în Consiliul imperial, și să [mi] se raporteze ce fel de hotărîre s-a luat !"

Și, deoarece elciul Rusiei a solicitat să se întâlnească, zilele acestea, cu slujbașii cîrmuirii, pentru sus-menționatele probleme legate de Principate, s-a considerat că — decît să se facă eforturi de a se discuta și a se da replici la vorbele pline de viclenie pe care el le va rosti, ca mai înainte, în timpul întîlnirii — este bine să se întocmească o notă referitoare la modul de stabilire și îndeplinire a măsurilor ce se impun a fi aplicate în privința Principatelor, avînd în vedere felul în care sînt abordate problemele în momentele de față, metoda adoptată de ruși și toate situațiile actuale, iar la întrevedere, pomenitului elciu să i se înmîneze [nota] și să i se spună de către slujbașii cîrmuirii următoarele : „Iată, pentru a se înțelege întocmai voința și hotărîrea ultimă ale Înaltului Devlet în această privință, și pentru a nu se răspîndi vorbe, s-a întocmit [această notă]. După ce o veți citi, vă veți explica și dumneavoastră în scris opinia și hotărîrea ultimă în această privință, așa cum vor fi ele“. Astfel, s-a întocmit mai înainte o notă de răspuns.

La întrunirea Consiliului, care a avut loc ieri, în ziua de miercuri, la Poarta fetvalei protectoare, după ce s-au citit, rînd pe rînd, scrisorile sus-menționate, *mahzar-urile* sosite din Principate, traduceri hîrtiilor prezentate de elciul Rusiei, alte documente, imperialele *hatt-i hümayûn-uri*, care sporesc onoarea, și amintita notă de răspuns, s-a trecut imediat la discuții, arătîndu-se următoarele : nu este cazul de a se discuta prea mult asupra opiniei și amestecului moscoviților în toate răutățile întîmplate, deoarece răutățile provocate de ei în Principate, faptul că, pînă acum, i-au pus pe tilhari să-și schimbe [mereu] atitudinea, ca și cele spuse, de această dată, de pomenitul elciu, anume că : „Ipsilanti și Vladimirescu s-au retras și așteaptă recomandări din partea mea. Să discutăm ce-i de făcut !“ ascund în fond o sumedenie de răutăți și șiretlicuri ; faptul că s-a cerut din Principate [să se numească] voievozi reprezintă, fără îndoială, o expresie a răutăților tagmei voievozilor, în conformitate cu metoda Rusiei, pentru a împiedica măsurile preconizate de Înaltul Devlet ; cît privește măsurile ce se impun Înaltului Devlet, ca răspuns la aceste răutăți, va trebui să nu se permită trimiterea imediată a voievozilor în Principate, ci, mai întîi, să se expedieze oști de către Înaltul Devlet în Principate, cu scopul de a prinde și a stîrpi tagma tilharilor în locurile unde ei se află, și să se aplice pedepsele cuvenite, cerîndu-se rușilor extrădarea (*istirdâd*) — conform tratatului — a pomenitului Mihail și a celorlalți fugari ; întărîndu-se astfel, sută la sută, liniștea și rînduiala (*nizâm*) Principatelor, după ce Înaltul Devlet va căpăta asigurările necesare, în funcție de împrejurări, să fie numiți și trimiși voievozi ; pînă la împlinirea acestui deziderat, în Țara Românească și în Moldova, să fie desemnat și instalat cîte un muhafiz de către Înaltul Devlet ; optîndu-se pentru asemenea căi și mijloace, să se dea imediat răspuns și elciului Rusiei, în conformitate cu ele, și să se urmărească aplicarea lor întocmai. În aceeași manieră au fost analizate cu atenție și argumentate și unele părți ale amintitei note de răspuns, [toate cele menționate mai sus] fiind unanim acceptate de către toți supușii [demnitari].

De asemenea, cei de față au menționat și au arătat că, după ce situația va fi prezentată spre încuviințare majestății [voastre] imperiale, supusul *reis efendi* să se întâlnească cu pomenitul elciu și să-i ofere amintita notă, [înștiințîndu-l că ea cuprinde] hotărîrea și opinia din momentul de față ale Înaltului Devlet ; că, în afară de cererile și măsurile indicate în amintita notă, este bine ca pomenitului elciu să i se expună verbal de către slujbașii cîrmuirii următoarele : „Iată, pentru

curățarea deplină a tilharilor iviți în Principate, și pentru întărirea cum trebuie a liniștii și rânduiei, Înaltul Devlet este obligat să aplice grabnic măsuri efective și să instaleze cîte un muhafiz în Țara Românească și în Moldova, pînă ce va veni timpul trimiterii voievozilor. Scopul urmărit în primul rînd este acela de a se face distincție între supuși buni și cei răi, căci în privința lor nu mai există de mult nici încredere și nici siguranță, urmînd ca, în felul acesta, să fie pedepsiți cei ce merită, iar cei nevinovați să fie scoși la iveală și tratați cu bunăvoință. În orice caz, acestea trebuie să se întîmple întocmai, deoarece Înaltul Devlet are obligația statală și națională de a recurge la asemenea metode și căi, pentru garanția sa imediată. Numai că, în Principate, se află și locuiesc mulți sudiți ruși, care sînt amestecați cu raialele și tilharii. Muhafizii și oștile islamice urmează a se aduna și a se instala mîine²² în acele părți. Și, dacă în momentul cînd ele vor trece la aplicarea măsurilor, va trebui ca și acești sudiți să fie ofensați datorită vreunor situații și acțiuni ale lor, atunci, pentru ca din partea statului rus să nu se spună că s-a întîmplat așa și pe dincolo, și pentru ca sudiții, oricîți sînt în Principate, să nu se afle acolo cît timp vor ședea muhafizii, ei să fie acum retrași cu toții în hotarul statului rus și, slavă celui de sus, după restabilirea liniștii, se vor întoarce din nou. În afară de aceasta, date fiind necesitatea îndepărtării sudiților aflați în momentul de față la Pragul fericirii²³ și faptul că adunarea și stabilirea unor asemenea indivizi fără căpătii în țările Sublimului Sultanat contravin tratatului, urmează ca și aceștia să fie expediați de aici în ținuturile lor, astfel încît să nu ne atingem de voi din cauza lor. Negustorii ruși nu trebuie să plece, deoarece șederea lor și protejarea lor în orice situație sînt prevăzute în tratat. Și, dacă se acordă atenție protejării lor în orice situație, tot astfel ei nu au voie să stea laolaltă cu raialele. De aceea, li se va rezerva special un han, urmînd să locuiască acolo împreună cu negustorii musulmani“. [Totodată, s-a mai arătat că], în cazul cînd pomenitul elciu nu se va lăsa convins cu vorba, atunci să i se înmîneze ulterior și o notă fermă în această privință.

Deoarece, așa cum s-a explicat mai sus, pînă ce vor fi întărite toate cele legate de liniștea și rînduiala Principatelor și, în funcție de acestea, pînă cînd vor fi numiți și trimiși voievozi, este necesar ca, în Țara Românească și în Moldova, să fie desemnat cîte un muhafiz, și întrucît se impune ca acești muhafizi ce vor fi desemnați să fie inși precauți, înțelepți, atotștiutori și pricepuți, cei de față au menționat și au considerat că este bine ca Ebu-Bekir pașa, valiul Anatoliei — care, fiind însărcinat cu paza Babadagului, urmează să vină la Üsküdar²⁴ și să treacă [mai departe] — să fie schimbat la paza Țării Românești; mirmiranul Hakki pașa, muhafiz de Giurgiu, să fie numit la paza Țării Moldovei, trimițîndu-i-se ca dar sublim cincizeci de mii guruși; paza Babadagului, să i se încredințeze doar curajosului Salih pașa, muhafiz de Varna, însărcinat în mod preventiv înainte la Babadag, odată cu înălțarea sa la rangul de vizir; funcția de muhafiz de Varna să fie îndeplinită de mirmiranul Bosnali Abdülkerim pașa, care a fost trimis mai înainte ca *vekîl* la Varna; funcția de muhafiz de Giurgiu — deținută de sus-numitul Hakki pașa — și sangeacul Küstendil să fie acordate, odată cu înălțarea la rangul de mirmiran, curajosului și destoinicului *kapuci-bâşi* Salih Koç Ağa, care a venit, de această dată, la Poarta fericirii, din partea lui Hürşid pașa.

Cînd [toate acestea] vor ajunge la înalta cunoștință, ordinul și firmanul ce urmează depînd de mîria sa gloriosul, generosul, mărețul, puternicul și binefăcătorul meu efendi, padișahul meu.

Arh. St. București, colecția Microfilme Turcia, rola 8, c. 151; (Başbakanlık Arşivi Istanbul, Hatt-i Hümayûn Tasnifi) Orig.

²² În text : *yarın*, aici, cu sensul de „în curînd“.

²³ *Asitâne-i Saâdet*, adică *Istanbul*.

²⁴ Azi, cartier al Istanbulului.

[1822 iulie]. Muhaffizul de Vidin, Derviş Mustafa paşa, confirmă, probabil marelui vizir, primirea unei porunci referitoare la restabilirea domniilor pămîntene în Principate, dînd asigurări asupra îndeplinirii recomandărilor ce i s-au făcut în legătură cu chemarea la Vidin a caimacamului Craiovei şi administrarea Olteniei pînă la numirea noilor caimacami domneşti. Raportul viziral şi rezoluţia sultanului.

[*Hatt-i hümayûn*] : A fost văzută de mine. Numitul [muhaffiz] a procedat foarte bine, nescotînd nici o vorbă.

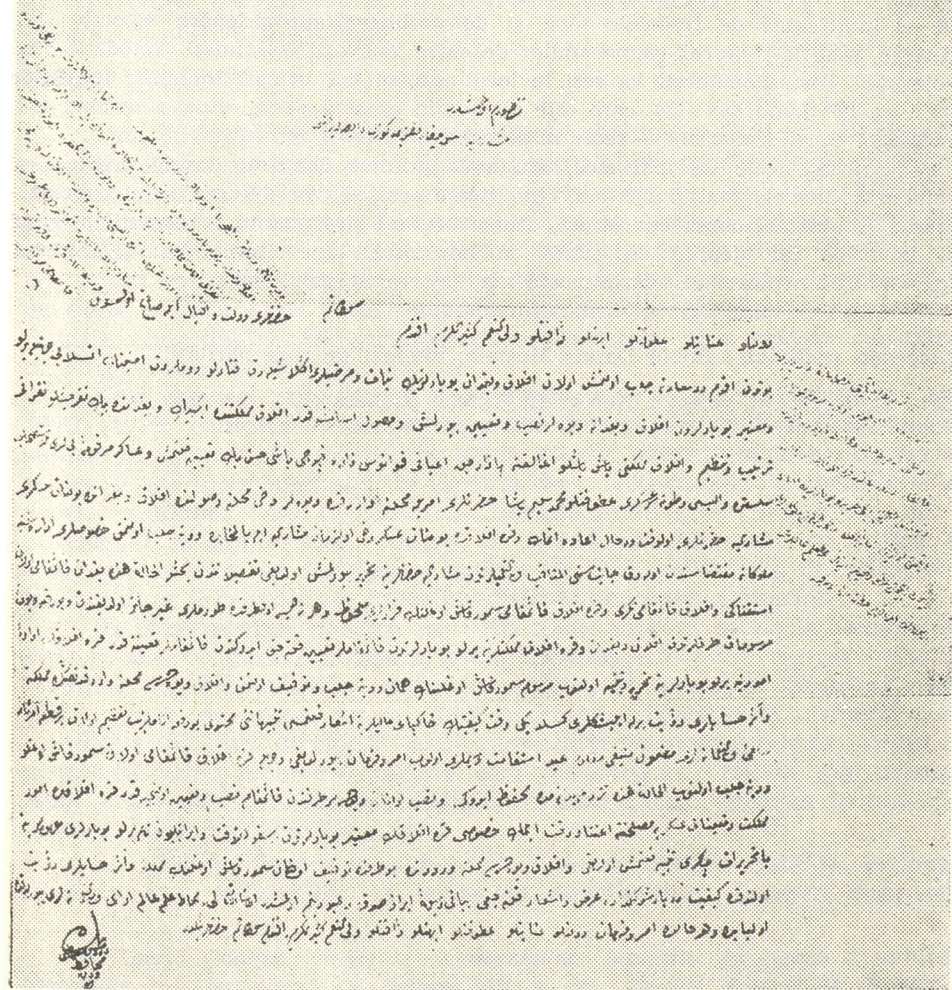
[*Telhis*] : Epistola sosită din partea supusului Derviş Mustafa paşa, muhaffiz de Vidin. Ca răspuns la umila mea epistolă — în care [i] s-a scris că, aşa cum s-a adus la cunoştinţa imperială, în Ţara Românească şi Moldova fiind numiţi voievozi dintre boierii pămînteni, în situaţia de faţă, s-a aranjat ca să fie stabiliţi două mii de neferi *beşlii*, în Ţara Românească, şi o mie, în Moldova ; că, în momentul cînd voievozii vor ajunge la locurile lor, valiul de Silistra va chema oştenii din Principate, şi, de aceea, el [muhaffizul] să ia atunci legătura cu sus-numitul [valiul], să readucă la Vidin oştenii din Oltenia (*Kara Eflâk*) şi să cheme lingă sine pe Samurkaş-oğlu²⁵, caimacamul Craiovei — arată că l-a chemat lingă sine pe pomenitul Samurkaş-oğlu, ţinîndu-l sub pază, şi că a încredinţat la doi dintre boierii pămînteni din Oltenia treburile ţării şi toate cele legate de tainurile [oştenilor], pînă la venirea caimacamului din partea [noului] voievod.

Cînd va ajunge la înalta cunoştinţă că [epistola] a fost prezentată, spre a fi supusă privirii imperiale, atunci ordinul şi firmanul ce urmează depind de mîria sa cel îndreptăţit să poruncească.

Măria sa norocosul, binevoitorul, bunul, măreţul, milostivul, binefăcătorul, mărînimosul meu efendi, stăpînul meu să fie sănătos şi să se bucure de fericire şi prosperitate !

Sărmanul de mine, plin de cînte, am luat la cunoştinţă sublimul cuprins al unei înalte porunci binefăcătoare, îmbodobită cu omenie, care se referă la următoarele amănunte : mai înainte de aceasta, la Poarta fericirii au fost chemaţi boieri din Ţara Românească şi Moldova şi, înţelegîndu-se voinţa şi dorinţele lor arzătoare, dat fiind că a dispărut siguranţa în privinţa grecilor din Fanar, în Ţara Românească şi Moldova au fost numiţi şi desemnaţi voievozi dintre venerabilii boieri pămînteni ; s-a aranjat ca, pînă la instituirea liniştii, [să stea] două mi de neferi *beşlii*, în Ţara Românească, şi o mie, în Moldova ; în funcţie de *baş beşlü ağasi* în Ţara Românească, a fost numit *kapuci-başı-ul* Hasan bey, fiul lui Kavanos, aian de Bazargic ; cînd acesta, luînd cu sine oştenii sus-menţionaţi şi, la porunca mării sale bunului Mehmed Selim paşa, valiul de Silistra, serascher de Dunăre, va ajunge la locul [misiunii] sale, şi cînd voievozii vor veni şi ei la locurile lor, atunci măria sa [valiul] sus-numit va readuce îndată oştenii aflaţi în Ţara Românească şi Moldova, urmînd ca tot atunci să se ia legătura cu sus-numitul [valiul], ca şi oştenii din Oltenia să fie chemaţi la Vidin ; despre aceste probleme,

măriei sale sus-numitul [valiu] i s-a scris din partea ilustrului și binefăcătorului [stăpin], în conformitate cu sublima dispoziție imperială.

De asemenea, [în aceeași poruncă — arătându-se] că, oricum, nu este îngăduit ca I Stefanaki²⁶, caimacamul Moldovei, Negri, caimacamul Țării Românești, și Samurkaş-oğlu, caimacamul Olteniei, să rămână în acele părți, întrucât e posibil ca ei să fugă, că în Țara Românească, Moldova și Oltenia vor fi desemnați caimacami dintre boierii pămînteni de către pomeniții voievozi — se recomandă ca, pînă la numirea caimacamilor, să se scrie și să se dea povește boierilor pămînteni în

²⁶ Ștefanache Vogoride.

legătură cu administrarea Olteniei, ca pomenitul Samurkaş-oğlu să fie chemat îndată la Vidin şi întemniţat [acolo], să i se urmărească intenţiile *hesâblar* în privinţa ţării, după ce voievodul Țării Româneşti va ajunge la locul său, şi să se comunice majestăţii sale imperiale când şi cum şi-a rupt legăturile.

Aşa cum s-a cerut prin ordin şi firman, Samurkaş-oğlu, caimacamul Olteniei, a fost chemat la Vidin, în prezent fiind ținut sub pază pe lângă mine, sârmanul. La recomandarea dată în scris de mine, preaumilul, boierilor pămînteni Bibescu logofăt şi Iranlion²⁷ (?), dintre boierii venerabili ai Olteniei, li s-a pus în sarcină să se îngrijească de treburile ţării şi de problema aprovizionării oştenilor din Oltenia, pînă la numirea caimacamilor de către voievozii desemnaţi. Totodată, cînd voievodul Țării Româneşti va sosi la locul său, se vor urmări intenţiile legate de ţară ale lui Samurkaş-oğlu, care este reţinut în această parte, situaţia urmînd a fi raportată Curţii imperiale — sediu al puterii !

Arătînd [cele de mai sus], am avut prilejul de a-mi dovedi credinţa şi smerenia. Cu voia înaltului Allah, cînd [toate acestea] vor ajunge la autocuprinzătoare şi binefăcătoare cunoştinţă, atunci ordinul şi firmanul în această privinţă şi în orice caz depînd de măriia sa norocosul, binevoitorul, bunul, măreţul, milostivul, binefăcătorul, mărinosul meu efendi, stăpînul meu.

Sluga de mine Derviş Mustafa, muhafiz de Vidin.

[*Legenda sigiliului*] : Robul Derviş Mustafa, luminat de raza purităţii.

Arh. St. Bucureşti, colecţia Xerografii Turcia, pachetul XV, doc. 35 ; (Başbakanlık Arşivi İstanbul, Hatt-i Hümayûn Tasnifi nr. 14300). Orig.

PROPUNERI DE DATARE A UNOR DOCUMENTE DIN COLECȚIA STENNER

GERNOT NUSSBÄCHER

Una din valorile deosebite ale Filialei Arhivelor Statului din Brașov este și colecția de documente Stenner, seria slavo-română¹. Documentele slavone din această colecție au fost publicate de Liubomir Miletici², Ioan Bogdan³ și Grigore Tocilescu⁴. Operele acestor savanți constituie și astăzi lucrări de referință. Dintre editori, singur Ioan Bogdan s-a preocupat mai mult de stabilirea datelor de emitere ale documentelor nedatate sau cu anul lipsă, motivînd precizările făcute în note ample. Asupra unor datări, din scrupulozitate științifică, el a revenit de cîteva ori în a doua sa publicație.

Cînd documentele din colecția Stenner au fost inventariate în anii 1975—1978, conform noilor cerințe ale științei, și datările lor au fost supuse unei verificări atente. În urma acestei operațiuni unele datări au putut fi mai bine precizate. În dorința de a face cunoscute cercetătorilor aceste propuneri noi de datare, „Revista Arhivelor” s-a oferit să le publice în paginile sale, pentru ca eventuale dezbateri științifice în coloanele revistei să stabilească datele cît mai exacte ale documentelor înainte de a fi republicate în noile ediții de documente istorice.

În comunicarea noastră ne vom referi numai la acele documente pentru care propunem o datare nouă. Ordinea este potrivit numerelor de inventar ale documentelor, sub care acestea au intrat în circuitul științific și care, de aceea, nu au fost modificate. După cîotă urmează data stabilită și propusă de noi. În continuare dăm rezumatul documentului cu păstrarea acelor elemente interne, care pot sluji la o datare mai precisă. Apoi enumerăm publicațiile principale în care a fost reprodus documentul și eventualele motivări de datare.

La sfîrșit aducem argumentele noastre pentru datarea propusă, dînd în text referințele la izvoarele documentare folosite, îndeosebi

¹ Tiberiu Coliban, *Colecțiile de documente întocmite în trecut în arhivele brașovene*, în „Cumidava”, IV, Brașov 1970, p. 551; Gernot Nussbächer, *Prețuitori ai arhivelor — Friedrich Stenner*, în „Revista Arhivelor”, anul LV, vol. XL, nr. 2, 1978, p. 205.

² L. Miletici, *Novi vlaho-bălgarski gramoti ot Brașov*, extras din „Sbornik za narodni umotvorenija nauka i knjizina”, XIII, Sofia, 1896

³ Ioan Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV și XVI*, București 1902 (citată în continuare : Bogdan, *Documente și regeste*); Idem, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, vol. I, 1413—1508, București, 1905 (citată în continuare : Bogdan, *Documente*)

⁴ Gr. G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346—1603*, București, 1931 (citată în continuare : Tocilescu, *Documente*)

socotelile oraşului Braşov, publicate pînă la anul 1550 în „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt“⁵.

Un prim grup de şapte documente sînt emise de către Mircea Ciobanul, domnul Țării Româneşti, care a domnit în perioada : 1545, februarie 28, şi ultima dată 1558, ianuarie — 1559 septembrie 21, cînd a murit⁶.

Stenner, seria slavă nr. 15, <1545> decembrie 20, f. loc.

Mircea Ciobanul, domnul Țării Româneşti, scrie lui „Țeantî“ jude primar şi magistratului din Braşov mulţumind pentru trimiterea lui „Gheorghe Vraciul“ şi promite amnistiarea lui Danciul Şifarul refugiat la Braşov şi restituirea moşiiilor sale, în caz de reîntoarcere. „Scriş în luna lui Decembrie 20“.

Ed. Text slav : Miletici, nr. 113, p. 96.

Ed. text slav şi trad. rom. : Tocilescu, *Documente*, nr. 358, p. 353—356.

Ed. trad. rom. : Bogdan, *Documente şi regeste*, nr. 182, p. 192—193 cu datarea 1545—1546, perioada în care jude primar al Braşovului a fost Vincentius Sartor.

La 22 dec. 1545 a sosit la Braşov „Nuntio Myrchae wayw. Nicolao“ (*Quellen*, III, p. 289), în anul 1546 lipseşte o menţiune corespunzătoare în perioada respectivă. „Gheorghe Vraciul“ este Gregorius Barbitonsor, care între decembrie 1544 şi septembrie 1545 fusese trimis la Petru Rareş (*Quellen*, III, p. 278—279).

Stenner, seria slavă nr. 16, <1546> aprilie 1, f. loc.

Mircea Ciobanul, domnul Țării Româneşti, scrie magistratului din Braşov că a primit scrisoarea sa şi cea a Baratului (guvernatorul şi tezaurariul Gheorghe Martinuzzi), trimise prin curierul Balint ; cere trimiterea de informaţii şi a unui leagăn, care să fie gata pînă la Paşti. „Scriş în Aprilie, 1 zi“.

Ed. text slav şi trad. rom. : Tocilescu, *Documente*, nr. 360, p. 357—358.

Ed. rez. rom. : Bogdan, *Documente şi regeste*, nr. 139, p. 286 cu datarea pentru 1545—1552.

Documentul trebuie să fie din 1 aprilie 1546, deoarece la 28 martie 1546 a fost trimis la Mircea Ciobanul curierul oraşului „Valentino Tot cum litteris ad d. Myrche wayw. misso“. (*Quellen*, III, p. 341), iar la 5 aprilie 1546 răspunsul domnitorului este expediat către Martinuzzi : „Joannes Herczeg est missus ad d. thesaurarium cum litteris d. Myrche wayw“. (*Quellen*, III, p. 341). Paştile cădeau în 1546 pe 25 aprilie.

Stenner, seria slavă nr. 17, <1546—1550> februarie 7, f. loc.

Mircea Ciobanul, domnul Țării Româneşti, scrie magistratului din Braşov despre plîngerea supusului său Micu, că unchiul său Milea a fost jefuit de nişte răufăcători din Başfalo (Baciu), anume Chici Martin

⁵ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, vol. I (1503—1526), Braşov, 1885, vol. II (1526—1540), Braşov, 1889, vol. III (1541—1550), Braşov, 1896 (Citat în continuare : *Quellen*, urmat de numărul volumului şi pagina)

⁶ *Documente privind istoria României*, Introducere, vol. I, Bucureşti, 1956, p. 488

Lorint și din Turches, Chici Martin Antal, și cere pedepsirea făptașilor și restituirea pagubei. „Scriș în Februarie, a 7-a zi“.

Ed. text slav : Miletici, nr. 114, p. 96.

Ed. text slav și trad. rom. : Tocilescu, *Documente*, nr. 361, p. 358—359.

Ed. rez. rom. : Bogdan, *Documente și regeste*, cu datarea 1545—1552.

Anul 1545 se exclude, Mircea Ciobanul domnind abia din 17 martie 1545.

La aceeași problemă se referă și documentul Stenner, seria slavă nr. 485, datat de Bogdan c. 1526.

În socoteliile Brașovului apar mai mulți trimiși ai lui Mircea Ciobanul în februarie :

1546 febr. 9 „Fylsche Lugofot“ (*Quellen*, III, 338)

1547 febr. 12 „quidam famulus Myrche wayw. cum litteris“ (*Quellen*, III, 387).

1548 febr. 8 „Demitro Postelnyk familiaris Myrche wayw“ (*Quellen*, III, 431)

1549 febr. 16, „Lucas familiaris Myrche wayw“ (*Quellen*, III, 498)

1550 febr. 7—12 „Bayka Comis et Demitro Wyzteer (vistier)“ (*Quellen*, III, 542)

1551 febr. 13 „venit famulus d. Myrche waywode“ (Socoteli alodiale Brașov, V/8, p. 228)

1552 febr. 14 „ingressus est civitatem nostram Servacius cum Logofoth et tribus famulis, missi ad nos a Waywoda Transalpino“ (Socoteli alodiale Brașov, V/8, p. 322)

De obicei trimiși domnilor munteni soseau la Brașov la o zi sau două după data scrisorilor pe care le aduceau. Considerăm deci că anii 1547, 1549, 1551 și 1552 pot fi excluși cu mare probabilitate ca ani ai documentului, rămânând ca date posibile anii 1546, 1548 și 1550. În corelație cu datările celorlalte documente de la Mircea Ciobanul, care sînt toate din 1545—1547, data de 1546 este mai probabilă.

Stenner, seria slavă nr. 19 <1547> martie 5, f. loc.

Mircea Ciobanul, domnul Țării Românești, răspunde magistratului din Brașov la scrisoarea trimisă prin curierul Andriiaș și cere îndepărtarea boierilor pribegi din Brașov și Țara Birsei, care afirmă că ar avea sprijinul lui Baratul (tezaurarul Gheorghe Martinuzzi). „Scriș în luna Martie, a 5-a zi“.

Ed. text slav și trad. rom. : Tocilescu, *Documente*, nr. 357, p. 353—355.

Ed. trad. rom. : Bogdan, *Documente și regeste*, nr. 187, p. 191—192, cu datarea 1546, după *Quellen*, III, p. 342, care se referă însă la luna aprilie.

La 27 februarie 1547, curierul orașului „Andreas Buchelchis est missus ad Myrche wayw.“ este trimis în solie și se întoarce după 12 zile, la 10 martie (*Quellen*, III, 388). În ceilalți ani de domnie nu sînt însemnări privitoare la trimiterea lui Andreas Buchelchis la Mircea Ciobanul în perioada începutului lui martie, iar anul 1552 se poate exclude, nemăfiind în viață Gheorghe Martinuzzi.

Stenner, seria slavă nr. 21 <1545> aprilie 23, f. loc.

Mircea Ciobanul, domnul Țării Românești, scrie către judele primar din Brașov că mulțumește pentru știrile trimise prin curierul Fătul

referitoare la intrarea marelui vistier Baratul (tezaurarul Gheorghe Martinuzzi) la Belgrad în Ardeal (Alba Iulia). „Scriș în aprilie 23“.

Ed. text slav. : Miletici, nr. 118, p. 99.

Ed. text slav și trad. rom. : Tocilescu, *Documente*, nr. 362, p. 359—360.

Ed. trad. rom. : Bogdan, *Documente și regeste*, nr. 189, p. 193—194 cu datarea c. 1545—1550.

În socotelile Brașovului figurează la 18 aprilie 1545 „Fotul Bulgarus est missus“ cu niște turci care au venit de la tezaurul Gheorghe Martinuzzi prin Breaza în Țara Românească pe 9 zile (*Quellen*, III, 264)

Stenner, seria slavă nr. 23 <1547 ?> noiembrie 14, f. loc.

Mircea Ciobanul, domnul Țării Românești, scrie judei primar Hanaș Begner (= Hans Benkner) și magistratului din Brașov, despre plângerea lui Dumitru din Mățău, care a păscut oi în Țara Bîrsei în zilele lui „Radu voievod“, care era el pribeag acolo în Brașov. Cînd a vrut să plece cu turma de 450 de oi în Țara Românească, judele primar din Brașov, Begner (= Johann Benkner) l-a arestat, i-a confiscat oile și l-a obligat la plata unei amenzi de 44 florini. „Scriș Noiembrie in 14“

Ed. text. slav și trad. rom. : Tocilescu, *Documente*, nr. 359 p. 356—357.

Ed. trad. rom. : Bogdan, *Documente și regeste*, nr. 190, p. 194—195, cu datarea 1558—1559 și afirmația că în document ar fi vorba despre domnul Radu Paisie (1535—1545).

Mircea Ciobanul a domnit între 17 martie 1545 — 16 noiembrie 1552, mai 1553 — 28 februarie 1554 și ianuarie 1558 — 21 septembrie 1559.

Johann Benkner (cel Tânăr) a fost jude primar al Brașovului între 1547—1548 ; 1550—1552 ; 1555—1560.

În consecință se exclud anii 1545, 1546, 1549, 1553—1557 și 1559 ca perioadă de emitere a documentului.

În socotelile orașului Brașov apar următorii trimiși ai lui Mircea Ciobanul la Brașov în a doua jumătate a lunii noiembrie : 10 noiembrie 1547, un curier cu o scrisoare după Barbul vornicul (*Quellen*, III, 403) și în aceeași zi altul fără indicarea misiunii sale (*Quellen*, III, 404) ; 15 noiembrie 1550 (*Quellen*, III, 565) ; 16 noiembrie 1552 (Socoteli alodiale Brașov, V/8, p. 393) și 20 noiembrie 1558 Luca (Socoteli alodiale Brașov, V/9, p. 495. „Radu voievod“ ar putea fi Radu Ilie (16 noiembrie 1552 — 11 mai 1553) pribeag în Țara Bîrsei înainte de a ocupa domnia, iar Benkner în acea vreme era jude primar. Astfel că anul de emitere a documentului ar putea fi 1558. Date posibile sînt însă și anii 1547, 1550, 1551 și 1552. Atunci voievodul menționat ar trebui să fie Radu Paisie (1535—1545), așa cum afirmă și Bogdan, însă în perioada lui Radu Paisie, nici un Benkner nu era jude primar. În corelație cu celelalte documente de la Mircea Ciobanul, opinăm însă pentru 1547, cînd găsim la 16 noiembrie chiar doi soli ai domnului la Brașov, pe cînd la 1558 timpul dintre emiterea documentului și sosirea trimisului la Brașov este prea lung.

Dacă admitem, că „Radu voievod“ ar fi Radu de la Afumați (1522—1529 cu întreruperi) afirmația din document se confirmă, deoarece în 1523 jude primar al Brașovului a fost Johann Benkner, destinatarul vestitei scrisori a lui Neacșu din Cîmpulung, tatăl judei primar de la 1547 (Arh. St. Brașov, colecția Biserica Neagră IV. E. 90). Radu de

la Afumați a sosit în pribegie la Brașov la 25 aprilie 1523 (*Quellen*, II, 513)

Stenner, seria slavă nr. 24 <1546> decembrie 30.

Mircea Ciobanul, domnul Țării Românești, scrie magistratului din Brașov, mulțumind pentru pribegii și slugile Mărginenilor trimise prin Costea, curierul orașului Brașov, promite amnistiarea pribegilor ce vor fi trimiși și cere trimiterea soției lui Dumitru Grecul. „Scriș în Decembrie 30“.

Ed. text slav și trad. rom.: Tocilescu, *Documente*, nr. 356 p. 352—353.

Ed. trad. rom.: Bogdan, *Documente și regeste*, nr. 186, p. 190—191 cu datarea pentru 1545, legat de tăierea pribegilor în august 1546.

În socotelile Brașovului între 19 și 24 decembrie 1546 este menționată trimiterea la Mircea Ciobanul a lui „Koste Hytlenul cum litteris ad Myrche wayw. causa filiae Michaelis Fwrka“ (*Quellen*, III, 362), ceea ce se referă probabil la ultimul punct din scrisoarea de răspuns a domnului muntean.

DIALOG ARHIVISTIC ROMÂNÔ-CHINEZ

În perioada 10—23 octombrie 1980, Direcția generală a Arhivelor Statului a primit vizita unei delegații a Direcției Naționale de Arhive din Republica Populară Chineză.

Delegația a fost formată din: ZHANG ZHONG, directorul general al Direcției Naționale de Arhive, șeful delegației, LI FENG LOU, directorul adjunct al Direcției Naționale de Arhive, șeful adjunct al delegației, FENG MING, vicedecan al Facultății de arhivistică din cadrul Universității „Poporul Chinez”, SHI XUAN CIEN, directorul adjunct al Arhivei de istorie nr. 2 a Chinei, CAI ZE, șef de serviciu al Secției de tehnică a Arhivei centrale, GENG LI DA, cercetător la Institutul de tehnică de calcul al Academiei R.P. Chineze, SUN FANG JIU, adjunct de șef de serviciu al Secției de relații externe al Direcției Naționale de Arhive.

Anterior vizitei în România arhiviștii chinezi au avut un program amplu de contacte cu specialiști în domeniul arhivelor, program ce a cuprins și vizitarea Arhivelor din Iugoslavia, Anglia și Franța. Totodată, delegația a participat și la cel de al IX-lea Congres internațional al Arhivelor, cu care prilej Direcția Națională de Arhive din R.P. Chineză s-a afiliat la Consiliul internațional al Arhivelor fiind cooptată în Comitetul executiv al acestui organism profesional.

Arhiviștii chinezi au dorit să cunoască activitatea colegilor lor din țările despre care, după cum am menționat, știau din literatura de specialitate că au obținut rezultate deosebite în munca de arhive. Șeful delegației a

precizat că în China se cunosc și se apreciază realizările Arhivelor din România și nu întâmplător vizita de studii și schimbul de experiență au avut ca punct final țara noastră.

Discuțiile cu colegii chinezi și schimbul de experiență în domeniul teoriei și practicii arhivistice au avut ca obiect organizarea arhivelor și a muncii de arhivă, legislația arhivistică, conservarea, păstrarea, restaurarea și valorificarea documentelor, introducerea sistemului automat de regăsire a informațiilor documentare, activitatea de îndrumare și control la organizațiile socialiste, formarea cadrelor de specialitate, activitatea internațională a Arhivelor.

Pentru o mai bună înțelegere a problemelor puse în discuție s-au făcut exemplificări concrete cu instrumente de lucru, de cercetare științifică, publicații, scheme, formulare, fișe, cartele, proiecții și filme documentare.

În același scop au fost vizitate sedii și depozite moderne de arhive din rețeaua Arhivelor Statului și a unor organizații socialiste, expoziții documentare, laboratoare și centre de calcul dintre care menționăm CEPECA și centrul de calcul al Universității din Galați.

Programul vizitei a cuprins și o deplasare în județele Galați și Iași. Cu acest prilej au fost vizitate noile construcții de arhivă realizate în ultimii ani la F.A.S. județele Buzău, Galați, Vaslui și Iași.

Discuțiile purtate, exemplificările concrete ale metodologiei și tehnicii arhivistice din țara noastră au avut ca rezultat un fructuos schimb de ex-

periență cu arhiviștii chinezi care au manifestat, pe tot parcursul vizitei, un interes deosebit pentru realizările obținute de Arhivele din România.

Arhiviștii chinezi au apreciat modul de organizare a activității arhivistice în țara noastră având la bază o legislație eficientă, adecvată cerințelor epocii contemporane, beneficiile sistemului centralizat și ale principiilor unice pe baza cărora se desfășoară munca de arhivă, metodele moderne de conservare și păstrare, varietatea și eficacitatea formelor de valorificare a documentelor, avantajele sistemului de formare a cadrelor de arhivari și de specializare a arhiviștilor.

Ou prilejul vizitării noilor clădiri de arhivă, arhiviștii chinezi au apreciat sprijinul acordat de conducerea partidului și statului nostru pentru păstrarea corespunzătoare a arhivelor în sedii moderne și funcționale.

Vizitarea unor arhive la F.A.S. municipiul București și la organizații socialiste din municipiul Galați ca: Universitatea, Combinatul siderurgic și Institutul de proiectări al județului Galați, a oferit oaspeților posibilitatea de a compara organizarea unor arhive cu caracter diversificat, modul lor de conservare, păstrare și folosire precum și munca de îndrumare și control exercitată de Arhivele Statului.

Totodată, demonstrațiile practice la laboratorul de restaurare și conservare și la centrele de calcul au lăsat o impresie profundă în ce privește realizările obținute pe linia modernizării și introducerii tehnicilor noi în munca de arhivă.

În cadrul dialogului purtat pe parcursul celor aproape două săptămâni, arhiviștii chinezi s-au întâlnit cu șefii de compartimente și arhiviștii din Direcția generală și cu șefii de filiale și arhiviști de la F.A.S. Buzău, Galați, Vaslui și Iași, cu care prilejuri au avut loc discuții de specialitate într-o atmosferă tovarășască, bazată pe prietenie și interes mutual.

În cadrul întâlnirii finale cu arhiviștii din Direcția generală, directorul

general și directorul general adjunct al Arhivelor Chineze, tovarășii ZHANG ZHONG și LI FENG LOU și-au exprimat satisfacția de a fi avut prilejul să cunoască țara noastră, realizările obținute în anii socialismului în dezvoltarea urbanistică și în creșterea nivelului material și spiritual al maselor, precum și succesele dobândite în munca arhivistică. În numele delegației ei și-au manifestat convingerea că legăturile stabilite între cele două instituții se vor consolida și dezvolta în viitor.

Mulțumind pentru buna organizare a vizitei care a permis delegației de arhiviști chinezi să cunoască direct activitatea și realizările Arhivelor din România, s-a subliniat sprijinul acordat de Partidul Comunist Român și statul nostru printr-o bună orientare a activităților științifice și o politică foarte clară de conducere a acestor activități. S-a reliefat, de asemenea, puternica impresie lăsată de legislația arhivistică românească și de atenția care se dă respectării și aplicării Decretului 472/1971. Totodată șefii delegației chineze au arătat că au constatat un înalt nivel de pregătire profesională și ideologică a cadrelor de specialitate din rețeaua Arhivelor Statului. În ce privește preocuparea de a îmbogăți și completa Fondul Arhivistic Național s-au apreciat eforturile stringerii documentelor valoroase în depozitele Arhivelor Statului.

S-au considerat ca fiind foarte bine organizate activitățile de prelucrare a documentelor, editarea de publicații și instrumente științifice de lucru care satisfac pe deplin nevoile cercetării istorice, reproducerea, păstrarea, conservarea și restaurarea documentelor și, îndeosebi, introducerea informaticii în munca de arhivă.

S-a subliniat rolul „Revistei Arhivelor” care este cunoscută și urmărită cu interes de arhiviștii din China. Din cuprinsul „Revistei Arhivelor” arhiviștii chinezi au fost informați despre realizările românești în informatică, acest domeniu nou de activitate pe care au dorit în mod deosebit să-l

studieze, intrucit în China procesul de automatizare a regăsirii informațiilor se află într-o fază incipientă.

Directorul adjunt al Arhivelor chineze, LI FENG LOU, a prezentat activitatea arhivistică din țara sa, sistemul de organizare a arhivelor, categoriile de documente păstrate la diferite arhive, modul de conservare, mijloacele de folosire a informațiilor documentare, formarea cadrelor de specialitate etc.

S-a arătat astfel că Arhivele chineze au 4 000 de ani de atestare documentară, cele mai vechi documente existente cunoscute pînă în prezent pe teritoriul R. P. Chineze fiind considerate cele 150 000 inscripții pe os și carapace de broască țestoasă din perioada sclavagistă, descoperite de arheologi în ultimii ani.

În ordinea vechimii urmează arhivele dinastiei Han (anul 206 î.e.n. — sec. VIII e.n.) cele din dinastia SUN (secolele X—XII) care cuprind documente de la aproape toate organele administrative din perioadele respective. În dinastia MING (secolele XIV—XVII) existau două arhive importante. Una dintre acestea se afla depozitată în 666 încăperi speciale amplasate pe o insulă în apropiere de NANJING. Aceste arhive au fost distruse în luptele dintre dinastii.

Cea de a doua arhivă a dinastiei MING, care a fost înființată în anul 1534, se păstrează împreună cu cea a dinastiei CHING sub formă de colecție de documente în *Arhiva de istorie nr. 1* (documente din secolele XIV—XIX).

După constituirea Republicii Populare Chineze s-a înființat la NANJING un depozit de arhivă istorică ce a luat apoi numele de *Arhiva nr. 2*,

în care se păstrează documente din perioada 1911—1949.

O altă arhivă importantă este *Arhiva centrală* în care se păstrează documentele de partid și de stat create după înființarea republicii.

În afară de aceste 3 arhive la nivel central există 29 arhive ale provinciilor și aproape 2 000 de arhive în districte.

Arhivele din R.P. Chineză sînt subordonate, atît pe plan central cît și local, Partidului Comunist Chinez și Consiliului de Stat al R.P. Chineze.

În ce privește formarea cadrelor, aceasta se realizează prin Facultatea de arhivistică din cadrul Universității „Poporul Chinez“, de unde sînt recrutați arhiviștii. Anual arhiviștii se reciclează în 2—3 stagii de cursuri de cîte 1—2 luni la care participă și arhiviștii din districte.

În încheierea vizitei, delegația de arhiviști chinezi a fost primită la conducerea Ministerului de Interne de către adjuncții ministrului de interne, fapt apreciat în mod deosebit de delegați.

Concluzia ce se desprinde din acest prim dialog cu colegii chinezi demonstrează utilitatea și eficiența schimburilor de experiență prin care problemele de specialitate puse în discuție în mod deschis își găsesc o rezolvare directă, se generalizează metodele bune de lucru și se stabilesc relații de colaborare între instituții similare. Considerăm, în acest context, vizita delegației de arhiviști chinezi un prim pas al unei colaborări fructuoase între Direcția generală a Arhivelor Statului din R.S. România și Direcția Națională de Arhive din R.P. Chineză.

SANDA RACOVICANU

SESIUNEA CERCURILOR DE STUDII PROFESIONALE

Militînd pentru transpunerea în viață a prevederilor cuprinse în documentele celui de al XIII-lea Congres al P.C.R. cu privire la organizarea te-

meinică a calificării forței de muncă, generalizarea procesului de reciclare a cadrelor și perfecționarea pregătirii profesionale a tuturor oamenilor mun-

cii, în anul 1980 toți lucrătorii din sistemul Arhivelor Statului au participat la diferite activități de studii și pregătire desfășurate diferențiat, în funcție de necesitățile instituției, și anume: cursuri de reciclare pentru cadrele cu studii superioare și studii medii, cursuri de limbi străine și paleografii, cercuri de inițiere în domeniul științelor auxiliare ale istoriei (sigilografie, heraldică, genealogie, arhivistică), pregătirea și susținerea referatelor de către doctoranzi, stagii în străinătate etc.

Din varietatea formelor de pregătire ne-au reținut atenția în mod deosebit cercurile de studii profesionale cu arhiviștii și grupa directoarei general alcătuită din șefii de serviciu din aparatul central și șefii filialelor județene ale Arhivelor Statului, în cadrul cărora s-au prezentat și dezbătut peste 170 de lucrări științifice, rod al cercetărilor întreprinse de către specialiști în domeniul teoriei și practicii arhivistice. Un interes deosebit au suscitat referatele care au adus în atenția participanților problemele referitoare la izvoarele documentare interne și externe, valoarea lor informațională; istoricul instituțiilor arhivistice; demografia istorică; științele auxiliare; aplicarea prevederilor legislației arhivistice în îndrumarea și controlul muncii de arhivă la organizațiile socialiste și altele.

Pregătite temeinic, valorificând experiența înaintașilor, majoritatea lucrărilor prezentate în cadrul cercurilor au oferit un bogat material de analiză pe baza celor mai noi date și informații selectate din literatura de specialitate românească și internațională și au sugerat noi direcții de acțiune și dezvoltare a domeniului nostru de activitate.

În cadrul dezbaterilor un loc important a revenit problemelor referitoare la implicațiile activității de organizare și prelucrare a arhivelor contemporane, mult solicitate de cercetători ca urmare a sarcinilor rezultate din Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și

de introducere a progresului tehnic adoptat de Congresul al XII-lea al P.C.R., rolul Arhivelor Statului ca instituție specializată în stabilirea criteriilor de ordonare, selecționare, inventariere, păstrare și valorificare a documentelor create de principalele ramuri ale economiei naționale.

În acest context s-a subliniat necesitatea ca Arhivele Statului să găsească noi modalități de a crea toate condițiile pentru organizarea și prelucrarea arhivelor, de a asigura reținerea, pentru fondul documentar al națiunii a celor mai valoroase creații umane, în mod echilibrat și reprezentativ pentru toate domeniile de activitate.

Numeroase intervenții s-au referit pe larg la sarcinile Arhivelor în domeniul valorificării documentelor, cu întregul avantaj de mijloace și posibilități evidențiind noi modalități de informare a beneficiarilor asupra datelor și informațiilor din fondurile și colecțiile arhivistice, ținând seama și de indicația secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvântarea la Congresul al II-lea al Consiliilor populare ca în activitatea și creația științifică, tehnică, literară și artistică să se folosească pe deplin izvoarele documentare, tradiția înaintașilor noștri.

Ca un element nou pentru învățămîntul cu arhiviștii reținem studierea și dezbaterile concluziilor rezultate din documentația întâlnirilor internaționale din anul 1980 (al XV-lea Congres mondial de științe istorice, al IX-lea Congres internațional al arhivelor, a VII-a Consfătuire a conducătorilor de arhivă din țările socialiste) care au permis confruntarea cu preocupările și direcțiile prioritare din domeniul cercetărilor, implicațiile pentru Arhive, înțelegerea rolului și locului cererim Arhivelor în viața social-politică și cultural-științifică a națiunilor.

Subliniem, totodată, faptul că dezbaterile din cadrul cercurilor profesionale s-au desfășurat în mod responsabil și combativ într-o ținută științifică

adecvată, declanșind o suită de propuneri, sugestii și opinii care au evidențiat preocuparea majorității lucrătorilor din sistemul Arhivelor pentru lărgirea orizontului de cunoaștere și pentru aprofundarea studiilor de spe-

cialitate, ca și integrarea cunoștințelor acumulate în procesul muncii, conferind acestuia noi valențe în planul calității, operativității și eficienței.

MARIA PÎRVULESCU

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE JUBILIARE

Simpozionul jubiliar prilejuit de împlinirea a 250 de ani de la nașterea lui Horea, care a avut loc în ziua de 30 octombrie la Muzeul Arhivelor, a reunit cercetători în ale căror referate s-au abordat câteva probleme deosebit de interesante referitoare la răscoala condusă de Horea, precum și la viața acestei mari personalități a luptei pentru libertate și dreptate a poporului român.

Acad. Ștefan Pascu a prezentat comunicarea *Horea în conștiința poporului român* subliniind că un asemenea eveniment și o astfel de personalitate istorică cresc în importanță și semnificație, în măsura în care au pătruns și au rămas în conștiința acelor care au înfăptuit evenimentul, precum și a urmașilor. Au fost subliniate, în mod deosebit, rolul și valoarea tradiției, arătând însă că datoria istoricului este de a căuta ceea ce este adevăr istoric din tradiția curată sau contaminată, îmbogățind paleta izvoarelor ce stau la temelia scrierii istoriei. Acad. Ștefan Pascu a cules numărate astfel de izvoare prețioase, comori spirituale, păstrate cu sfințenie, cu dragoste și înțelesuri, redându-le într-o formă de înaltă ținută științifică.

Al. Matei, în referatul *Răscoala din 1784 și Horea în lumina documentelor din arhivele clujene*, a adus în atenție, pe lângă documentele deja cunoscute, câteva recent identificate în fondurile filialei. Astfel, s-au prezentat scrisori ale unor persoane particulare sau oficiale către autorități, care semnalează din diferite localități plecarea țăranilor spre Alba Iulia, ținerea de adunări. Din alte documente se desprind noi deslușiri asupra sco-

pului răscoalei care era „nimicirea nobilimii”, „țăranilor răsculați, căpeteniilor acestora vorbindu-li-se că, Transilvania fiind a lor din vechime, trebuie s-o ia în stăpânire”, indemnându-i la aceasta. Totodată, autorul a citat alte documente care glăsuiesc despre faima tot mai mare pe care și-a cîștigat-o Horea ca reprezentant și conducător al mișcării de eliberare socială și națională dusă de țărâni-mea română din Transilvania.

De asemenea, s-a subliniat că în scrisorile Tablei continue a comitatului Odorhei și ale Tezaurariatului transilvan sînt menționate măsurile represive luate împotriva răsculaților, ordinul comandamentului general ca trupele să-i urmărească pas cu pas pe răsculați. Alte mărturii au datul de a confirma unele ipoteze și de a întări, și pentru această epocă, aprecierea existenței unei permanente comunități între cele trei principate române — Țara Românească, Moldova și Transilvania. Astfel, fiind cunoscut faptul că mulți țărani din Transilvania au plecat împreună cu familiile lor în Țara Românească și Moldova, s-a făcut cunoscut prin patente că acei ce s-ar fi întors în cursul unui an nu vor mai fi pedepsiți.

Emilia Poștăriță și Ielița Gămulescu, în referatul *Documente externe despre răscoala lui Horea*, au valorificat ultimele documente inedite, provenind din arhivele din Austria, Ungaria, Portugalia și Iugoslavia.

S-au prezentat memorii, scrisori, rapoarte conținând punctele de vedere ale unor diplomați, înalți demnitari, consemnându-se situația grea a țăranilor determinată de slujba excesivă, abuzurile nobilimii, sistemul samavol-

nic de încasare a dărilor, scoțind în evidență cauzele și desfășurarea răscoalei.

Astfel, izvoarele arată despre țăranii români că „sînt sclavi adevărați, legați de pămînt, fără proprietăți și drepturi, din care cea mai mare parte sînt tratați de autoritățile lor cu foarte puțină cruțare, încît nu le rămîine niciodată timpul necesar să-și cultive pămîntul”. Reliefind faptul că dacă la această asuprire se mai adaugă și cea națională, se apreciază că în aceasta „se poate ușor explica că răscoala odată produsă a putut să se răspîndească atît de repede și să fie atît de pustiitoare”.

Relatînd despre eveniment, izvoarele externe susțin că răsculații „sînt hotărîți să reziste din răsputeri” pentru îndeplinirea idealurilor de luptă. Sursele dau informații foarte precise și ample despre faptul că împăratul de la Viena a trimis multe regimente în Transilvania pentru a înăbuși răscoala, reținînd cruzimea cu care au acționat detașamentele trimise împotriva „rebelilor” conduși de Horea și Cloșca. De asemenea, merită a se semnală grija specială a Habsburgilor pentru apărarea granițelor dinspre Țara Românească și Moldova, a trecătorilor, eforturile autorităților, ale bisericii, armatei fiind conjugate pentru înăbușirea acestei răscoale care luase „proporții de neiertat”.

Prin conținutul referatelor prezentate, simpozionul a avut meritul de a pune noi documente și informații în circuitul științific, menite să aprofundeze cunoașterea acestui eveniment de mare importanță în istoria poporului român.

ELENA IOSEFIDE

Comemorarea a 40 de ani de la moartea savantului român de renume mondial Nicolae Iorga, a fost prilejul cu care Filiala Arhivelor Statului Botoșani în colaborare cu Muzeul județean a organizat între 21—22 noiembrie o expoziție documentară intitulată „Nicolae Iorga”. La colocviul comemorativ

organizat la Muzeul județean Botoșani de Comitetul județean de cultură și educație socialistă și de Comisia județeană pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice, la care au fost prezenți cercetători de la institute de istorie din țară. Din partea Arhivelor Statului au participat și au susținut comunicări următorii: *Ionel Gal*, director general al Arhivelor Statului: „*Istoria și baza documentară în gîndirea lui Iorga*”; *Manole Neagoe*, arhivist principal la Direcția generală a Arhivelor Statului: *N. Iorga, istoric al evului mediu timpuriu românesc*; *Adrian Pricop*, director al Filialei Arhivelor Statului Iași: *N. Iorga, factor al conștiinței naționale — Iași 1917*; *Rodica Anghel*, arhivist la Filiala Arhivelor Statului Iași: *Infîntarea celei dintîi biblioteci pentru poporul din Iași de către N. Iorga*; *Stela Giosan*, director al Filialei Arhivelor Statului Botoșani: *N. Iorga și Liga culturală*; *Maria Soveja*, șef serviciu la Direcția generală a Arhivelor Statului: *N. Iorga, președinte al arhivelor*; *Elena Dima*, arhivist principal la Direcția generală a Arhivelor Statului: *Permanența lui N. Iorga în bibliotecile Arhivelor Statului*.

LIDIA MIHAILESCU

Centenarului Mihail Sadoveanu i-a fost dedicat, la 26 noiembrie un simpozion desfășurat la Muzeul Arhivelor. Bucurîndu-se de participarea unor specialiști din învățămîntul superior, de la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu”, simpozionul a avut menirea să aducă noi contribuții la cunoașterea diferitelor aspecte ale vieții și operei marelui scriitor român.

Prof. dr. *P. Marcea*, de la Universitatea București, în comunicarea *Înțelegerea lui Mihail Sadoveanu*, a făcut cîteva considerații asupra genezei operei sadoveniene. Autorul a subliniat patriotismul total ce răzbate din fiecare creație a marelui scriitor, patriotismul său măsurîndu-se prin opera pe care a dat-o, aceasta fiind ex-

presia strălucită a unui geniu al poporului nostru. S-au făcut citeva precizări de ordin genealogic, prof. P Marcea reliefând faptul că Sadoveanu, prin ramura sa olteană, ca moștenitor al unor sprijinitori ai revoluției lui Tudor, a fost un mare apărător al libertății poporului său, opera pe care a dat-o fiind tocmai o expresie a acestor sentimente. S-a subliniat că Sadoveanu nu trebuie localizat, căci el nu este un scriitor care aparține numai Moldovei. El a moștenit prin muncă dragostea pentru plaiurile moldovene, dar a zugrăvit ca nimeni altul, tot atât de minunat, peisajul dobrogean, transilvănean, lumea balcanică, spațiul germanic, lumea Pustei, Australiei etc. De aceea, a arătat autorul, Sadoveanu nu este numai Ștefan cel Mare al literaturii noastre, el este un împărat al întregului univers. Vastitatea operei sadoveniene reclamă aplecarea asupra ei, ea rămânând un spațiu deschis cercetării.

Dr. I. Oprișan de la Institutul de istorie și teorie literară „G. Călinescu” a prezentat comunicarea *Natura, pavază și refugiu în fața restriștilor istorice în opera lui Mihail Sadoveanu*. Cu multă competență, izvorită din deosebita cunoaștere a operei acestui scriitor unic, la care talentul atinge cele mai înalte culmi, autorul a subliniat faptul că Sadoveanu a întrevăzut rolul pe care natura l-a avut în istoria poporului nostru. Mihail Sadoveanu descrie spațiul românesc într-o imagine unică — capcană pentru dușmani, pavază pentru poporul român, adevărată fortăreață împotriva dușmanului. Exemplificând cu opere ca „Neamul Șoimăreștilor”, „Vremea Ducăi vodă”, „Baltagul” și altele autorul subliniază că la Sadoveanu natura este pavază și refugiu din fața restriștilor istorice pentru mari colectivități, comunicarea omului cu natura este permanentă, natura este protectoarea celor aflați în durere, toți factorii conlucrind cu cauza întregului popor.

Ioana Burlacu de la Direcția generală a Arhivelor Statului, în comunicarea *Mihail Sadoveanu — referent*

la Casa Școalelor a scos în evidență un domeniu mai puțin cunoscut al activității scriitorului. Pe baza unui bogat material arhivistic, inedit, autoarea a arătat că Sadoveanu, ca referent și inspector al cercurilor culturale și al bibliotecilor populare, s-a distins printr-o activitate tenace făcută cu pasiune și dăruire. Dînd îndrumări și exprimîndu-și opinia în legătură cu rolul cărții în educarea tineretului și răspîndirea ei la sate, Sadoveanu, în calitatea sa de inspector al cercurilor culturale, întocmește rapoarte cu observații asupra felului cum se îndeplinesc dispozițiile ministerului și cum își făceau datoria învățătorii care le conduceau. Rapoartele sînt pline de conținut, adevărate cronici ale activității Casei Școalelor, dar și pagini autentice de literatură densă, care merită toată atenția cercetătorilor operei lui Sadoveanu.

Referatul *Locotenentul Mihail Sadoveanu — prezență activă în presa militară românească (1917—1918)* a fost prezentat de *Micșunica Ionescu* de la Universitatea București.

Bazată pe documente originale, în cea mai mare parte inedite, comunicarea a cuprins istoricul apariției ziarului „România”, organ al apărării naționale (apare între 02.02.1917 — 23.03.1918) al cărui director a fost locotenentul de rezervă Mihail Sadoveanu și derulează filmul activității gazetei prezentînd pe acest fond, secvență cu secvență, eposul marelui ostaș patriot Mihail Sadoveanu. Comunicarea a relevat, de asemenea, activitatea ofițerului de rezervă Sadoveanu în unele publicații săptămînale românești care apăreau în țară: „Vitorul țării” (avînd ca director pe N. G. Rădulescu-Marador) sau în străinătate: „România Mare” (la Kiev și Paris — condus de Sever Bocu) și „Timpul Nou” (la Viena — sub conducerea lui Filimon Taniac).

S-a subliniat că prezența lui Sadoveanu în publicațiile militare românești ale anilor 1917—1918, semnifică, pentru această perioadă de efervescență spirituală a românilor de oriunde s-ar fi aflat, trăinicia con-

vingerilor naționale ale unui popor, aflat la răspîntia unor vremuri care trebuiau să-i aducă o dată pentru totdeauna realizarea visului de

veacuri : făurirea statului național unitar.

ELENA IOSEFIDE

AL ȘASELEA SIMPOZION NAȚIONAL DE ISTORIE AGRARĂ

Al șaselea simpozion de istorie agrară a României, care a avut loc la Buzău în zilele de 20 — 22 noiembrie 1980, a întrunit, pe lângă ceretători de la institute de profil, muzee, universități din țară, și arhiviști din Direcția generală a Arhivelor Statului și filialele acestora.

[Vasile Popot] — prim-secretar al Comitetului județean de partid Buzău, a adresat participanților cuvîntul de salut, prilej cu care a făcut un bilanț al realizărilor înregistrate de județul Buzău în domeniul agriculturii. Lucrările s-au desfășurat pe parcursul a două zile, în cadrul a șase secțiuni : Istorie agrară generală, Istoria agriculturii și silviculturii, Istoria apiculturii, Istoria instituțiilor, relațiilor și ideologiilor agrare, Istoria vieții rurale, Istoria învățămîntului agricol. În cadrul primei secțiuni din partea Direcției generale a Arhivelor Statului au susținut comunicări : *Ionel Gal*, directorul general al Arhivelor Statului, *Izvoare documentare străine privind istoria agrară a României (1848—1918)* ; *Alexandru Matei*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Cluj, *Documentele arhivistice și presa — principalele izvoare pentru cercetarea istorică agrară* ; *Maria Dogaru*, arhivist principal la Direcția generală a Arhivelor Statului, *Date privind activitățile agricole reflectate în izvoare sigilare*.

În cadrul secției de istoria agriculturii și silviculturii au prezentat comunicări : *Dumitru Zaharia*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Bacău, *Unele informații străine privind agricultura din țările române în sec. XV—XVIII* ; *Virgiliu Z. Teodorescu*, arhivist principal la Direcția generală a Arhivelor Statului, *Potențialul economic al României exprimat în expo-*

ziția de la Iași din 1923 ; *Mihai Coteanescu*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Ialomița, *Introducerea mașinilor agricole în județul Ialomița în perioada 1862—1920* ; *Alexandru Nistor*, Filiala Arhivelor Statului județul Bistrița-Năsăud, *Agricultura din districtul Bistriței la începutul secolului XVIII* ; *Viorica Solomon*, Filiala Arhivelor Statului județul Galați, *Preocupări pentru ameliorarea grîului în județul Covurlui în perioada interbelică* ; *Mihai Ștefan Ceaușu*, Filiala Arhivelor Statului județul Suceava, *Istoricul hergheliei Rădăuți* ; *Mircea Gîlcă*, Filiala Arhivelor Statului județul Argeș, *Dezvoltarea creșterii animalelor în județul Argeș, oglindită în catagrafia din anul 1838* ; *Vilică Munteanu*, Filiala Arhivelor Statului județul Bacău, *Dezvoltarea zootehnicii județului Bacău în perioada interbelică* ; *Petre Căpățînă*, Filiala Arhivelor Statului județul Buzău, *Începuturile exploatării forestiere Nehoiu* ; *Liviu Boar*, Filiala Arhivelor Statului județul Harghita, *Situația industriei forestiere din fostul județ Ciuc în preajma naționalizării (1948)* ; *Cezar Bejan*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Galați, *Industria alimentară din orașul Galați la începutul secolului XX* ; *Iosif Adam*, arhivist principal în Direcția generală a Arhivelor Statului, *Comerțul de cereale și vite — factor important în crearea pieții unitare românești* ; *Alexandru Duță*, Filiala Arhivelor Statului județul Galați, *Transportul cerealelor prin porturile românești la începutul secolului XX*.

În cadrul secției de Istoria apiculturii, *Tudor Mateescu*, arhivist principal în Direcția generală a Arhivelor Statului, a susținut comunicarea *Apicul-*

tura în Dobrogea în timpul stăpînirii otomane.

La secția de Istoria învățămîntului agricol s-au prezentat următoarele comunicări: *Alexandru Vlădăreanu*, Filiala Arhivelor Statului județul Ialomița, *Evoluția învățămîntului agricol în județul Ialomița 1868—1916*; *Elisabeta Negulescu*, Filiala Arhivelor Statului județul Prahova, *Învățămîntul rural din județul Prahova în prima jumătate a secolului XX*.

În cadrul secției Istoria vieții rurale, *Gheorghe Mihai*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Olt a susținut comunicarea *Evoluția demografică în județul Olt, în prima jumătate a secolului XX*.

Filiala Arhivelor Statului județul Buzău a fost gazda secției de Istoria instituțiilor, relațiilor și ideologiilor agrare. Lucrările secției au fost condate de conf. univ. dr. *Vasile Bozga* de la Academia de Științe Economice din București și de *Venera Tudose*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Buzău. Prezența în cadrul secției a prof. univ. dr. *Nicolae Ivanciu Văleanu*, a conf. univ. dr. *Gheorghe Ciulbea*, de la Academia de Științe Economice din București și a conf. univ. dr. *Ilie Râmniceanu* de la Universitatea „Babeș-Bolyai” — Cluj-Napoca au făcut ca discuțiile purtate pe marginea lucrărilor prezentate să constituie un fructuos schimb de idei.

Arhiviștii au susținut următoarele comunicări: *Lidia Mihăilescu* de la Direcția generală a Arhivelor Statului, *Documente de arhivă despre crearea și organizarea Casei autonome a pădurilor statului*; *Gheorghe Popa*, Filiala Arhivelor Statului județul Teleorman, *Problema țărănească în presa militantă teleormăneană dintre cele două războaie mondiale*; *Nicolae Aji-*

tăriței, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Ilfov, *Evoluția legislației privind învoielile agricole în România, 1864—1916*; *Matei Stănilă*, Filiala Arhivelor Statului județul Olt, *Structura proprietății agricole din județul Buzău în lumina recensămîntului general din 1941*; *Constanța Tănase*, Filiala Arhivelor Statului județul Buzău, *Reforma agrară din 1945 în județul Buzău*; *Elena Ciucă*, Filiala Arhivelor Statului județul Ilfov, *Aplicarea reformei agrare din 1945 în județul Ilfov*; *Gheorghe Radu*, Filiala Arhivelor Statului județul Bacău, *Aplicarea reformei agrare din 1945 în județul Bacău*; *Carmen Szekely*, Filiala Arhivelor Statului județul Covasna, *Unele aspecte ale reformei agrare din 1945 în județul Covasna*; *Corneliu Tamaș*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Vâlcea; *Situația țăranimii muntene de pe domeniile ecleziastice în secolul XVIII*; *Maria Marin*, Filiala Arhivelor Statului județul Ilfov, *Frământări sociale în județul Ilfov în primii ani de aplicare a Regulamentului Organic*; *Venera Tudose*, directorul Filialei Arhivelor Statului județul Buzău, *1907 în județul Buzău*; *Ioan Măță*, Filiala Arhivelor Statului județul Neamț, *Situația țăranimii din județul Neamț în perioada 1929—1933*.

Lucrările, întocmite pe baza unei bogate documentații de arhivă puțin cercetată, s-au bucurat de mult interes. Discuțiile purtate au relevat ineditul lucrărilor și aportul acestora la aprofundarea problematicilor tratate.

În cuvîntul de încheiere, conf. univ. dr. *Vasile Bozga*, a subliniat importanța documentelor de arhivă pentru cunoașterea problemelor referitoare la istoria agrară a României.

LIDIA MIHĂILESCU

*** — Documente străine despre români, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1979, 342 p.

Volumul de față cuprinde, integral sau în fragmente, 95 de izvoare aflate în arhive și biblioteci europene referitoare la istoria românilor și a înaintașilor lor. Cronici, acte de cancelarie, rapoarte diplomatice, tratate și convenții, scrisori, telegrame, aceste izvoare, provenind, toate, din colecții din afara României, sînt, în parte, de mult cunoscute și valorificate de istorici, dar un număr apreciabil au fost abia în ultimii ani descoperite, în cadrul acțiunii Direcției generale a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România de căutare, identificare și publicare a documentelor externe privind trecutul poporului român.

Selectarea a numai 95 de surse documentare din zecile de mii referitoare la o perioadă de peste 2500 de ani, cît cuprinde istoria românilor, presupune, firește, criterii riguroase și sever aplicate.

Editorii — un colectiv de cercetători din cadrul Direcției generale a Arhivelor Statului — s-au străduit, mai întîi, să includă în acest volum izvoare privind toate epocile istorice din antichitate și evul mediu, pînă în erele modernă și contemporană, de la pasaje din opera lui Herodot, în care „părintele istoriei” descrie pe getodaci și civilizația lor în legătură cu expediția lui Darius la nord de Dunăre (514 î.e.n.) și pînă la tratatele de pace de la Saint Germain-en-Laye și Trianon din 1919 și 1920 prin care, la încheierea primului război mondial, erau recunoscute pe plan internațional frontierele României ca stat național unitar, înfăptuit prin u-

nirea liber consimțită a românilor din Transilvania, Crișana, Maramureș, Banat și Bucovina, ținute pînă atunci sub dominația Imperiului habsburgic.

Parcursirea acestor documente îngăduie, așadar, cercetătorilor de azi să recapituleze istoria făuririi unui stat național modern prin cazul exemplar al României.

O națiune nu-și poate ignora rădăcinile și tot așa, oricine vrea să înțeleagă acea națiune în cele mai profunde trăsături ale ei, trebuie să-i cunoască strămoșii. Volumul de față înfățișează, în primele sale pagini, mărturii despre începuturile românești, prin cei mai vechi înaintași ai lor, atestînd continuitatea civilizației romane în Dacia, descendența românilor din daco-romani, identitatea dintre locuitorii din 274 (cînd armata și administrația romană s-au retras în sudul Dunării) și cei din secolele următoare, cînd popoarele migratoare, venite din est, au găsit în Dacia o populație de limbă și moravuri latine și de credință creștină.

Totodată, documentele înmănușate în această lucrare atestă faptul că începuturile organizării vieții sociale și întemeierea formațiilor de stat românești a fost un proces îndelungat, datorită succesivelor invazii și staționărilor temporare ale migratorilor în Dacia, în decursul primului mileniu. Goți, huni, gepizi, slavi, avari, bulgari, unguri, pecenegi, cumani, mongoli au traversat această țară în secolele III—XIII. Tătarii din Rusia și Crimeea au făcut incursiuni în ținuturile românești pînă în secolul al XVIII-lea. Rezistența față de aceste repetate

atacuri, capacitatea de a-și păstra limba, credința, obiceiurile, modul de viață în contact cu populații agresive, opresoare, a fost marele examen de vitalitate al românilor, de afirmare a lor ca popor și civilizație în istoria universală.

Continuând tradiția de luptă pentru unitate și libertate a înaintașilor lor, izvoarele din lucrarea de față atestă faptul că românii au îndeplinit un rol de seamă nu numai pe plan național, ci deopotrivă pe plan european. În tot evul mediu și o bună parte din epoca modernă ei au luat parte activă la toate eforturile pentru apărarea continentului de expansiunea Imperiului otoman. În secolele XV și XVI, când rezistența românească era condusă de oameni politici și strategii de seamă ca voievozii Mircea cel Bătrîn și Vlad Țepeș în Țara Românească, Ștefan cel Mare și Petru Rareș în Moldova, sau Iancu de Hunedoara în Transilvania, teritoriul locuit de români apare în documente sub numele de „Poartă a creștinătății”. Dar nu numai opera politică a marcat conștiința europeană. Cărturarii umaniști Poggio Bracciolini, Enea Silvio Piccolomini, Flavio Biondo (sec. XV), au consemnat cu admirație în scrierile lor persistența, prin români, a unei puternice insule de latinitate în Europa orientală. Oamenii politici și diplomați au înregistrat acțiunile de larg răsunet ale lui Mihail Viteazul, principele care în 1600 a reușit, pentru prima oară, să unească într-o singură țară Muntenia, Moldova și Transilvania, România de mai târziu.

Odată cu creația lor originală în arhitectură, pictură și folclor, românii dezvoltau pe plan universal opera istorică denumită de Nicolae Iorga „Bizanț după Bizanț”, prin păstrarea valorilor de civilizație moștenite din prestigioasa tradiție romano-bizantină pentru toate popoarele din Europa de sud-est și Mediterana orientală. Timp de cinci secole școlile din Țările Române au format cărturari, iar scriptoriile, tipografiile și atelierile artiștilor au creat bunuri culturale care, impre-

ună cu sprijinul politic și material al voievozilor români, au permis menținerea vetrelor de spiritualitate europeană din Turcografie, de la Sinai și Ierusalim până la Athos și Marea Adriatică. Era o acțiune cu ample consecințe pentru păstrarea și afirmarea conștiinței naționale a popoarelor din această parte a lumii, o politică de cultură și solidaritate pe care românii au putut-o desfășura datorită statutului lor de autonomie față de Poarta otomană, care le-a permis continuitatea instituțiilor, guvernare proprie, creație materială și spirituală în condiții de libertate necunoscute pe atunci de celelalte națiuni sud-est europene.

Documentele cuprinse în această lucrare, provenind din epoca modernă, când luptele popoarelor pentru independență, unitate, formarea de state naționale și dreptul la dezvoltare liberă s-au intensificat, dovedesc că românii au oferit un admirabil exemplu despre felul în care gîndirea și scrișul, lupta armată și activitatea diplomatică pot fi asociate pentru realizarea acestor nobile idealuri.

Răscoala țărănească din Transilvania din 1784, Revoluțiile de la 1821 și 1848 prin care românii și-au revendicat drepturile față de imperiile habsburgic, otoman și țarist, care doreau să mențină separarea acestui popor sub guvernări și dominații diferite, au avut, deopotrivă, caracter național și social. Întemeierea statului român modern prin Unirea Munteniei și Moldovei (1859), cucerirea independenței de stat (1877) și făurirea statului național unitar român (1918) au fost acte realizate de poporul român în deplină concordanță de gîndire, eforturi și sacrificii, realizări corespunzătoare legăturii istorice privind dreptul imprescriptibil al națiunilor la autodeterminare.

Implicațiile permanente ale trecutului românilor și al înaintașilor lor în istoria universală sînt demonstrate de faptul că documentele prezentate în acest volum provin din arhive și colecții din mari capitale ale lumii, de

la Istanbul, Viena și Paris pînă la Roma, Londra și Washington, iar valoarea lor este suficient garantată de autorități ca Herodot, Arrian, Platon, Strabon, pentru antichitate, Justinian, Kekaumenos, sultanul Mehmed al II-lea, Sigismund de Luxemburg pentru evul mediu, Enea Silvio Piccolomini, Francesco della Valle, Mihai Vițeazul, Evlyiâ Celebi și Paul din Alep pentru secolele XV-XVIII, George Clémenceau, Lloyd George, Woodrow Wilson, Arthur James Balfour pentru epoca modernă, și atîția, alți istorici, oameni politici, diplomați străini care s-au preocupat de poporul român sau au participat direct la evenimente hotărîtoare pentru evoluția acestui popor.

Volumele de față cuprind, așa cum arătăm mai sus, un număr sever selecționat din cantitatea uriașă de documente externe privitoare la is-

toria românilor. O mare parte din aceste documente au fost depistate și copiile lor procurate de Arhivele Statului din România în cei 150 de ani de la întemeierea lor. Perioada de după cel de-al doilea război mondial a fost cu deosebire rodnică în realizarea acestei opere de identificare și valorificare a izvoarelor privind trecutul poporului român. Direcția generală a Arhivelor Statului din București dispune, în colecția sa de microfilme, de reproduceri de pe documente aflate în peste 20 de țări.

Avînd la bază acest bogat, variat și important patrimoniu arhivistic, lucrarea de față constituie o contribuție interesantă și folositoare a Direcției generale a Arhivelor Statului pentru mai buna, mai deplina cunoaștere a trecutului românilor, a culturii și civilizației lor.

VIRGIL CÂDEA

TUDOR MATEESCU, Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1979, 112 p.

Bazată pe o vastă bibliografie și pe cercetarea temeinică a numeroase categorii de izvoare, lucrarea lui Tudor Mateescu „Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea” ne oferă o privire sintetică, de ansamblu, asupra istoriei românilor din Dobrogea, fiind prima lucrare din istoriografia română care înmănușează toate informațiile referitoare la provincia cuprinsă între Dunăre și mare. O simplă enumerare a capitolelor care compun lucrarea I. Dobrogea — parte integrantă a ariei de formare a poporului român ; II. Populația românească a Dobrogei în secolele XV—XVII ; III. Populația românească a Dobrogei în secolul al XVIII-lea ; IV. Populația românească a Dobrogei în prima jumătate a secolului al XIX-lea ; V. Ion Ionescu de la Brad despre populația românească a Dobrogei (1850) ; VI. Populația românească a Dobrogei în ultimele decenii ale stăpînirii otomane ; VII. Biserica românească din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane ; VIII. Cultura românească din Dobrogea în tim-

pul stăpînirii otomane ; IX. Românii dobrogeni și reînegrarea Dobrogei la România — este edificatoare în ceea ce privește obiectivul urmărit de autor, enunțat de altfel în însuși titlul lucrării : continuitatea populației băștinașe românești de-a lungul celor patru secole și jumătate de stăpînire otomană, populație care, în ciuda vicisitudinilor istorice, și-a păstrat nealterată ființa sa etnică, obiceiurile tradiționale, fiind creatoare a unei civilizații proprii marcată de o puternică notă de originalitate.

Înainte de a trece la prezentarea succintă a ideilor conținute de fiecare capitol al lucrării, vom face câteva aprecieri de ordin general asupra metodologiei întrebuintată de autor. Astfel, este de subliniat faptul că autorul își întemeiază fiecare afirmație pe documente, cronici, acte oficiale, statistici, sau pe relatările istorice. Așadar, nu întîlnim niciodată fapte consemnate de autor, fără ca ele să fie susținute de mărturii scrise. De ase-

menea, un alt merit al lucrării este coroborarea diferitelor izvoare din aceeași perioadă pentru stabilirea adevărului istoric.

O serie de documente ca și impresiile călătorilor străini îi atestă pe românii băștinași dobrogeni, așa-numiții dicieni, ca ocupând întregul mal dunărean de la guri și până dincolo de Silistra, reprezentând elementul de continuitate pe aceste locuri în toate timpurile. Așa se explică menținerea până în zilele noastre a unei toponimii antice ce nu putea fi transmisă decât de către o populație staționară.

În primul capitol, autorul reconstituie succint pe baza diverselor știri și izvoare istoria provinciei cuprinsă între Dunăre și mare până la pierderea acesteia de către domnitorul Țării Românești Mircea cel Bătrîn și intrarea pentru o lungă perioadă sub stăpânirea otomană.

Cucerirea Dobrogei de către turci a avut consecințe pe toate planurile: social-economic, politic și cultural, ele formând obiectul celui de al II-lea capitol al lucrării. Colonizarea provinciei cu elemente musulmane (turci și tătari) începută în secolul al XV-lea a fost urmată de schimbarea vechii toponimii ce desemna așezările umane cu denumiri de origine turcească. Totuși, chiar în aceste condiții vitrege, toponimia românească n-a putut fi înlocuită în întregime, numeroase nume topice românești — așa cum subliniază autorul — reușind să dăinuie pe toată durata dominației otomane.

Pe baza izvoarelor scrise autorul înregistrează, în perioada colonizării provinciei cu elemente musulmane, o creștere numerică a populației băștinașe menționată uneori în izvoare cu termenul generic de „creștini“, de „greci“, dar și sub numele de români.

O importanță deosebită pentru istoria Dobrogei a avut-o continuă mișcare de populație de pe un mal pe celălalt al Dunării, proces ce a cunoscut o intensitate mai mare în diferite perioade istorice. Numărul populației românești băștinașe din Dobrogea a spo-

rit continuu și prin emigrările din Principate datorate condițiilor sociale foarte grele din secolele XVI, XVII și XVIII. În decursul vremurilor, românii din diferite părți ale Principatelor, dar mai ales din județele învecinate, Ialomița, Buzău, Brăila — așa-numiții cojani — apoi din județele limitrofe ale Moldovei cunoscuți sub numele de moldoveni — sperând în condiții de viață mai bune în Dobrogea, preferau să se stabilească aici, măbind numărul locuitorilor dintr-o serie de sate sau înființând chiar sate noi.

Informații prețioase despre românii din Dobrogea sînt consemnate de către izvoarele cartografice, unde apar numeroase nume topice românești, desemnînd așezări umane, niuri, gârle, ostroave, lacuri, dealuri, văi etc.

Războaiele ruso-turce din secolul al XVIII-lea ce-au pricinuit multe neajunsuri populației acestei provincii i-au făcut pe românii dobrogeni să treacă fluviul, la frații de dincolo, întemeind așezări temporare. După trecerea urgiei, cei mai mulți dintre ei se reîntorceau la vechile vetre refăcîndu-și gospodăriile distruse. Trecerea aceasta continuă din stînga în dreapta fluviului și invers este ilustrată de existența unor dublete toponimice ale unor localități de pe ambele maluri ale Dunării. Pe de altă parte războaiele ruso-turce au influențat înfățișarea etnică a provinciei, prin venirea unor grupuri de tătari, lipoveni și ucraineni ce s-au stabilit în Dobrogea.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea știrile despre românii dobrogeni se înmulțesc. După anul 1800 elementul românesc din Dobrogea a crescut și prin adaosul de păstori veniți din toate părțile Ardealului, dar mai ales din acele zone în care oieritul a constituit din vremurile cele mai vechi, ocupația tradițională de bază a locuitorilor: Brașov, Sibiu, Făgăraș. Așa cum arăta Ion Ionescu de la Brad în lucrarea sa referitoare la Dobrogea, românii sînt veniți aici din toate părțile locuite de români, alcătuiind aproape în fiecare sat „...o Dacie în

miniatură", specificind însă că este absolut necesar „...să facem o deosebire însemnată între împoporirea română statornică așezată în țară, și între acea păstorească, care vine acolo pentru pășunatul vitelor sale din îngrășimile munților Ardealului". În fiecare an, după datini străvechi, păstori coborau din munți „pe dinumurile oilor” pînă la vadurile Dunării de unde treceau cu turmele în cîmpiile mînoase ale Dobrogei. Cu timpul, unii dintre mocani s-au stabilit definitiv în Dobrogea întemeind așezări durabile și stabile. Prin comerțul pe care l-au practicat, concomitent cu păstoritul la început, iar mai tîrziu și independent de acesta, mocanii au jucat un rol însemnat în viața economică și culturală a provinciei.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea autorul constată, pe baza diferitelor izvoare, alte modificări etnice în Dobrogea, numărul grupurilor conlocuitoare (turci și cazaci ucraineni) scăzînd simțitor. Au venit în schimb noi grupuri de tătari, iar după războiul din 1823—1829 s-au așezat, în satele părăsite de turci, elemente bulgărești.

Valoroase informații despre românii din Dobrogea ne-a furnizat în lucrările sale, agronomul Ion Ionescu de la Brad cănora autorul le-a consacrat, în structura cărții, un capitol aparte. El a întocmit, pe baza cercetărilor directe și a datelor extrase din arhivele locale, statistici detaliate referitoare la românii din Dobrogea. Potrivit acestor statistici, românii dețineau nu numai preponderența numerică dar și pe cea „politică” limba lor fiind limba comună a tuturor grupurilor etnice conlocuitoare.

Pentru ultimele decenii ale stăpînirii otomane în Dobrogea, date statistice de mare importanță asupra satelor românești ne-au rămas de la Nifon Bălășescu, fost participant la revoluția din 1848 și de la învățătorul Costache Petrescu. Potrivit acestor statistici, elementul românesc avea preponderență numerică și un rol primordial

în viața economică și culturală a provinciei.

Capitolele VII și VIII sînt dedicate bisericii și culturii românești în Dobrogea în timpul stăpînirii otomane. Pe lîngă bisericile ortodoxe au luat ființă primele instituții de învățămînt, preoții fiind și cei dinții dascăli ai satelor românești. În viața culturală a Dobrogei un rol de frunte l-a avut școala românească de la Siliștra înființată de dascălul Petrică Mihail. Autorul remarcă rolul pe care l-a avut în conducerea învățămîntului românesc din partea de sud-vest a Dobrogei, Costache Petrescu, fiul întemeietorului, școlii românești de la Siliștra, personalitate marcantă din inițiativa căruia a luat ființă în Siliștra și „Societatea română pentru cultură și limbă”. Scopurile acestei societăți menționate în statutele sale au fost deosebit de nobile contribuind la răspîndirea învățămîntului în limba română în toată Dobrogea. Același rol l-a jucat în viața culturală din partea de nord a Dobrogei transilvăneanul Nifon Bălășescu care a înființat un mare număr de școli.

Conștienți de faptul că formează același popor, românii din dreapta fluviului au ținut legături permanente cu cei din stînga Dunării găsindu-și adăpost și refugiu în vremuri de tristețea unii la alții.

Războiul din 1877 a mărit speranțele românilor dobrogeni de a se uni cu țara. Reintegrarea Dobrogei la patria mamă a fost un act firesc donit de întregul popor român, cîștigat însă cu numeroase jertfe pe cîmpul de luptă. În momentul reintegrării acestei provincii la România, populația românească se situa pe primul loc între celelalte grupuri etnice așa cum o dovedesc datele statistice.

Așadar, de-a lungul perioadei stăpînirii otomane, populația românească din Dobrogea, potrivit tuturor mărturiilor scrise analizate de Tudor Mateescu, a avut o existență continuă, a creat valori materiale și spirituale, producții artistice proprii, asupra căroră și-au pus amprenta condiții de

viață impuse de factorii social-economici și istorici.

Lucrarea lui Tudor Mateescu, de o înaltă ținută științifică, vine să întregască, să completeze cunoștințele noastre asupra unui capitol de o deose-

bită însemnată în istoria poporului român — continuitatea neîntreruptă a poporului român pe teritoriul său de formare.

MARIA CIOARĂ

ILIE CORFUS, Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone, Secolul al XVI-lea, Edit. Academiei R. S. România, București, 1979, XXI + 449 p.

Lucrarea pe care o prezentăm se înscrie pe linia preocupărilor constante ale cunoscutului cercetător de a depista și introduce în circuitul științific acele informații din arhivele și bibliotecile poloneze care completează cu amănunte inedite cunoașterea unor evenimente de către istoriografia română.

Introducerea constituie un studiu aprofundat ce vădește o cunoaștere temeinică bazată pe parcurgerea bibliografiei poloneze de specialitate și pe contactul nemijlocit cu documentele, scrise într-o limbă mai puțin accesibilă cercetătorilor români.

Cele 232 de documente aduse la cunoștința cercetătorilor români acoperă o perioadă de 64 de ani, primul document fiind datat 13 august 1536 iar ultimul provenind de la sfârșitul anului 1600, o epocă frământată din istoria patriei noastre când țările române, înconjurate de vecini puternici și agresivi, au purtat o necurmată luptă pentru păstrarea entității lor de atâtea ori amenințată.

Documentele inserate în volum aduc elemente noi nu numai pentru studierea relațiilor politice, militare, economice sau culturale, ale țărilor române cu Polonia aflată într-un moment de ascensiune ci, în același timp, ele vin cu noi date care ajută la aprofundarea cunoașterii relațiilor Moldovei cu Imperiul otoman, cel habsburgic, Vaticanul, regatul Ungariei, hanatul Crimeei și Moscova.

Din paginile volumului reiese cu pregnanță rolul deosebit de important pe care l-au jucat țările române ca

zid de apărare a întregii Europe în fața pericolului otoman.

Poziția țărilor române le-a pus în situația de a lupta nu o dată pe mai multe fronturi, căci Moldova, ca și celelalte țări române, a tins întotdeauna să fie independentă nu numai față de Poartă dar și față de ceilalți care sub semnul crucii urmăreau deseori scopuri similare cu ale semilunii. Politica nuanțată purtată de domnitorii români care foloseau deopotrivă puterea armelor și iscusința diplomației, a dus la dese schimbări în raporturile dintre Moldova și Polonia, precum și cu ceilalți vecini.

Aceste situații transapar din documente referitoare la domnia temerarului domn Petru Rareș, ele încadrând acțiunile sale politice și militare într-un larg context european.

Se ilustrează astfel, cu numeroase elemente dorința vie a lui Petru Rareș de a menține independența țării prin toate mijloacele, precum și obstacolele ridicate de neînțelegerea vecinilor care au preferat să sacrifice Moldova de dragul unor interese imediate neavînd perspectiva politică necesară pentru a întrezări viitoarele pericole pe care jertfirea acesteia le putea atrage asupra propriilor țări.

Pentru a exemplifica, amintim scrisoarea din 6 martie 1539 adresată de Sigismund I, regele Poloniei către Ioachim de Brandenburg prin care îl înștiințează că după alungarea lui Petru Rareș de către sultan, Polonia a ajuns în contact nemijlocit cu Poarta, noul domn fiind supus acesteia. În această situație pericolul privește direct nu numai regatul polon dar și

principalele germane, care sînt și ele pasibile de un apropiat atac otoman. Acest document constituie, de fapt, o recunoaștere indirectă a ceea ce a constituit Moldova ca pavăză a creștinătății. Optica mai-marilor vremii se schimbă însă foarte repede ceea ce explică, într-un fel, și sfîrșitul domniei lui Petru Rareș, care, deși nu avea calitățile diplomatice ale ilustrului său tată, a fost animat de același fierbinte patriotism.

Prin documentele prezentate în continuare se aduc noi date despre o serie de domni începînd cu Iliaș, fiul și urmașul lui Rareș la domnie pînă la Mihai Viteazul și Ieremia Movilă.

Sintetizînd, se poate afirma că prin numeroasele elemente noi ce vin să se adauge celor cunoscute deja, documentele inserate în volum sînt o confirmare a ideilor susținute de Jules Michelet în lucrarea sa dedicată principatelor dunărene care afirma : „...popoare din Occident, atît de mult timp departe de barbarie, cultivați artele păcii, păstrați totdeauna o recunoștință amintire națiunilor orientale care, așezate la hotarele Europei, ne-au păzit și v-au scutit de potopul tătarilor, de armatele turcilor... Popoarele acestor țări au oprit adesea barbarii, i-au oboșit. Chiar învinse, ele v-au ajutat, căci, deși au suferit, au măcinat furia dușmanilor lui Dumnezeu“.

Fără îndoială documentele referitoare la domnia lui Mihai Viteazul vor atrage atenția istoricilor noștri. Ele aduc noi contribuții la reconstituirea acestei epoci de eforturi eroice ale poporului român puse în slujba unității sub o singură suveranitate a tuturor teritoriilor românești. Dealtfel, publicarea acestor documente se înscrie în seria preocupărilor constante pe care mai bine de patru decenii profesorul Ilie Corfus le-a consacrat cercetării figurii luminoase a domnitorului român.

În contextul relațiilor româno-polone apar multe aspecte privind istoricul relațiilor dintre Moldova și Imperiul otoman. Semnificativ este documentul nr. 199 care conține instrucțiunile date

solului polon Stanislaw Gulski trimis la Poartă pentru tratative. Acesta reconstituie evenimentele care au dus la plățirea de către Moldova a primului tribut în urma ultimatumului dat de sultanul Mehmed al II-lea în anii 1455—1456, cînd domnul Moldovei, Petru Aron, în urma consultărilor cu regele Poloniei Casimir, fiul lui Vladislav Jagiello, ocupat atunci de luptele cu ordinul Cavalerilor Teutoni, a fost constrins să accepte suveranitatea turcească.

Documentele atestă, de asemenea, că în secolul al XVI-lea exista un schimb intens de produse. Problemele ridicate de iarmaroacele de la hotar, deseori expuse unor atacuri și consecințele asupra schimburilor economice dintre cele două țări, pot fi studiate pe baza materialului documentar din prezentul volum. Este încă o dată dovedit rolul jucat de Moldova pentru desfacerea și tranzitul mărfurilor poloneze pe teritoriul său.

Soliile și instrucțiunile date acestora care sînt redată în documentele cuprinse în volum, lărgesc baza documentară necesară studierii diplomației medievale românești.

Aparatul științific al volumului este elaborat conform rigorilor științifice, meritul acesta fiind demn de a fi subliniat avînd în vedere și dificultățile de limbă, paleografie și toponomastică, pe care a trebuit să le depășească autorul.

Astfel el permite o orientare rapidă și o bună înțelegere a textului chiar și cititorului mai puțin avizat.

În ceea ce privește metoda de editare a documentelor este de remarcat că textele poloneze sînt însoțite de traduceri în limba română, cele latine fiind doar prefăcute de rezumate ample. Identificările de nume de persoane și localități precum și alte lămuriri și comentarii se dau în note la sfîrșitul textului documentului. Pentru cunoașterea provenienței documentelor sînt menționate cotele din arhiva sau biblioteca de unde provine actual sau rola din Colecția de microfili-

me Polonia de la Direcția generală a Arhivelor Statului.

Documentele depistate de Ilie Corfus se adaugă celor aduse de arhiviștii trimiși în cadrul schimburilor culturale în Polonia, rodul muncii lor adunându-se în Colecția de microfilme Polonia, aflată în posesia Direcției generale a Arhivelor Statului, din care autorul a copiat o mare parte din

documentele al căror caracter inedit l-a constatat în urma cercetării publicațiilor și colecțiilor în care au apărut documentele poloneze.

Reușita prezentului volum de documente ne face să așteptăm cu nerăbdare apariția unor noi volume înmănușind mărturia ale relațiilor românilor cu alte popoare.

VASILE MATEI

*** * * Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, Documente externe,** Direcția generală a Arhivelor Statului și Institutul de istorie „Nicolae Iorga”. Edit. Academiei R. S. România, București, 1980, 496 p.

Din capul locului este cazul s-o spunem, și nu ca o frază de circumstanță, că, după părerea noastră, acest volum de documente — destinat specialiștilor dar și publicului larg, doritor de a regăsi în izvoare adevărul despre un moment deosebit al istoriei noastre — reprezintă cea mai importantă contribuție științifică, în materie, a anului 1980, an al bicentenarului nașterii lui Tudor Vladimirescu. Documentele — 160 la număr, covârșitor inedite, publicate în original și în traducere — se întind, în timp, de la începutul revoluției și până la instalarea domniilor pămînteni. Puține sînt documentele interne, și puține editate, incluse în mod excepțional în volum, pentru valoarea lor și pentru a facilita eventuale confruntări.

Aceste documente externe sînt, în cea mai mare parte, rapoarte sau altfel de documente (note, adrese etc.) diplomatice, transmise din București sau Iași (deci, de la „fața locului” — și de aceea, în principiu, mai valoroase decît altele), ca și din diverse alte capitale europene (Viena, Petersburg), dar mai ales din Constantinopol și ele sînt selectate din impresionantul număr de documente aduse la D.G.A.S., pe microfilm sau xerografii, din arhivele străine.

De o valoare aparte sînt, pentru noi, documentele otomane incluse în volum, în cea mai bună ediție posibilă azi la noi (transliterație în alfabet latin, apoi traducere). Deși, încă, nu

sînt piesele „de primă mînă” pe care le-am fi așteptat — și nu sînt pentru că arhivele otomane n-au fost suficient investigate — totuși aceste documente au o pondere importantă în înțelegerea poziției Porții față de revoluția românească, ca și în înțelegerea raporturilor dintre conducerea acestei revoluții și Eteria grecească.

Documentele germane (austriece, în limba germană — rapoarte diplomatice și corespondența de presă, unele republicate acum, transmise din București, Iași și Sibiu pe parcursul desfășurării evenimentelor), prezintă pentru noi multă încredere, unele fiind adevărate „piese de rezistență”.

Documentele engleze sînt importante pentru noutățile sau pentru confirmările în plus în ce privește raporturile dintre marile puteri, ele ajutîndu-ne să înțelegem mai bine conjunctura politică externă. Transmise din București, prețioase sînt rapoartele consulului prusian Kreuchely, ca și cele ale locțiitorului ambasadorului prusian la Viena, B. Piquot.

Documentele italiene — multe dintre ele invocate, cu ani în urmă, în studiile lui D. Bodin, care le cercetase atunci și le adunase în vederea publicării — destul de numeroase, aduc multe detalii dar au și destule contraziceri, fie datorită neputinței

autorilor de a controla operativ informațiile, fie din alte motive.

Documentele rusești (unul singur în rusă, celelalte în franceză) publicate în volum ne introduc mai bine în „meandrele” diplomației țariste și ele ne arată, odată în plus, cât de importantă este pentru noi investigarea atentă a bogatelor colecții de documente ale vecinilor noștri și, firește, investigarea arhivelor acestora.

Documentele sîrbești conțin — confruntate cu alte surse — cele mai multe erori de informație. Acest fapt este curios numai în aparență, căci, față de rețeaua diplomatică a marilor puteri, agenții informatori sîrbi nu aveau posibilitatea verificării rapide a informațiilor, înainte de a le transmite. Totuși, unele, prin confirmările în plus pe care le aduc altor surse, sînt prețioase pentru cunoașterea conduitei consecvente a conducerii revoluției românești.

Și pentru că recenzia de față nu-și propune să fie, prin exemplificările sale, decît o invitație insistentă la studiul acestui valoros volum de izvoare, în spațiul de care dispunem ținem să înfățișăm doar una din problemele de bază ale revoluției, așa cum rezultă ea din documente.

Este firesc ca de la niște *documente diplomatice* să ne așteptăm, în primul rînd, la reconfirmări sau la elemente noi privind obiectivul extern, legăturile și implicațiile externe ale revoluției românilor, locul ei în lupta revoluționară a popoarelor din sud-estul Europei pentru înlăturarea dominației străine.

Cea mai importantă constatare în acest sens este aceea că volumul, prin majoritatea documentelor publicate, întărește, direct sau indirect, caracterul independent al revoluției românești din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, înscriindu-se astfel, cu forța izvorului de mare încredere, pe linia acestui bun cîștigat de istoriografia românească în ultimii ani. Astfel, cu îndreptățire putem spune și

după apariția volumului ce recenzăm, că — pornind de la izvoarele de certă valoare, cunoscute pînă acum, revoluția română nu poate fi integrată în Eteria grecească.

Începem exemplificarea cu documentul ce ni se pare a fi cel mai semnificativ, întîrit de o serie întreagă de alte documente diplomatice publicate în volum. În acest sens reținem, pe larg, observațiile pertinente din ziarul austriac „Wiener Zeitung”, făcute în numărul său din 2/14 iunie 1821. Comentatorul ziarului amintit — care, firește nu scrie de pe poziții revoluționare — nu pierde din vedere lupta diverselor „etnii” sud-est europene împotriva dominației străine, dar ține să facă nuanțări demne de reținut. Astfel, în zona menționată, supusă dominației otomane, „deosebirea între etnii a pricinuit încă de la începutul ultimelor evenimente din Turcia o diferență esențială (s.n., G.D.I.) atît în scopurile cît și în relațiile dintre acțiunile care tulbură liniștea în acest imperiu”. Și comentatorul se referă întîi chiar la revoluția românilor, reținîndu-i obiectivul și implicațiile externe. „Prima răscoală — scrie el — s-a produs în Oltenia, din inițiativa căpeteniei române Tudor (Vladimirescu). Ea era îndreptată împotriva grecilor (mai precis, contra marilor familii grecești care trăiesc în Fanar, la Constantinopol, cunoscuți sub denumirea de „fanarioți” din rîndurile cărora sînt recrutați domnitorii celor două Principate, dragomanii Porții și ceilalți ocupanți ai înaltelor demnități din administrația centrală rezervată grecilor). Din această cauză, declarațiile lui Tudor împotriva Porții nu au fost formulate cîtuși de puțin în sensul proclamățiilor lui Ipsilanti” (s.n., G.D.I.).

În continuare comentatorul arată : „Răscoala din Țara Românească a fost, așadar, nu numai în dezacord cu țelul eteriștilor, dar chiar opusă acestui țel. Ambele Principate Dunărene se bucură de privilegiu foarte largi și de o neatîrnare aproape deplină față de turci... Astfel, plîngerile popoului de acolo nu sînt cîtuși de puțin în-

dreptate împotriva hegemoniei otomane, ci împotriva apăsării principilor greci, care întotdeauna au guvernat aceste țări cu o putere nelimitată și le-au folosit prea adesea exclusiv pentru a satisface propria lor lăcomie și pe aceea a numeroasei lor clientele" (s.n., G.D.I.).

Referindu-se la „acțiunea propriu-zis grecească” comentatorul aprecia că ea „se limitează, în sensul ei, numai la Peloponez și la insulele grecești ale Arhipelagului”, în timp ce „pornirea prințului Ipsilanti apare astfel ca prematură”, ea bazându-se „numai și numai pe iluzii politice” (s.n., G.D.I.; doc. nr. 99).

Oricât de surprinzătoare ar părea pentru cei pînă acum derutați de teza integrării revoluției românești în Eterie, aceste comentarii de epocă sînt corecte (necesită doar mici retușuri de limbaj) și cu atît mai importante cu cît ele survin într-un moment de aproape totală clarificare diplomatică asupra evenimentelor.

Textele — și din documentul citat și din altele care-l sprijină substanțial — sînt atît de clare, încît comentariile sînt de prisos.

★

Desigur, lipsa de aderență a românilor la aventura declanșată de Al. Ipsilanti în Principate n-a însemnat o neînțelegere de către aceștia a cauzei juste a poporului grec, ca și a altor popoare balcanice, de eliberare de sub dominația străină. Dar, în acțiunile declanșate, deosebirea de situații politice — cum observa și citatul ziar austriac — impunea o comportare adecvată, ca și formularea și urmărirea obiectivului extern în chip diferit și pe cîi proprii. Este vorba de interese superioare ale națiunii înseși iar o abatere de la ele ar fi echivalentă cu una dintre cele mai grave greșeli politice, cu urmări imprevizibile. Or, documentele de certă valoare — nu acte dubioase ori o istoriografie partizană! — nu ne îngăduie să vorbim despre așa ceva.

Trecînd la unele observații, notăm că *Introducerea*, chiar și după refacerea ei (față de forma inițială) rămîne în parte inadecvată. Un document important, aflat în original la D.G.A.S. (doc. nr. 47) se publică după copia lui aflată într-un text edit. Traducerea acelei veritabile „piese de rezistență” care este scrisoarea de răspuns a lui Tudor către Al. Pini, republicată în acest volum, nu aparține editorilor, cum s-ar putea înțelege din „nota asupra ediției”, ci celui care a publicat-o întîi în „Revista Arhivelor” în 1970. Se pot cita și traduceri improprii (de ex. la doc. nr. 51 și 71) poate și la altele, dacă urmărim în chip special. Se pot reproșa editorilor în general, omisiunile din documente.

Știm că volumul a fost lucrat cu mare grabă. Un plus de atenție ar fi dus, cu relativă ușurință, la eliminarea defectelor semnalate. Căci, în genere, volumele de izvoare nu trebuie să apară cu defecte din punct de vedere al ediției documentelor.

Încheiem cu o propunere pe care o făceam în fața editorilor atunci cînd volumul era aproape finisat. Vorbeam, mai la început, despre acel bun cîștigat de istoriografia românească în ultimii ani: demonstrarea caracterului independent al revoluției conduse de Tudor Vladimirescu. Ei bine, după aceasta, o sarcină prioritară a istoriografiei noastre este, după părerea noastră, aceea de a pune bazele unei *ediții critice și integrale a izvoarelor revoluției din 1821*, pentru ca specialiștii și publicul larg să poată cunoaște și eventual verifica operativ ansamblul informațiilor și părerile emise pe seama lor. Edițiile de pînă acum, volumele publicate au defecte importante. Chiar cunoscutul și mai sus citatul *corpus* (D.I.R. *Răscoala din 1821*), deși rămîne în continuare valoros, poartă totuși pecetea anilor în care a fost alcătuit.

Bibliografia istorică românească s-a îmbogățit în ultimii ani cu un șir de lucrări monografice, studii și articole de excepțională însemnatate privind cauzele și desfășurarea primului război mondial¹, participarea României la acest război², luptele purtate de masele populare din România, în acel context pentru apărarea gliei străbune, pentru independență și unitate statală. Prin toate aceste realizări cunoașterea noastră istorică s-a lărgit mult, depășindu-se și tratările necomplete de altădată, concluziile insuficient elaborate care se mai întâlneau în unele lucrări, publicate cu mai mulți ani în urmă. Cu aceasta s-a putut asigura și punerea la curent a istoricilor și cercetătorilor de peste hotare cu cele mai noi și mai întemeiate puncte de vedere ale științei istorice românești, privitoare la prima mare conflagrație mondială. Și aceasta se impunea și se impune cu atât mai mult cu cât există peste hotare istorici și cercetători care, fie în necunoștința întregii documentații, fie din alte motive, poate chiar în mod intenționat, abdică de la cerințele exprese ale unei munci științifice responsabile, serioase, deformând datele istoriei, prezentându-le tendențios uneori, punind în circuit fel de fel de tratări fanteziste, care nu pot face bune servicii frontului historiografic, unei mai bune cunoașteri între țări și popoare, apropierii lor pe baza cerințelor imperative ale timpurilor noastre, în spiritul ideilor bunei vecinătăți, ale colaborării și prieteniei, ale păcii și securității internaționale.

¹ Avem în vedere, în primul rând, lucrarea remarcabilă realizată de Mircea N. Popa sub titlul: *Primul război mondial (1914–1918)*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1979, 558 p.

² Ne referim, în primul rând, la lucrarea *România în primul război mondial*. Edit. militară, București, 1979, 542 p. Autori: Victor Atanasie, Anastasie Iordache, Mircea Iosa, Ion M. Oprea, Paul Opreșcu.

Din rîndul lucrărilor care s-au bucurat de o bună primire din partea cunoscătorilor și iubitorilor de istorie din țara noastră, face parte și lucrarea Emei Nastovici intitulată **România și puterile centrale în anii 1914–1916** tipărită de Editura politică.

Pentru elaborarea lucrării autoarea a depus eforturi îndelungi de cercetare, în special asupra fondurilor arhivistice mai importante ale epocii, dar și asupra unei voluminoase bibliografii istorice românești și din străinătate. În mod cu totul deosebit subliniem valoarea materialului arhivistic — în cea mai mare măsură inedit — pe care autoarea cărții îl pune cu această ocazie în circuitul științific. Lectura cărții oferă oricui posibilitatea reală de a se informa complet asupra problematicei abordate.

Lucrarea este prevăzută cu o consistentă **Introducere** ce fixează cadrul problematic al cercetării întreprinsă de autoare. După cum afirmă autoarea încă la începutul lucrării „linia mai mult sau mai puțin sinuoasă pe care România a fost nevoită să o urmeze în politica sa externă (deși se declarase neutră), datorită presiunilor exercitate asupra ei, sub o formă sau alta, de cele două tabere beligerante, existența în țară a mai multor grupuri sociale și politice care aveau o poziție diferită față de orientarea politică externă a țării, reticența guvernului, explicabilă de altfel, în formularea unor idei precise cu privire la linia ce trebuia urmată, au făcut deosebit de dificilă cercetarea acestei etape din istoria relațiilor externe ale României”³.

Este, fără îndoială, din capul locului, o mărturisire a autoarei. Citind însă, cu interes profesional, cartea pe care a realizat-o ne convingem cu ușurință că în pofida dificultăților pe

³ Ema Nastovici: *România și Puterile centrale în anii 1914–1916*. Edit. politică, București, 1979, p. 6. În continuare, trimiterile la această lucrare vor fi făcute în text.

care le-a avut de întâmpinat în planul documentării și prelucrării materialului descoperit, Ema Nastovici a reușit să furnizeze frontului nostru istoriografic o lucrare remarcabilă, purtând în interiorul ei mesajul cald al cercetătorului pasionat și priceput, aflat pe un teren roditor de creație. Iată pentru ce socotim că, oricând în viitor, toți cei ce vor aborda probleme ale anilor 1914—1918 vor trebui, în mod obligatoriu, să se raporteze și la judecățile de valoare emise în lucrarea pe care o recenzăm.

În ajunul primului război mondial — se arată în lucrare — cu deplină dreptate — România reprezenta, în cadrul sistemului mondial capitalist, un stat cu o economie slab dezvoltată, cu o pondere foarte mică pe piața mondială, fapt ce a determinat ca ea să fie ținta tendințelor de expansiune și influență economică a marilor puteri imperialiste, care vizau resursele de materii prime ale țării și de bușeul românesc pentru capitalurile și mărfurile lor. Datorită resurselor ei naturale, poziției sale strategice și influenței politice în Balcani, România prezenta interes atât pentru Tripla alianță cât și pentru Tripla înțelegere. „Fiecare dintre aceste tabere spera să poată atrage România de partea sa într-un eventual conflict: puterile Triplei alianțe bazuându-se pe tratatul din 1883, cele din Tripla înțelegere pe dorința României de a-și făuri unitatea de stat“ (p. 237).

Este cunoscut — și autoarea tratează pe larg — că în ajunul primului război mondial, în relațiile României cu Puterile centrale intervenise o oarecare schimbare, care a zdruncinat, într-o oarecare măsură, încrederea acestor puteri în trăinicia alianțelor cu România. În aceste împrejurări, Puterile centrale și-au intensificat eforturile pentru menținerea României în alianță și alăturarea ei într-un eventual conflict. În ciuda eforturilor făcute de Puterile centrale, după declanșarea războiului, România s-a declarat neutră. „Hotărîrea Consiliului de coroană din 21 iulie/3 august

1914 — subliniază Ema Nastovici — adoptată cu o majoritate zdrobitoare, a fost expresia sentimentului dominant al opiniei publice din România care era ostilă angajării țării în război și, mai ales, alături de Puterile centrale“ (p. 237).

Autoarea are în vedere, la loc de cinst, și concluzia potrivit căreia mișcarea muncitorească din România a militat cu hotărîre împotriva războiului imperialist, precum și împotriva participării României la acest război. Proletariatul, socialiștii s-au pronunțat cu fermitate pentru adoptarea de măsuri capabile să conducă la împlinirea vechiului deziderat al poporului român: formarea statului național unitar. Socialiștii din România au considerat, în acel context, că singura politică compatibilă cu interesele vitale ale țării era neutralitatea și au militat cu consecvență pentru menținerea ei.

Se știe că hotărîrea de neutralitate a României, lăsînd ambelor tabere beligerante speranța atragerii ei, nu a produs mari îngrijorări nici de o parte nici de cealaltă; Puterile centrale erau mulțumite că tratatul nu fusese anulat, iar Antanta întrezărea încă posibilitatea ruperii României din vechea ei alianță.

Cartea înfățișează cu obiectivitate faptul că, după declararea neutralității, cercurile politice conducătoare din România au manifestat o deosebită grijă față de relațiile cu ambele tabere beligerante evitînd să se îndepărteze complet de vreuna din ele. Această poziție oferea guvernului român mai multă libertate de acțiune.

Autoarea pune, de asemenea, puternic în evidență faptul că relațiile României cu Puterile centrale în perioada neutralității au fost profund influențate de evoluția evenimentelor pe fronturile de luptă. În funcție de evoluția lor, Puterile centrale au cerut României fie o cooperare armată imediată, fie numai păstrarea neutralității binevoitoare, cînd simpla men-

ținere a ei li se părea mai avantajoasă.

În relațiile cu Puterile centrale însă cercurile guvernante românești au fost obligate să țină seama de starea de spirit existentă în țară, de dorința realizării unității naționale, de ostilitatea față de alianța cu acestea și de război în general. Dealtfel, adoptarea neutralității în august 1914 a fost expresia tocmai a acestei situații.

Evoluția politică internă a României din anii neutralității evidențiază că, în ciuda eforturilor făcute, a fondurilor mari investite în acțiunea de propagandă și în celelalte mijloace de influențare a opiniei publice și a guvernului, Germania și Austro-Ungaria n-au obținut rezultatele pe care le așteptau. Ostilitatea maselor largi față de alăturarea României acestor state a constituit un obstacol de netrecut.

În contextul situației generale, singura posibilitate de a realiza idealul național în acele condiții istorice era folosirea conjuncturii internaționale create atunci așa cum, dealtfel, România mai procedase și altădată în lupta ei pentru independență și integritate națională. Participarea țării noastre la război alături de Antantă, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu „a coincis cu dorința arzătoare a maselor largi populare de a realiza unirea cu Transilvania și făurirea statului român unitar”⁴.

Înfringerile suferite pe front și creșterea mișcării de eliberare a popoarelor asuprite din imperiu au subminat dubla monarhie, apropiind ceasul prăbușirii ei. Lupta națională a românilor pentru Unirea într-un singur stat, aspirație seculară, cauză înălțătoare pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a putut astfel

să-și găsească împlinirea în formarea statului național unitar român.

Iată, așadar, înfățișată în esență aria problematică a cărții realizată de Ema Nastovici. Interesul oricărui cititor pentru cunoașterea unei asemenea problematici este pe deplin justificat.

Cartea Emei Nastovici reține atenția cititorului și prin sobrietatea stilului în care a fost redactată, prin profunzimea concluziilor ce sînt exprimate într-un limbaj foarte limpede și convingător, ușor de acceptat nu numai de cititorul de istorie obișnuit, dar și de specialistul în materie.

Prin întreaga demonstrație pe care o face, cartea vine foarte natural în concordanță cu ceea ce președintele României Socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia cu deplin temei: „desfășurarea evenimentelor istorice demonstrează în modul cel mai categoric faptul că Unirea nu a fost efectul unei întimplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități. Tratatul de pace încheiat ulterior n-a făcut decît să consfințească starea de fapt existentă, situația creată ca urmare a luptei maselor populare din România și din Transilvania, a întregului nostru popor”⁵.

GHEORGHE I. IONIȚĂ

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la sedința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Edit. politică, București, 1969, p. 713.

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al F.U.S. și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român. 1 decembrie 1978*, Edit. politică, București, 1978, p. 12.

VICTOR ATANASIU, ANASTASIE IORDACHE, MIRCEA IOSA, ION M. OPREA, PAUL OPRESCU, România în primul război mondial, coordonator științific I. M. Oprea, Edit. militară, București, 1979, 542 p.

Apărută sub egida Institutului de istorie „Nicolae Iorga” la Editura militară, care în ultimii ani ne-a obișnuit cu realizări editoriale remarcabile ce îmbracă o tematică importantă din istoria națională, lucrarea pe care o prezentăm constituie în contextul cercetărilor privind această perioadă, prima sinteză întemeiată pe concepția materialismului dialectic și istoric.

Structura logică și unitară, bine organizată a cărții urmează ordinea cronologică a evenimentului, analizându-se după criterii științifice, deopotrivă, situația social-economică, politică, militară din țară, principalele etape ale procesului desăvârșirii unității de stat și, totodată, contextul general internațional în care se încadra istoria României din acei ani.

Lucrarea are, de asemenea, meritul de a formula judecăți de valoare menite să elucideze confruntările sau să infirme punctele de vedere neconforme adevărului istoric, avînd la bază cunoașterea completă a cauzalității și desfășurării faptelor tratate și oferind totodată o interpretare riguroasă științifică a acestora.

Volumul, în întregul său, urmărește să înfățișeze cauza dreaptă a participării României la acest conflict internațional. Căci, spre deosebire de alte state și îndeosebi de cele mari, ale căror scopuri expansioniste au imprimat războiului un caracter imperialist, țările și popoarele mici din centrul și răsăritul Europei, aliate ale Antantei, s-au folosit de primul război mondial pentru a-și reafirma cu tărie voința neștrămutată de a-și desăvârși unitatea națională sau de a reconstitui propriile state naționale independente. În acest context, cartea demonstrează că, așa cum s-a întîmplat deseori în decursul istoriei sale multimilenare, poporul român a intrat în război animat de țeluri nobile și drepte. Folosind împrejurările războiului imperialist, în declanșarea căruia nu a avut și nici nu putea să aibă vreun rol, România

— se apreciază cu justețe în volum — a intrat în luptă pentru eliberarea acelor părți ale teritoriului național aflate atunci sub dominație străină, cu alte cuvinte, pentru făurirea statului național unitar, rezultat legic și progresist al unui proces întîrziat de împrejurările istorice anterioare, dar permanent prezent în conștiința poporului român.

Lucrarea pune în evidență, în deplină concordanță cu realitatea istorică, faptul că împlinirea acestui ideal secular, prin unirea tuturor provinciilor românești sub autoritatea aceluiași stat, independent și suveran, a fost corolarul firesc al unor lupte îndrăgite duse în condiții internaționale extrem de grele, de populația românească atît din țara liberă, cit și din teritoriile aflate încă sub dominație străină.

Se poate spune că — afirmă autorii — cercurile politice conducătoare românești n-au avut posibilitatea de a alege între două soluții, ci au mers pe singura cale realistă, practică și deci operantă, oferită de împrejurările istorice create prin izbucnirea primului război mondial. Iminența utilizării acestei căi devenise clară pentru orice observator atent al evenimentelor căci „România, țară mică, aflată la confluența de interes dintre principalele forțe politice, adverse, nu putea să afirme public, fără o temeinică pregătire, intenția sa de a se alătura Antantei. Politica tradițională de prudență și rezervă față de conflictele deschise, se impunea cu necesitate” (p. 33). Tactica neutralității temporare s-a distins printr-un autentic realism, deoarece ea s-a înscris perfect în aria largă a intereselor naționale românești.

Deși neutră, România a trebuit totuși să-și fixeze atitudinea față de cele două tabere aflate în conflict. Deoarece Puterile centrale nu puteau și nici nu voiau să satisfacă dezideratul secular al națiunii române, guvernul român s-a hotărît să pregătească

prudent și treptat, însă fără șovăire, condițiile unei rupturi totale cu acestea. Convinsă că în schimbul concursului său militar și politic va obține din partea Antantei un sprijin efectiv pentru unirea teritoriilor sale din Austro-Ungaria, România a desfășurat ample, dar îndelungate negocieri cu Rusia, Italia, Franța și Anglia. Faptul că România a negociat exclusiv cu Antanta în care a văzut un garant de nădejde al satisfacerii revendicărilor sale naționale și că ea a intrat în acțiune într-un moment când soarta războiului nu era încă decisă, infirmă orice părere asupra așa-zisului caracter duplicitar al politicii guvernului român din anii neutralității și subliniază, totodată, clarviziunea celor care au înțeles dezideratul major al națiunii române și au slujit fidel diplomația românească. Tratatul din august 1916 nu oferea prin el însuși certitudinea împlinirii dezideratului național, dar oricum îl făcea posibil, firește prin imense sacrificii materiale și umane ale întregului popor.

Astfel, dacă prin alianța încheiată cu Antanta România dovedise recunoașterea de jure a temeiniciei revendicărilor sale naționale, prin participarea sa nemijlocită la război ea avea să-și asigure înfăptuirea acestor revendicări. Însă recurgerea la arme nu a însemnat asocierea României la țelurile imperialiste ale marilor puteri beligerante. Ca țară aflată atunci în primul stadiu al dezvoltării sale capitaliste, România nu exporta capital, nici nu se angajase în lupta pentru reimpărțirea economică și politică a lumii, ea însăși fiind un obiect al acestor lupte.

De altminteri, justetea scopului urmărit de România este confirmată și de faptul că aceleași condiții ale primului război mondial au fost folosite și de sîrbi, croați, sloveni, cehi, slovaci, polonezi, italieni și francezi în măsura în care aceștia din urmă au luptat pentru unirea Alsaciei și Lorenei la patria mamă.

După ce în declarația de război era stabilit clar că România se angaja

militar sub imperiul necesității de a-și salva interesele, de a intra „în luptă alături de aceia care puteau să-i asigure înfăptuirea unității naționale” operațiunile militare împotriva Puterilor centrale aveau să confirme că deși cu mari pierderi în oameni și materiale, cu tot calvarul unci neobișnuit de grele retrageri, armata română nu a putut fi nimicită, iar inamicul nu și-a putut realiza planul propus, de a scoate România din luptă.

Fapte incontestabile, recunoscute nu o dată de către marii comandanți militari și oameni politici ai Antantei, dovedesc că, din punct de vedere al strategiei politice și militare globale a Antantei, România a avut un rol deosebit de important atrăgînd asupra sa focul unor armate întregi ale Puterilor centrale, silind astfel inamicul să slăbească presiunea pe care o exercita asupra trupelor franco-engleze pe frontul de vest.

În condițiile în care, la sfîrșitul anului 1917, armata română nu a mai putut face față presiunii inamicului, date fiind dotarea necorespunzătoare și sprijinul insuficient acordat de către Antantă, guvernul român s-a văzut silit să urmeze inițiativa de pace a comandamentului armatei ruse din Moldova și a încheiat „pacea” de la București la 24 aprilie. 7 mai 1918, prin care suveranitatea României era grav afectată, țara fiind economic și politic dependentă de Germania. În înțelegerea deplină a naturii și sensului „păcii” — se precizează în lucrare — trebuie să se ia în considerare și faptul că ea a fost semnată după pacea de la Brest-Litovsk prin care puterile centrale s-au eliberat de teama unui eventual atac din Răsărit. Pacea de la București n-a fost o tranzacție între cei înfrinți și cei ce temporar biruiseră, ci a fost o pace impusă românilor, aflați cu „cuțitul la gît”, cum se afirma în presa franceză a epocii, și ea s-a încheiat cu consimțămîntul tacit al cercurilor guvernante franceze și engleze.

Ocupația militară a două treimi din teritoriul României, ca și regimul de teroare instituit de Puterile centrale, a constituit una dintre cele mai grele forme de dominație străină pe care le-a cunoscut vreodată poporul român, valoarea totală a pagubelor pricinuite de ocupație, ridicându-se la aproape 18 miliarde franci aur.

În mod firesc, acțiunile de rezistență ale maselor largi populare, s-au intensificat și s-au transformat spre sfârșitul lunii octombrie 1918 într-o luptă activă pentru reîntrirea armatei române în război alături de trupele franco-engleze. Reluarea ofensivei armatei române a prilejuit radicalizarea luptei populației românești de pe ambele versante ale Carpaților pentru împlinirea idealului său național.

Lupta cu arma în mână împotriva trupelor inamice și a dominației străine, pentru făurirea statului național unitar a culminat cu Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, eveniment ce avea să fie recunoscut la Conferința păcii de către marile puteri aliate și consemnată apoi în tratatele internaționale. În conștiința maselor de cetățeni români care au reprezentat factorul hotărâtor în înfăptuirea Unirii momentul 1 decembrie 1918 însemna apogeul luptei pentru desființarea ultimelor bariere care divizau poporul român și, totodată, începutul drumului spre libertate și progres.

Lucrarea — după cum se precizează în „Cuvînt înainte” — este adresată specialiștilor, dar mai ales celor care vor să cunoască și să aibă o viziune clară asupra marilor evenimente ale istoriei naționale. În realizarea acestui scop, tratarea propriu-zisă este

susținută de un bogat material ilustrativ (fotografii, planuri și schițe ale principalelor bătălii). De asemenea, este însoțită de bibliografie, de indicele general, precum și de rezumate în limbi de circulație internațională.

Este neîndoios că elaborarea cărții a necesitat un efort deosebit din partea autorilor, efort care se cere întregit în continuare pe măsura relevării unor noi contribuții interpretative sau a evidențierii unor noi mărturii documentare care să susțină tezele afirmate în volum.

Pe de altă parte, considerăm că baza de informație a autorilor ar fi fost mai completă dacă s-ar fi acordat o mai mare atenție materialelor documentare de prim ordin — arhivelor — mai ales ținînd seama de mărturiile externe, mult îmbogățite prin investigarea arhivelor de peste hotare. Rapoartele diplomatice, scrisorile și telegramele oamenilor politici, ordinele și rapoartele comandanților militari și multe alte documente provenind din arhivele străine, date în cercetare sub formă de microfilm, puteau să îmbogățească argumentarea, cu tăria autenticității lor, a stării de spirit a românilor din provinciile de sub dominație străină, sau a celor aflați din diverse motive, în alte țări, pentru a pune în lumină preocupările diplomației țărilor din ambele tabere beligerante de a atrage România, ori pentru ilustrarea sprijinului diplomatic al guvernelor unor state în direcția înfăptuirii Unirii din 1918, ca și a multor aspecte legate de subiectul cărții. Este cert însă că apariția acestei lucrări se înscrie ca un moment de referință în evoluția istoriografiei românești.

CONSTANTIN GHEORGHE

Revista Arhivelor Supliment, an LVI, vol. XLI, București, 1979, 348 p.

În cursul existenței istorice a oricărui popor există momente cruciale de care poate depinde, pentru o lungă perioadă de timp, evoluția lui ulterioară. Asemenea momente sînt pentru poporul român Revoluția de la

1848 și Unirea cea Mare din anul 1918.

Printr-o fericită coincidență aceste două memorabile evenimente au fost aniversate cu tot fastul cuvenit, în cursul anului 1978, în întreaga țară.

Suplimentul publicat de redacția „Revistei Arhivelor” înmănușează o seamă de documente legate de cele două momente istorice.

Strădania de a pune la îndemina specialiștilor și a publicului larg, dornic de cunoștințe istorice, a unui bogat material arhivistice depistat atît în depozitele din țară cît și în arhivele din străinătate, merită toată lauda.

Volumul se deschide cu o privire istorică de ansamblu asupra luptei pe care poporul nostru a dus-o de-a lungul veacurilor pentru eliberarea sa socială și națională, pentru păstrarea ființei lui istorice, pentru neafinare și unitate națională, deosebit de sugestiv intitulată: „Semnificații istorice”.

Prima parte a Suplimentului cuprinde comunicări și documente privitoare la Revoluția română de la 1848. Acestea ne oferă informații interesante referitoare la marșul revoluționar intitulat „În numele guvernului” compus de Pascu Purcărea, compozitor caracterizat de autorii comunicării ca un „autodidact care s-a impus prin străduință și talent” chiar în afara granițelor țării.

Cîteva comunicări prezintă diferite laturi locale privitoare la declanșarea, desfășurarea sau urmările revoluției în județele Mehedinți, Ialomița, Prahova, Bihor și Dolj, în comitatele Hunedoara și Zarand sau în Cimpia Transilvaniei. Altele scot în evidență viața și activitatea unora dintre eroii revoluției: Axente Sever, dr. Petru Cazimir sau Scarlat V. Virnav, ca și participarea învățătorilor și profesorilor din Țara Românească, precum și a unor unități militare la revoluție.

Volumul mai cuprinde, tot în această primă parte, numeroase documente inedite referitoare la activitatea desfășurată în străinătate de emigranții revoluționari după înfrîngerea revoluției, între care remarcăm corespondența în limba greacă a lui Dimitrie Crețulescu din perioada anilor 1848—1857, măsurile luate de autorități pentru „restabilirea ordinii”, răscoala anti-otomană din regiunea Vidinului în luna aprilie 1849, precum și lupta ro-

mânilor din Zarand pentru drepturi politice.

Partea a doua a suplimentului înserează comunicări, studii și documente ce privesc atît ideea de unitate națională în ansamblul ei cît mai ales lupta poporului român pentru înfăptuirea Unirii celei Mari, în condițiile favorabile pricinuite de destrămarea anacronicului imperiu austro-ungar la sfîrșitul primului război mondial.

Lupta pentru desăvîrșirea unirii prin formarea statului național unitar român a cuprins fără nici o deosebire de esență întreaga societate românească chiar dacă motivarea era diferită, așa precum la vremea ei o cuprinsese lupta pentru cucerirea independenței naționale din anii de memorabilă înclăștare și neștersă glorie 1877—1878, fapt oglindit și în comunicările și documentele cuprinse în această a doua parte a Suplimentului.

La început sînt prezentate cîteva reflectări ale ecoului internațional al unirii Principatelor în documentele aduse din arhivele străine, după care urmează cîteva știri extrase din documentele locale referitoare la felul cum s-a înfăptuit și sărbătorit unirea în 1918, precum și aspecte din rolul de frunte jucat de mișcarea muncitorească și socialistă din România în lupta pentru realizarea statului național unitar român.

În continuare sînt expuse o serie de documente referitoare la contribuția românilor din comitatul Alba Inferioară la Marea Adunare Națională din 1 decembrie 1918, la lupta pentru unitate politică a românilor din ținuturile Bistriței și Năsăudului în perioada 1859—1918, sau la participarea românilor sălăjeni și hunedoreni la Marea Unire. Comunicările care urmează ilustrează participarea corpului didactic din județul Brașov, contribuția românilor maramureșeni sau sprijinul dat de societățile cultural-politice din București luptei pentru libertate și unitate națională. Demne de luat în seamă sînt și comunicări ca: „Femeile din România și Marea Unire din 1918” sau „Însemnele heraldice reflectînd ideea unității naționale”, 115

precum și cele legate de contribuția „Partidei Naționale Române” din comitatul Arad, de activitatea „Astrei” sau a „Ligii culturale” în lupta pentru unitatea politică și culturală a tuturor românilor.

În sfârșit, celelalte comunicări din Supliment privesc ecoul internațional al unirii oglindit în presa internă sau externă, în documentele depistate în arhivele italiene și sîrbești, ca și rolul factorilor economici în această unire, precum și solidaritatea cu cauza unirii românilor, rolul Universității ieșene și cinstirea înfăptuitorilor unirii prin Arcul de triumf din București ca nepieritor simbol al său peste veacuri.

Volumul se încheie cu o bogată bibliografie turcă referitoare la primul război mondial (1914—1918).

Cu toată valoarea documentară deosebit de ridicată a Suplimentului prezentat ne permitem să-i sesizăm și câteva scăderi atât de conținut cit și de formă.

Se acordă o importanță mult prea mare valorii documentului extern care în nici un caz nu poate ajunge, nicidecum să depășească pe a celui intern. Dar aceasta este o altă problemă care ar merita o dezbatere arhivistică aparte.

Iar ca să cităm și o lipsă de formă precizăm că, chiar pe foaia de titlu, sînt culese greșit cifrele care reprezintă numerele anului și volumului, fiind mai mici cu cîte o unitate decît cele reale. Probabil că e vorba de o greșeală de tipar, culegîndu-se aidoma foaia de titlu a suplimentului precedent din anul 1978. De asemenea, ne exprimăm regretul că realizarea copertei, altfel foarte bine aleasă, lasă cam mult de dorit.

Oricum ar fi, însă, publicarea comunicărilor și documentelor prezentate mai sus înseamnă o reală contribuție, de multe ori inedită, adusă în sprijinul cercetării istorice, un omagiu adus luptei înaintașilor noștri pentru dreptate socială și unitate națională.

VIOREL GROZAV

Îndrumătorul în Arhivele Statului județului Brăila, Direcția generală a Arhivelor Statului, 1979, 347 p.

Continuînd seria publicațiilor arhivistice menite să introducă pe orice cercetător în problematica tezaurului documentar național, îndrumătorul în arhivele brăilene aruncă o privire sinoptică asupra fondurilor și colecțiilor deținute de filială.

Precedat de cele două publicații cu caracter monografic „Documente privind istoria orașului Brăila, 1881—1918” și „Monografia județului Brăila”, lu-

crarea de față se revendică a fi un îndreptar fidel în drumul cercetătorului la ideea sau tema istorică interesată, la informarea și documentarea corespunderă.

Prezentarea în formă rezumată a conținutului fondurilor și colecțiilor deținute de filială grupate pe problematica vieții social-economice (administrație, economie, judecătorești etc.) înlesnește o lectură sistematică și operativă ce trimite, din capul locului, la tema de studiu.

Tot pentru a se veni în sprijinul cercetătorului s-a procedat la redactarea — pentru fiecare fond — a unei prezentări ce redă succint istoricul instituției sau unității economice respective, reliefind cu precădere im-

* *Îndrumător în Arhivele Statului județului Brăila*, colecția Îndrumătoare arhivistice, 14, Direcția generală a Arhivelor Statului, autori: N. Mocioiu, Gh. Iavorschi, S. Bounegru, G. Vidis. Editarea lucrării s-a făcut sub îngrijirea Serviciului publicații și valorificare din DGAS. Coordonator: Elena Iosefide.

portanța acestora în viața economico-socială locală a timpului, precum și suficiente date privind integritatea documentară a fondului, modul de organizare și păstrare a acestuia.

Fondurilor celor mai importante (Prefectura jud. Brăila, Primăria Municipiului Brăila, Poliția orașului, Poliția portului Brăila ș.a.) li s-au afectat pagini ample, avându-se în vedere bogăția și varietatea de informații istorice pe care le conțin. Pentru a conferi lucrării un caracter riguros științific, fiecare prezentare este dotată cu un aparat critic corespunzător (note infrapaginale, lista bibliografică). Lista de ilustrații și indicele general facilitează, de asemenea, consultarea lucrării în ansamblu.

Firește, majoritatea informațiilor fondurilor și colecțiilor prezentate privesc viața economică, socială, politică a orașului și județului Brăila, unele cu semnificație și importanță națională cum sînt de exemplu cele referitoare la desființarea regimului de raia (1828). *

Centru civic și comercial însemnat, Brăila a fost părtașă la toate marile evenimente istorice ale epocii moderne și contemporane. În consecință, fondurile instituțiilor ei au conservat informații (unele încă inedite) referitoare la revoluția de la 1848, războiul Crimeii, unirea Principatelor și aplicarea reformelor lui Cuza, războiul pentru independență, lupta de rezistență în timpul primului război mondial ș.a. Centru muncitoresc dintre cele mai însemnate, Brăila este oglindită în documente cu toată mișcarea ei social-politică, iustrînd aportul conducătorilor mișcării muncitorești brăilene ca: Ștefan Gheorghiu, Panait Istrati, N.D. Cocea, Ștefan Grigoriu și alții. Totodată se întilnesc informații ce atestă aspecte importante ale mișcării sindicale por-

tuare și ale activității secțiilor partidului socialist, acțiunile muncitorești din perioada crizei economice (1929—1933) activitatea ilegală a P.C.R., lupta împotriva fascismului ș.a.

În explicarea dialectică a acestor manifestări cu caracter politic, numeroase documente oglindesc, sub aspecte multiple, relațiile sociale din agricultură, industrie, comerț, mica producție de mărfuri. Viața portuară și traficul fluvial în general sînt oglinuite în documentele fondurilor de profil (Căpitania portului Brăila, Documentele, Vama ș.a.) cu informații de detaliu și de sinteză.

Evoluția arhitectonic-edilitară a orașului este prezentată, de asemenea, în documentele acestor fonduri, mai ales după eliberarea de sub dominația otomană.

Viața cultural-teatrală a orașului de la Dunăre se regăsește în documente începînd încă din anul 1851, pe meleagurile brăilene activînd actori cu renume ca: Iorgu Caragiale, C. Nottara, Maria Filotti ș.a. precum și alte personalități culturale (Panait Istrati, Haricleea Darclee, C. Sandu Aldea ș.a.).

Panorama vieții culturale brăilene este completată substanțial de fondurile personale ai căror creatori (Vasile Alexandrescu, C.D. Aricescu, George Georgescu Theologu ș.a.) au fost inimoși oameni de cultură și formați într-ale scrisului, ale căror documente atestă o efervescentă viață culturală (estetică, publicistică instructiv-educativă) parte integrantă a culturii românești moderne.

Indrumătorul în Arhivele Statului Brăila este un valoros instrument pentru cercetători, pentru iubitorii de istorie și prețuitorii de documente, înscriindu-se printre lucrările arhivistice de primă utilitate.

MARIN RADU MOCANU

Indrumător în Arhivele Statului județul Cluj, vol. I, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1979, 430 p.

Activitatea cercetătorilor din domeniul istoriei — și nu numai a acestora — este facilitată în ultimul timp

într-o măsură tot mai mare de o serie de lucrări întocmite și editate de Direcția generală a Arhivelor Statului,

instituție care mai ales în ultimul deceniu și jumătate a revitalizat unele din funcțiile sale tradiționale care o profilează ca un reprezentativ și viabil organism al vieții științifice și culturale naționale. În rîndul acestor lucrări un loc aparte îl ocupă **îndrumătoarele arhivistice**, elaborate, în general, după anumite criterii care atît după conținut cît și după modalitățile de alcătuire le individualizează în comparație cu alte genuri de lucrări.

Preocupările Arhivelor Statului de a edita acest gen de instrumente de informare științifică sînt, după cum se știe, mai vechi. Încă în 1947, a fost elaborat primul îndrumător de către Arhivele Statului din Iași, ajuns la al patrulea volum, la care s-au adăugat apoi îndrumătoarele Direcției Centrale a Arhivelor Statului și ale unora din filialele județene ale țării, apreciate pentru valoarea lor științifică și practică de beneficiarii acestora — cercetătorii români și chiar și de cei de peste hotare.

De curînd a apărut în această serie de lucrări primul volum din „Îndrumătorul în Arhivele Statului Cluj”*. Lucrarea este rodul muncii științifice a întregului colectiv de arhiviști clujeni care au știut să valorifice experiența dobîndită pînă acum în realizarea unor asemenea lucrări și să pună în evidență unele din succesele importante dobîndite de istoriografia românească în anii din urmă, implicit de arhivistica noastră națională.

* **Îndrumătorul în Arhivele Statului județul Cluj**, vol. I, București, 1979, editat de Direcția generală a Arhivelor Statului, Colecția Instrumente de informare științifică, Îndrumătoare arhivistice, nr. 16 și înscris cu nr. 3 (9) în seria nouă „Din publicațiile Arhivelor Statului Cluj-Napoca” care apare sub îngrijirea lui Al. Matei. Volumul a apărut prin Serviciul Publicații din Direcția generală a Arhivelor Statului, redactor Maria Dogaru, arhivist principal. Realizatori ai volumului: coordonator: Al. Matei; autori: Radu Ardevan, Ion Dordea, Lia Dragomir, Andrei Kiss, Andrei Moldovan, Al. Matei, Al. Neamțu, Ioan Nistor, Olivia Pescariu, Livia Someșfălean, Lucia Șerdan, Al. Tămaș, Rozalia Texe, Constantin Țicudean.

Editarea „Îndrumătorului în Arhivele Statului Cluj” s-a impus cu atît mai mult cu cît, așa cum se poate citi în **Cuvîntul înainte**, Arhivele Statului din Cluj-Napoca sînt deținătoare ale unui mare număr de fonduri și colecții arhivistice de o valoare deosebită pentru patrimoniul istoric al poporului nostru, pentru cercetarea istorică românească, care este chemată să aducă noi contribuții la punerea în lumină a unor importante momente și aspecte ale vieții economice, politice, sociale și culturale de pe cuprinsul țării. Pe de altă parte, odată cu trecerea la aplicarea măsurilor stabilite de conducerea partidului și statului nostru privind crearea Fondului arhivistic național și preluarea de la muzee, biblioteci, institute și instituții a fondurilor și colecțiilor arhivistice deținute pînă acum de acestea, Arhivelor Statului le-au revenit obligații în plus, de mare răspundere politică și științifică, privind păstrarea, prelucrarea și valorificarea acestui tezaur arhivistic, concomitent, cu colecțiile și fondurile deținute anterior. Îndrumătorul vine deci, în întîmpinarea acestor cerințe de informare și orientare a cercetătorilor asupra valorilor arhivistice deținute de Arhivele Statului, ușurîndu-le și sprijinindu-i efectiv în activitatea lor de investigare.

Ni se pare semnificativ modul în care arhiviștii clujeni au conceput întregul ciclu de volume din acest îndrumător, ținînd seama de numărul mare de colecții și fonduri arhivistice, de proveniența lor etc. Plecînd de la aceste criterii, de la necesitatea de a oferi un quantum de informații cerute de cercetarea științifică asupra materialului de arhivă, se preconizează elaborarea a încă șase volume, acțiuni care, desigur, necesită probitate profesională, multă muncă ce se va constitui în final într-o frumoasă și utilă carte de vizită a Arhivelor clujene.

Primul volum ne oferă, sub semnătura directorului Arhivelor Statului din Cluj-Napoca, care este și coordonatorul acestei lucrări, prezentarea instituției, ceea ce se constituie ca un va-

loros studiu privind atributele esențiale ale acestei unități științifice și culturale cu tradițiile și împlinirile sale. Cititorul este astfel pus în temă asupra locului și rolului pe care Arhivele Statului din această parte a țării l-au avut și, mai ales, îl au în promovarea valorilor spirituale ale poporului nostru. Arhivele din Cluj-Napoca n-au fost niciodată niște simple depozitare de documente adunate întâmplător, ci, odată cu crearea lor, în 1920, după unirea Transilvaniei cu România, s-au constituit ca o instituție cu valențe culturale și științifice, beneficiind de aportul și competența unor personalități de frunte ale cercetării noastre istorice, care au înțeles marea semnificație a documentului de arhivă pentru a lumina trecutul poporului român. Ștefan Metes, Alexandru Lapedatu, Sextil Pușcariu, Ion Lupaș, Silviu Dragomir, Ion Ursu, Iulian Marțian, Albert Berger, Constantin Daicoviciu sînt cîteva din numele acestor savanți transilvăneni care trebuie așezați, și sînt de altfel încrustați în filele de început ale îndrumătorului pentru marele lor merit de a concentra la Cluj-Napoca cele mai valoroase fonduri și colecții arhivistice create de-a lungul secolelor pe teritoriul Transilvaniei, de a aduna și alte numeroase documente provenite de la diverse instituții și persoane particulare din țară și de peste hotare.

Îndrumătorul cuprinde trei categorii generale de fonduri arhivistice, fiecare reprezentînd cîte un capitol al lucrării, și anume: 1. Fonduri ale instituțiilor centrale; 2. Fonduri ale instituțiilor teritoriale ale organelor centrale; și 3. Fonduri ale instituțiilor administrativ-teritoriale locale. Fiecare categorie de fonduri și colecții de documente din aceeași ramură de activitate și profil este precedată de o prezentare generală privitoare la locul și rolul creatorilor de fonduri sau colecții în ansamblul instituțiilor epocii și al cadrului social-politic. Acestea se și constituie în veritabile studii și contribuții la istoricul instituțiilor transilvănene de pînă la 1918, și, în parte,

chiar și după unire. Prezentările respective au urmărit să fixeze locul și rolul fiecărei categorii de instituții în ansamblul sistemului instituțional, cu deosebire, bineînțeles, a celui transilvănean. De asemenea, prezentarea fiecărui fond cuprinde, și descrierea istorică a instituției, structura acesteia, din activitatea căreia a rezultat materialul arhivistic respectiv. De o deosebită valoare pentru munca cercetătorului sînt celelalte informații oferite asupra fondurilor de documente cum ar fi: modul de constituire și regăsire a documentelor în cadrul fondului sau colecției, documentele existente, cele pierdute de-a lungul timpului sau selecționate, anii extremi ai documentelor, instrumentele de evidență și informare, lista principalelor lucrări publicate pe baza utilizării documentelor din fondurile prezentate etc. Astfel, în cadrul fondurilor instituțiilor centrale, sînt prezentate cele ale: Tezaurariatului minier al Transilvaniei, Oficiului superior minier, Directorului fiscal, Comisariatului suprem provincial din Transilvania și Consiliului Dirigent — Resortul agriculturii, care cuprind material arhivistic de bază privind problemele miniere și monetare transilvănene din secolele XVII—XIX, probleme de ordin economic și social-politic circumscrise unor mari momente istorice din Transilvania cum au fost Răscoala lui Horea, Revoluția de la 1848, începuturile mișcării muncitorești, Unirea din 1918 etc.

A doua categorie de fonduri, a instituțiilor teritoriale ale organelor centrale, cuprinde fondurile create de Direcția minieră Cluj, Directorul justiției Cluj, Directoratul ministerial IV Cluj, Inspectoratul general administrativ regional Cluj și Ținutul Someș Cluj. Ele oferă o serie de informații cu privire la activitatea acestor instituții, unele create în secolul trecut, altele în primele decenii ale secolului nostru, și care au funcționat ca organisme administrative, cercetătorului fiindu-i oferite posibilități de a cunoaște unele din problemele esențiale cuprinse în aceste documente mai

puțin valorificate pînă acum, mai ales cele de natură să pună în evidență unele aspecte ale relațiilor economice și sociale din Transilvania din ultimele decenii ale secolului trecut și începutul veacului nostru.

Autorii Îndrumătorului au grupat fondurile instituțiilor administrativ-teritoriale locale în două mari subcapitole: unul cuprinzînd comitatele, scaunele, districtele, prefecturile și prețurile și altul, Sfaturile populare. Fondurile prezentate în acest capitol provin de la instituțiile care au exercitat putere locală în Transilvania și ca atare, sînt purtătoare ale unui mare și valoros volum de informații istorice de natură economică, politică, socială, demografică. Dealtfel, aceste fonduri au fost și cel mai mult cercetate și pe baza lor au fost elaborate numeroase lucrări științifice — monografii, studii, articole — care au constituit totodată și materialul științific pentru scrierea unor lucrări istorice de referință. Cu toate acestea însă nu a fost nici pe departe epuizată bogăția de informație istorică depozitată în documentele respective. Istoricul contemporan, care trebuie să abordeze problemele trecutului prin prisma materialismului dialectic și istoric, a cerințelor noi pe care partidul le pune în

fața cercetării istorice nu poate întreprinde o cercetare referitoare la activitatea acestor instituții și a implicațiilor lor social-economice și politice numai pe baza a ceea ce s-a scris anterior de cei ce au studiat materialul arhivistic amintit, ci trebuie să meargă direct la sursă, la documentul original, singurul care poate oferi elementele obiective, reale asupra unui eveniment, personalitate, aspect istoric, pe baza cărora pot fi desprinse concluzii și formulate imagini conforme cu adevărul istoric. Dealtfel, acesta și este mesajul subînțeles al întregii lucrări, care, adresîndu-se tuturor categoriilor de cercetători, se constituie într-un convingător apel pentru studierea tezaurului arhivistic clujean.

Îndrumătorul mai cuprinde, de asemenea, un glosar, lista ilustrațiilor, indici de persoane și localități, ceea ce întregeste valoarea științifică și utilitară a lucrării.

Prin apariția acestui prim volum din „Îndrumătorul în Arhivele Statului din Cluj-Napoca” se pune la îndemîna cercetătorilor un instrument de lucru de certă valoare, pentru care realizatorii lui, coordonator și autori, merită toate felicitările.

MARIN OPREA

Studien und Quellen. Etudes et Sources. Studi e Fonti (Studii și izvoare) nr. 1, 96 p.; nr. 2, 156 p.; nr. 3, 144 p.; nr. 4, 172 p., Berna, 1975—1978.

Începînd din anul 1975, Arhivele Federale Elvețiene editează anual publicația „Etudes et Sources” destinată să ajute la cunoașterea documentelor păstrate în depozitele lor și să pună în evidență contribuția pe care aceste documente o pot aduce la cercetarea istorică. O astfel de orientare generală nu exclude însă — cum precizează directorul Arhivelor Federale, Oscar Gauye — publicarea de rapoarte ale personalului cu funcții de cercetare științifică din Arhivele Federale asupra surselor documentare din străinătate referitoare la istoria Elveției, ca și articolele dedicate activității arhivistice.

Seria „Studiilor și izvoarelor” se

deschide cu o largă prezentare a fondurilor alcătuite din cele 600 volume de corespondență dintre cantoane și autoritățile federale între anii 1803—1813, precum și un studiu asupra emigrației elvețiene între 1815—1920.

Al doilea număr al „Studiilor și izvoarelor” introduce pe cititor în organizarea activității vaste întreprinse de Arhivele Federale pentru publicarea unei colecții de documente diplomatice elvețiene din perioada 1848—1945, ce vor fi cuprinse în 15 volume. În acest scop a fost constituită o Comisie națională sub președinția profesorului Jacques Freymond, directorul Institutului universitar de înalte studii in-

ternaționale din Geneva, căreia i-au fost încredințate sarcini privind coordonarea lucrărilor de pregătire a colecției. Fiecare dintre instituțiile cu profil istoric antrenate în această acțiune răspunde de pregătirea unui volum, respectiv a documentelor referitoare la o anumită perioadă. S-a trecut de îndată la pregătirea volumului dedicat perioadei 1918—1920, care să servească drept model pentru alcătuirea întregii serii. Este prezentată pe larg metoda de lucru pentru pregătirea acestui volum.

Pornind de la faptul că perioada cunoscută sub denumirea „Mediație” (1803—1813), în care Napoleon Bonaparte și-a impus voința asupra ordinii de stat a Elveției, nu a constituit până acum un punct de interes pentru istoriografia elvețiană, Arhivele Federale prezintă exhaustiv fondul documentar rămas de la Dieta Confederației, semnalând o serie de teme care să sensibilizeze atenția cercetătorilor.

Un material deosebit de interesant este cel referitor la organizarea Fișierului sistematic al competențelor tuturor serviciilor administrative ale Confederației Elvețiene, ale căror fonduri de documente se află în depozitele Arhivelor Federale. Cunoașterea competențelor acestor servicii, a organizării lor și a manierei de a alcătui dosarele sînt considerate ca fiind indispensabile pentru activitatea arhiviștilor. Se exemplifică modul de utilizare al acestui fișier sistematic, reproducîndu-se cîteva fișe.

Numărul 3 al „Studiilor și izvoarelor” cuprinde exclusiv o prezentare a fondurilor documentare de natură financiară pentru perioada 1848—1939,

cu un studiu introductiv asupra evoluției organizării și funcționării sistemului financiar elvețian.

Ultimul număr al seriei pune la dispoziția cititorului două studii referitoare la politica externă a Elveției în perioada 1940—1944, avînd în centru activitatea desfășurată de generalul Guisan și de ministrul de externe Pilet-Golaz. Autorul studiului asupra activității lui Pilet-Golaz folosește exclusiv documente din arhivele Reichului german, pe care le consideră ca servind mai bine intenția de a pune într-o lumină cît mai reală politica externă a Elveției în perioada celui de al doilea război mondial și îndeosebi raporturile acesteia cu Reichul.

Optînd pentru folosirea tehnicii informaticii, Arhivele Federale elvețiene au trecut din 1974 la elaborarea unui index de nume de persoane și localități figurînd în dosarele utilizate mai des de către cercetători. Rezultatul acestei experiențe de constituire a unei bănci de date, întreprinsă împreună cu Centrul de calcul electronic al administrației federale, este prezentat pe larg atît din punctul de vedere al arhivistului, cît și din cel al specialistului în informatică. Studiul cuprinde totodată unele considerente privind modul de utilizare a calculatorului electronic în activitatea arhivistică. Autorii — H. Caduff și K. Ruffer — nu-și propun să ofere soluții definitive în domeniul abordat, ci fac numai o încercare de a explica, într-un limbaj accesibil nespecialistului, cum au fost rezolvate problemele puse de proiectul de folosire a tehnicii informaticii în arhive.

TUDOR V. BUCUR

SOMMAIRE

CONTENTS

	Page
DOCUMENTS DE NOTRE TEMPS	5
L'HISTOIRE — SCIENCE DU PRÉSENT	14
60 ANNÉES DEPUIS LA FONDATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN	
I. ARDELEANU — La place du P.C.R. dans l'histoire du peuple roumain	15
O. MATICHESCU — 45 années depuis le procès intenté à Braşov aux militants antifascistes	23
ETUDES ET COMMUNICATIONS	
N. STOICESCU, F. TUCA — Posada 650	29
R. CONSTANTINESCU — Documents ragusains dans la collection de microfilms des Archives d'Etat	34
T. MOT — Informations inédites sur les événements révolutionnaires de 1848 déroulés à Lugoj	41
THÉORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE	
C. BRĂTESCU, T. NECSA — Quelques constatations concernant l'évidence de la documentation à caractère technique	46
*** — Nouveaux bâtiments pour les Archives d'Etat — à Galaţi et à Vaslui	51
LÉGISLATION	
A. NICULESCU — La rationalisation du système d'évidence des documents	56
TÉMOIGNAGES POUR UNE HISTOIRE MULTIMILLENAIRE	
NOUVEAUX ACCROISSEMENTS	
S. VĂTAFU-GĂITAN, D. TINCULESCU — Documents du temps du Prince régnant Şerban Cantacuzino	59
DOCUMENTS	
V. VELIMAN — Nouveaux documents turcs concernant les événements de 1821—1822	65
POINTS DE VUE	
G. NUSSBÄCHER — Suggestions servant à établir la date de certains documents de la collection Stenner	65
CHRONIQUE	
S. RACOVICEANU — Dialogue entre les archivistes roumains et chinois	90
M. PIRVULESCU — Session des cercles d'étude professionnels	92
E. IOSEFIDE, L. MIHĂILESCU — Manifestations scientifiques jubilaires	94
L. MIHĂILESCU — Le VI-ème symposium d'histoire agraire de la Roumanie	97
COMPTES RENDUS	99

	Page
NOWADAYS DOCUMENTS	5
HISTORY — SCIENCE OF PRESENT	14
60 YEARS SINCE THE SETTING UP OF THE COMMUNIST PARTY	
I. ARDELEANU — The Romanian Communist Party in the Romanian People's history	15
O. MATICHESCU — 45 years since the antifascist militants law-suit at Braşov.	23
STUDIES AND PAPERS	
N. STOICESCU, F. TUCA — Posada 650 years	29
R. CONSTANTINESCU — Records from Ragusa in the Microfilm Collection of the Romanian State Archives	34
T. MOT — Unpublished information relating to the revolutionary events of 1848 in Lugoj	41
ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE	
C. BRĂTESCU, T. NECSA — Some findings concerning the registering of the technical documentation	46
*** — New premises of the State Archives in Galaţi and Vaslui	51
LÉGISLATION	
A. NICULESCU — Rationalization of the documents registering sistem	56
FOUNDATIONS FOR A MULTIMILLENNARY HISTORY	
NEW ACCESSIONS	
S. VĂTAFU-GĂITAN, D. TINCULESCU — Records from the period of Şerban Cantacuzino's reign	59
DOCUMENTS	
V. VELIMAN — New Turkish documents relating to the events of 1821—1822	65
VIEWS	
G. NUSSBÄCHER — Proposals for dating some records of the Stenner Collection	65
CHRONICLE	
S. RACOVICEANU — Romanian-Chinese archival dialogue	90
M. PIRVULESCU — Professional training session	92
E. IOSEFIDE, L. MIHĂILESCU — Jubilee scientific sessions	94
L. MIHĂILESCU — The sixth national symposium of the Romanian agrarian history	97
BOOK-REVIEWS AND PRESENTATIONS	99

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

ДОКУМЕНТЕ UNSERER ZEIT DIE GESCHICHTE — WISSEN- SCHAFT DER GEGENWART

60 JAHRE SEIT GRÜNDUNG DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTISCHEN PARTEI

I. ARDELEANU — Die Rumänische Kom-
munistische Partei in der Geschichte des
rumänischen Volkes

O. MATICHESCU — 45 Jahre seit dem
Prozess der antifaschistischen Kämpfer
in Brăşov

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

N. STOICESCU, F. TUCĂ — Posada 650

R. CONSTANTINESCU — Ragusanische
Urkunden in der Mikrofilmsammlung der
Staatsarchive

T. MOŢ — Unbekannte Auskünfte über
die Revolutionsereignisse von 1848 in
Lugoş

ARCHIVTHEORIE UND — PRAXIS

C. BRĂTESCU, T. NECŞA — Einige Fest-
stellungen bezüglich des Nachweises der
Dokumentation technischen Charakters

*** Neue Zweckbauten der Staats-
archive: Galaţi, Vaslui

GESETZGEBUNG

A. NICULESCU — Rationalisierung des
Nachweisystems der Dokumente

GRUNDLAGEN FÜR EINE JAHRTAUSENDALTE GESCHICHTE NEUE ERWERBUNGEN

S. VATAFU-GĂITAN — D. TINCULESCU
Urkunden aus der Regierungszeit des
Şerban Cantacuzino

ДОКУМЕНТЕ

V. VELIMAN, Neue türkische Doku-
mente über die Ereignisse von 1821—
1822

MEINUNGSÄUSSERUNGEN

G. NUSSBÄCHER — Datierungsvorschläge
für einige Urkunden der Stenner-Samm-
lung

CHRONIK

S. RĂCOVICEANU — Dialog rumänischer
und chinesischer Archivare

M. PIRVULESCU — Tagung der beruf-
lichen Studienkreise

E. IOSEFIDE — Wissenschaftliche Fest-
kundgebungen

L. MIHĂILESCU — Das 6. Landessym-
posium für die Agrargeschichte Rumä-
niens

BUCHBESPRECHUNGEN UND — VORFÜHRUNGEN

Seite

Стр

5 ДОКУМЕНТЫ НАШИХ ДНЕЙ 5

14 ИСТОРИЯ — НАУКА НАСТОЯ
ЩЕГО 14

60 ЛЕТ ОТ СОЗДАНИЯ РУМЫН-
СКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ

И. АРДЕЛЕАНУ — РКП в истории ру-
мынского народа 15

15 О. МАТИКЕСКУ — 45 лет от процесса бра-
шовским коммунистам 23

23 СТУДИИ И СООБЩЕНИЯ

П. СТОЙЧЕСКУ, Ф. ТУКЭ — Посада —
650-летие 29

29 Р. КОНСТАНТИНЕСКУ — Дубровниче-
ские документы в коллекции микрофильмов
Госархивов 34

34 Т. МОЦ — Новые сведения о революцион-
ных событиях 1848-ого года в городе
Лугоже 41

41 АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАК-
ТИКА

К. БРĂТЕСКУ, Т. НЕКША — Заметки об
учете технической документации 46

46 * * * — Новые помещения госархивов
гг. Галац и Васлуй 51

51 ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

А. НИКУЛЕСКУ — Рационализация си-
стемы учета документов 56

56 ОСНОВАНИЯ К МНОГОВЕК О-
ВОЙ ИСТОРИИ
НОВЫЕ АКЦИИ И ЦИИ

С. ВĂТАФУ-ГĂИТАН, Д. ТИНКУЛЕСКУ
— Документы с времени господства Шерба-
на Кантакузину 59

59 ДОКУМЕНТЫ

В. ВЕЛИМАН — Новые турецкие докумен-
ты о событиях 1821 — 1822 гг. 65

65 О П И Н И И

Г. НЮССБЕХЕР — Предложения к дати-
ровке документов из коллекции Стеннера 85

85 Х Р О Н И К А

С. РАКОВИЧАНУ — Румыно-китайский
диалог по архивным вопросам 90

90 М. ПЫРВУЛЕСКУ — Сессия кружков по
профессиональному исследованию 92

92 Э. ИОСЕФИДЕ, Л. МИХĂИЛЕСКУ — Юби-
лейные научные выступления 94

94 Л. МИХĂИЛЕСКУ — Шестой отечествен-
ный симпозиум по аграрной истории Ру-
мынии 97

99 РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕ-
НИЙ КНИГ

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele, în două exemplare dactilografiate la două rinduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă P.O. Box
136—317—telex 11 226, București,
str. 13 Decembrie nr. 3

R.M. ISSN 0034—7043

**Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE**

Macheta și
Tehnoredactarea : *Maria Rădulescu*

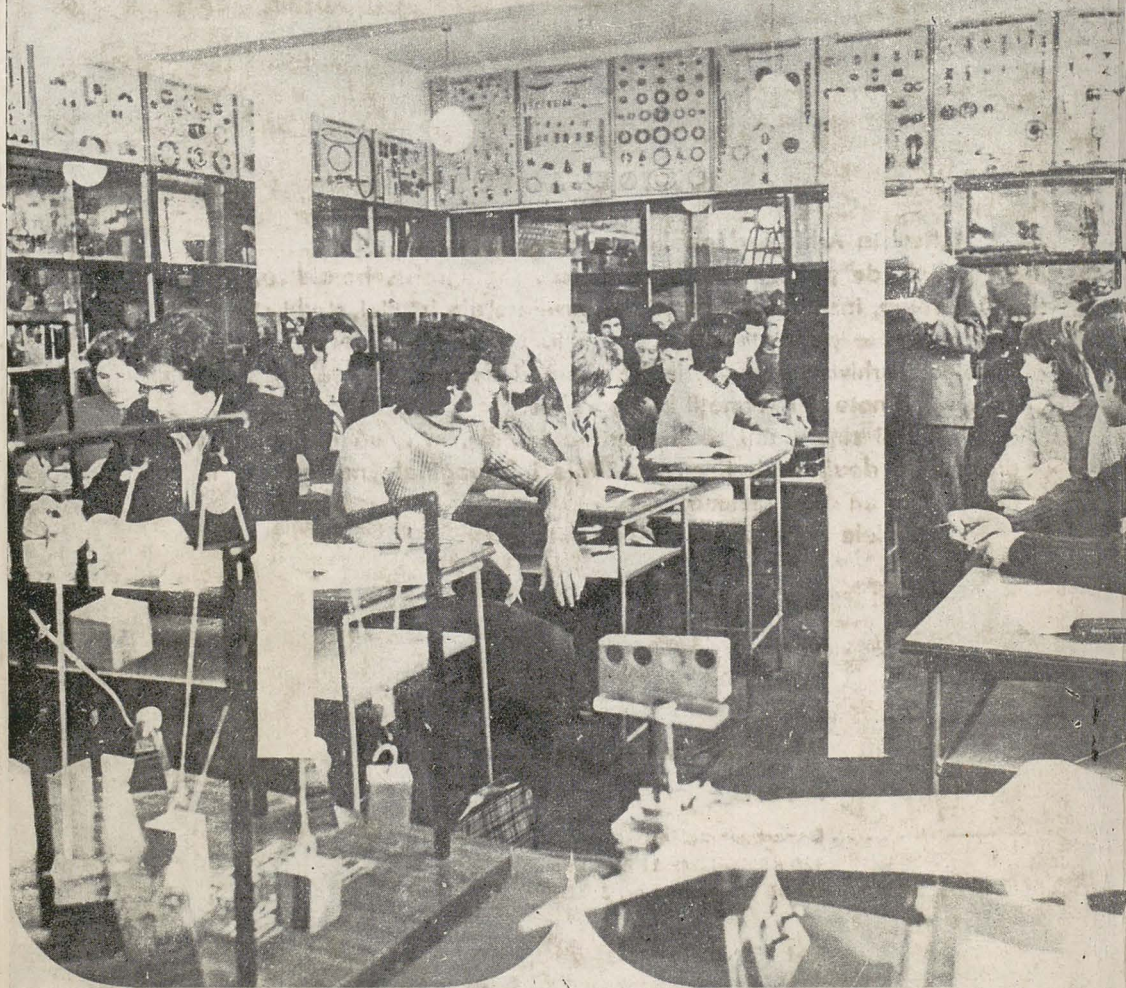
Dat la cules : 17.XII.1980 ; Bun de tipar : 4.IV.1981

Tiraj : 3 800 exemplare ; Coli de tipar : 7,75

C. 2225 — I. P. Informația
str. Brezoianu 23-25 — București
R. S. România

Lei 12

DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ȘI ÎPREGĂTIREA CADRELOR

ÎN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA ÎNVĂȚĂMÎNTUL DE TOATE GRADELE ESTE GRATUIT, S-A REALIZAT GENERALIZAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI DE 10 ANI, EXTINDEREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI LICEAL ÎNDOSEBI TEHNIC. PROFILAREA MAI BUNĂ A ÎNVĂȚĂMÎNTULUI SUPERIOR, ÎNTEGRAREA ȘCOLII CU CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI PRODUCȚIA, S-A CREAT UN SISTEM UNITAR DE RECICLARE A CADRELOR.

În perioade 1976-1980 au absolvit învățămîntul liceal, profesional, tehnic, de maistri și superior peste 1.170.000 de persoane.

În anul școlar 1979-1980 sînt cuprinși în învățămînt 5,6 milioane de elevi și studenți, adică 25,4% din populația țării.

Numărul cadrelor didactice a sînt de la 100.089 în 1950, la peste 250.000 în 1980.

De la bugetul statului sînt alocate în anul 1980 circa 17.622 milioane lei față de 6.544,1 milioane în anul 1965.

În rețeaua de învățămînt funcționează circa 3.300 școli și secțe cu predare în limbile naționalităților conlocuitoare. În perioada 1976-1979 s-au editat 117.203.000 manuale școlare din care 8.456.000 exemplare în limbile naționalităților conlocuitoare.

Prin activitatea productivă a elevilor și studenților s-a realizat în 1979 o producție în valoare de 2.204 milioane lei. În învățămîntul superior din România studiază peste 18.000 de studenți din diferite țări ale lumii.

DEZVOLTAREA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE, PROMOVAREA PROGRESULUI TEHNIC

La sfîrșitul anului 1980, în activități de cercetare științifică, inginerie tehnologică și proiectare lucrău circa 200.000 persoane față de 5.000 în 1938 și 150.000 în 1976.

În cîincinal 1976-1980 cercetarea științifică națională a asigurat 90% din tehnologiile și materialele noi puse în fabricație.

În 1980 s-au încheiat lucrările la un număr de circa 650 obiective de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică. Au fost asimilate în producție peste 10.000 tipuri de mașini, instalatii și aparate cu performanțe superioare realizate aproape integral pe bază de concepție proprie și 1000 materiale și bunuri de consum.

S-au aplicat și extras 220 tehnologii noi și perfecționate.

În 1979 au fost înregistrate 2751 cereri de brevete și invenții, începînd aplicarea și economie a circa 900 invenții românești.

Produsele noi și cele perfecționate s-au introdus în fabricație în anul 1976-1980, reprezentînd 41,1% suta din valoarea producției industriale a anului 1980.

Pentru cercetarea științifică vor crește în perioada 1981-1985 cu 50 la suta față de perioada 1976-1980.